

Sociologisk Forskning

Tidskrift för Sveriges Sociologförbund • Journal of the Swedish Sociological Association

Årgång 56 • Nr 2 • 2019

Sociologisk Forskning

Sociologisk Forskning är en facktidskrift för svenska sociologer och för andra som intresserar sig för den empiriska, teoretiska och metodologiska utvecklingen inom samhällsvetenskaperna. I Sociologisk Forskning presenteras kontinuerligt resultat från pågående forskningsprojekt och diskussioner kring teoretiska utvecklingsmöjligheter. Tidskriften har ett särskilt fokus på den svenska och nordiska samhälls-utvecklingen och har dessutom emellanåt olika temanummer. Vidare har Sociologisk Forskning en omfattande recensionsavdelning där svensk och internationell sociologisk och samhällsvetenskaplig litteratur recenserar. Tidskriften ges ut av Sveriges Sociologförbund med stöd av Vetenskapsrådet och kommer ut med 4 nummer om året. Den grundades 1964.

Sociologisk forskning indexerar i bl.a. följande databaser:

ArticleFirst, Artikelsök, Cambridge Scientific Abstracts, Collection Search International Nuclear Information System, Social Services Abstract, Current Abstracts, IBZ: Internationale Bibliographie der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Zeitschriftenliteratur, Internationale Bibliographie der Rezensionen Geistes- und Sozialwissenschaftlicher Literatur, Periodicals Index Online, SCOPUS, Sociological Abstracts, SOCIindex, Social Sciences Citation Index, Social Services Abstracts, TOC premier, Thomson Reuters Web of Science, Worldwide Political Science Abstracts

Planerad utgivning 2019

Nr 1: v 15   Nr 2: v 24

Nr 3: v 39   Nr 4: v 50

Redaktör & ansvarig utgivare

Redaktörer: Christofer Edling & Sara Eldén

Ansvarig utgivare: Katarina Jacobsson

Grafisk produktion: RPform, Köping

Tryck: Reklamtryckeriet, Köping

ISSN 0038-0342, 2002-066X (elektronisk).

© Sveriges Sociologförbund och författarna

Adress

Sociologisk Forskning

Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Box 114, 221 00 Lund

sociologiskforskning@sverigesociologforbund.se

www.sociologiskforskning.se

Redaktion

Christofer Edling, Sara Eldén

Mikael Klintman, Åsa Lundqvist,

Diana Mulinari, David Wästerfors

Redaktionsråd

Ylva Almqvist, Stockholms universitet

Patrik Aspers, Uppsala universitet

Alireza Behtoui, Södertörns högskola

Katrine Fangen, Universitetet i Oslo

Peter Hedström, Linköpings universitet

Mikael Hjerm, Umeå universitet

Tora Holmberg, Uppsala universitet

Bengt Larsson, Göteborgs universitet

Christine Roman, Örebro universitet

Stefan Svallfors, Institutet för framtidsstudier

Östen Wahlbeck, Helsingfors universitet

Malin Åkerström, Lunds universitet

Sveriges Sociologförbund

Sveriges Sociologförbund är en fackligt och politiskt obunden intresseorganisation för sociologer med syfte att främja sociologins vetenskapliga utveckling och praktiska tillämpning. Som medlem i Sociologförbundet får du bland annat förbundets egen tidskrift Sociologisk Forskning i elektronisk form och den internationella tidskriften Acta Sociologica, som utkommer fyra gånger per år.

Vill du bli medlem? Se Sociologförbundets hemsida www.sverigesociologforbund.se för information.

Sociologförbundets styrelse

Ordförande: Katarina Jacobsson, Lunds universitet

Vice ordförande: Kenneth Nelson, Stockholms universitet

Sekreterare: Oskar Engdahl, Göteborgs universitet

Kassör: Erika Willander, Uppsala universitet

Ordinarie ledamöter: Martin Berg, Malmö universitet, Magnus Boström, Örebro universitet,

Katarina Gidlund, Mittuniversitetet, Lena Karlsson, Umeå universitet, Lena Sohl, Södertörns högskola

Suppleant: Arvid Lindh, Stockholms universitet

Innehåll

Redaktörerna har ordet	83
<i>Christofer Edling & Sara Eldén</i>	
Den egna erfarenhetens marknad – Om brukarinflytandearbete och kommodifieringen av individers erfarenhet av psykisk ohälsa	85
<i>Erik Eriksson</i>	
Psychoactive drugs and the management of time	111
<i>Mats Hilde</i>	
Att skapa en arbetssökande – Jobbcoaching, immateriellt arbete och den individualiserade arbetslösheten	125
<i>Daniel Karlsson</i>	
Ruled by the calendar? Public sector and university managers on meetings, calendars, and time	149
<i>Joakim Thelander & Malin Åkerström</i>	
The world is not a field – An interview with Michèle Lamont	167
<i>Interviewed by Anders Hylmö</i>	
Recensionsessä – Det paradoxala arbetsförmågebegreppet	181
Rafael Lindqvist, <i>Aktivering och medikalisering i sjukförsäkringen: Det sociala medborgarskapets förändrade innebörder</i> . Malmö, Égalité, 2019. Recensionsessä av <i>Christian Ståhl</i>	
Recensioner	189
Daniel Enstedt & Katarina Plank (red), <i>Levd Religion</i> . Nordic Academic Press, 2018 Recension av <i>Anders Lundberg</i>	
Sociologförbundet har ordet – Dags för redaktionsbyte!	191

Redaktörerna har ordet

SENASTE NUMRET AV Sociologisk Forskning är här, med fyra spännande originalartiklar att läsa. I *Den egna erfarenhetens marknad: Om brukarinflytandearbete och kommodifieringen av individers erfarenhet av psykisk ohälsa* presenterar Erik Eriksson en etnografisk studie av brukarinflytande inom en organisation för specialistpsykiatrisk sjukvård. Med utgångspunkt i kommodifieringsteori visar Eriksson hur brukarinflytandearbete idag allt oftare antar formen av en marknad på vilken individuella brukarberättelser och erfarenheter köps och säljs. Kommodifieringen bidrar till att mer kritiska synpunkter undertrycks konstaterar han, vilket begränsar möjligheterna att påverka eftersom vissa synpunkter riskerar att aldrig kommer till uttryck. Mats Hilde diskuterar i *Psychoactive drugs and the management of time* relationen mellan droganvändning och tidsuppfattning. Den sociala kontexten kring, och sociala tolkningar av, droganvändning är avgörande för tidsuppfattningen hos den som använder droger menar Hilde, och av särskild betydelse är huruvida drogen är legal eller illegal. I *Att skapa en arbetssökande: Jobbcoaching, immateriellt arbete och den individualiserade arbetslösheten* analyserar Daniel Karlsson jobbcoaching, närmare bestämt de råd till arbetssökande som ges i Arbetsförmedlingens webinarier. Med utgångspunkt i teorier om reproduktivt immateriellt arbete visar Karlsson hur webinarier konstruerar ett idealiskt arbetssökande subjekt som är aktivt, självständigt, flexibelt och anpassningsbart; ett subjekt som genomgående positioneras mot marknadsmässiga diskurser. Joakim Thelander och Malin Åkerström fokuserar slutligen relationen mellan möten och tid, i artikeln *Ruled by the calendar? Public sector and university managers on meetings, calendars and time*. Med utgångspunkt i en etnografisk studie av möten inom en offentlig sektor analyseras olika strategier för att hantera möten, strategier som kan tolkas som motståndshandlingar. Författarna föreslår att dessa ska förstås i ljuset av en "meetingization of contemporary work life" som i sin tur väcker frågor kring makt och kontroll över arbetstid.

Redaktionen presenterar också stolt ännu en intervju, denna gång med Michèle Lamont, professor i sociologi och African and African American Studies och Robert I. Goldman Professor i European Studies vid Harvard University. Intervjun genomfördes av Anders Hylmö under Lamonts besök i Lund våren 2018, i samband med Sociologidagarna. Under titeln *The world is not a field* diskuterar Lamont sin relation till Bourdieus teorier om fält och argumenterar för vikten av att sociologin utvecklas både kumulativt och pluralistiskt.

Numret innehåller också en recensionsessä av Christian Ståhl, som har läst Rafael Lindqvists bok *Aktivering och medikalisering i sjukförsäkringen: det sociala medborgar-*

skapets förändrade innebörder, samt även en recension skriven av Anders Lundberg, av en nyutgiven antologi inom det religionssociologiska fältet. I Sociologförbundets text gör Katarina Jakobsson bland annat en efterlysning av ny redaktion för Sociologisk Forskning: från och med 2020 är det dags för denna redaktion att lämna över stafettpippen.

Slutligen vill vi återigen uppmana er att sända oss era manus, uppslag till recensioner och idéer för temanummer. Sociologisk Forskning publicerar bidrag på svenska och övriga skandinaviska språk samt engelska. Sociologisk Forskning tillämpar ett s.k. double blind referee-förfarande och tidskriften indexeras i ett stort antal internationella databaser, publiceras med omedelbar open access och finns tillgänglig genom JSTOR (se tidskriftens hemsida för vidare detaljer). Dessutom är den numera enkelt tillgänglig genom vår webbplattform, sociologiskforskning.se.

Christofer Edling & Sara Eldén
Redaktörer

Den egna erfarenhetens marknad

Om brukarinflytandearbete och kommodifieringen av individers erfarenhet av psykisk ohälsa

The market of own experience – Service user involvement and the commodification of individuals' experience of mental illness

Recent research on user involvement in welfare services suggests that involvement practices are increasingly individualized and driven by market logics. This article is based on an ethnographic study within a public psychiatry organization, applying the concept of commodification to examine this trend in contemporary user involvement. By showing how public user involvement takes the form of a market where individuals' narratives and experiences of mental health and psychiatric treatment are bought and sold as a commodity, the analysis illuminates how market logics manifests in practice. One of the consequences of this commodification is that the user movement and its representatives are limited in their role as independent actors pursuing their own agenda, instead acting increasingly on behalf of the public and as a supplier of personal experiences.

Keywords: service user involvement, commodification, experts by experience, mental health, narratives.

THERÉSE LINDGREN ÄR bloggare och driver en av Sveriges största youtube-kanaler, med runt tio miljoner videovisningar per månad. Hon skriver på sin hemsida att hon har "världens bästa jobb".¹ Återkommande teman i Thereses texter och videor är djurrättsfrågor, matlagning, skönhet och psykisk ohälsa. Hon har också skrivit boken *Ibland mår jag inte så bra* (Lindgren 2016) där hon beskriver sina ångestsyndrom, som första månaden sålde över 100 000 exemplar. En del av Thereses jobb – en del av det hon säljer – går alltså ut på att diskutera psykisk ohälsa utifrån egennupplevda erfarenheter. Exemplet är flera på individer som helt eller delvis livnär sig på att återge sitt (dåliga) psykiska mående och upplevelser av psykiatrisk behandling – Berny Pålsson (2004), Sofia Åkerman (2009), Michaela Aspelin (2006), Ann Heberlein (2008) och Christian Dahlström (2017), för att nämna några. Flera av dessa författare, liksom många andra, erbjuder via egna företag dessutom föreläsningar om sina erfarenheter. Det tycks alltså

---

1 <http://www.thereselindgren.se/hej>

finnas ett intresse i samhället – en efterfrågan, för att tala i marknadsekonomiska termer – för personliga vittnesmål kring psykisk ohälsa och psykiatrisk vård.

I den här artikeln undersöks vad som händer när denna efterfrågan på personliga vittnesmål sträcker sig in i den psykiatriska vården och det arbete med brukarinflytande som bedrivs där.² I samband med att egenupplevda erfarenheter blir eftertraktade som kunskapskälla inom psykiatrins inflytandearbete blir det allt vanligare att patienter och tidigare patienter erbjuds ersättning för att delge dessa. Det som sker kan förstås i termer av kommodifiering (varublivande), där erfarenheter av psykisk ohälsa blir en tillgång och vara som kan köpas och säljas på en marknad. Många individer med erfarenhet av allvarlig psykisk ohälsa lever under pressade ekonomiska förhållanden (Topor, Ljungqvist & Strandberg 2016) varför möjligheten att tjäna pengar på sina erfarenheter kan innebära ett välkommet ekonomiskt tillskott. Spridningen av individuella erfarenheter och berättelser framhålls också som ett viktigt sätt att minska stigmatisering kring psykisk ohälsa och förbättra den psykiatriska behandlingen (se t.ex. Balen, Rhodes & Ward 2010; NSPH odaterad). Samtidigt visar tidigare forskning att de personliga brukarnarrativ som inkorporeras och används inom psykiatrisk verksamhet riskerar att förlora sin kritiska dimension och förändrande potential (Polletta 1998; Costa, Voronka, Landry m.fl. 2012; Eriksson 2013; Voronka 2015), liksom påverka bäraren av den egna erfarenheten på ett delvis ofördelaktigt sätt (Lalander 2012; Voronka 2015). Således är det nödvändigt att fråga sig vilka implikationer denna kommodifiering av egenupplevda erfarenheter kan ha för dem vars upplevelser blir till varor, liksom hur den påverkar brukargruppens förutsättningar att utöva inflytande.

Under de 30 år som brukarinflytande funnits på den välfärdspolitiska agendan i Sverige har fenomenet förändrats. Över tid har inflytandearbetet bland annat blivit mer individualiserat (Eriksson 2018a; 2018b) och influerat av marknadslogiker (Heggen Kojan, Marthinsen, Moe m.fl. 2018), och med kommodifieringen av erfarenheter av psykisk ohälsa som exempel syftar den här artikeln till att utforska hur dessa tendenser tar sig uttryck i praktiken. Artikeln bygger på en fallstudie av brukarinflytande inom en organisation för specialistpsykiatrisk sjukvård. Med hjälp av kommodifieringsteori undersöks två sammanlänkade frågor: (1) hur den egna erfarenheten av psykisk ohälsa och psykiatrisk behandling konstitueras som en vara, och (2) hur marknaden för dessa erfarenheter gestaltar sig. Analysen avslutas med en reflektion kring vilka konsekvenser kommodifieringstendenserna kan få för brukarna och deras förutsättningar att utöva inflytande.

2 Det brukarinflytandearbete som har undersökts rör inflytande på verksamhetsnivå. Inflytandepraktiker delas ofta in i *individnivå* (inflytande över det egna ärendet), *verksamhetsnivå* (inflytande på organisationen) och *strukturnivå* (inflytande på politisk nivå). Artikeln handlar alltså om inflytandepraktiker som syftar till att möjliggöra för målgruppen att påverka organisationens arbetssätt och verksamhetsutveckling på en nivå ovanför det enskilda individärendet.

Brukarinflytande och dess utveckling

Ett mångtydigt begrepp

Tentativt kan brukarinflytande definieras relativt enkelt, som ambitionen att låta en välfärdsorganisations målgrupp få möjlighet att påverka utformningen och genomförandet av organisationens verksamhet. Men en så enkel definition bortser från fenomenets komplexitet. Brukarinflytande är en mångtydig och föränderlig företeelse, som vid varje given tidpunkt definieras i skärningspunkterna mellan skilda förväntningar, ideologier och syften.

Idealtypiskt brukar två grundläggande utgångspunkter för brukarinflytande identifieras (se Croft & Beresford 1992; Rønning & Solheim 1998; Davies, Gray & Webb 2014): en demokratiserande och maktutjämnande ambition och en organisatoriskt instrumentell ambition. Den förstnämnda utgångspunkten kan kopplas till brukarrörelsens uppkomst, som med inspiration av fackföreningsrörelsen, människorättsrörelserna och den antipsykiatriska rörelsen under 1960- och 70-talen började kräva inflytande över de välfärdsstatliga arrangemangen (se Sunesson 1989; Crossley 1999; Eriksson 2015). Det var här tanken om ett organiserat brukarinflytande föddes, ur kraven på förändring och kritiken mot de offentliga verksamheter som uppfattades som paternalistiska och stigmatiserande. Målsättningen var att skapa mer demokratiska organisationer där de professionellas makt delades och brukarkollektivet fick möjlighet att påverka de insatser de ”utsattes” för. Croft och Beresford (1992) har benämnt denna utgångspunkt som ”the democratic approach”.

Under framförallt 70-talet var brukarrörelsen stark och hade betydande inflytande i den socialpolitiska debatten, och rörelsen understöddes aktivt av professionella inom akademien, psykiatrin och media (Sunesson 1989; Crossley 1999). Med tiden tog staten intryck och försökte tillmötesgå efterfrågan på inflytande. Allt eftersom brukarinflytandet då institutionaliserades uppkom den andra idealtypiska utgångspunkten för brukarinflytande, som Croft och Beresford (1992) kallar ”the managerialist/consumerist approach”. Denna drivkraft har organisationens funktionalitet i centrum och knyter an till införandet av new public management inom offentlig sektor. Brukarinflytande formuleras här som ett sätt att utvärdera och skapa effektivare verksamheter, bättre anpassade till brukarnas – kundernas – behov (Heffernan 2006).

När brukarinflytande genomförs i praktiken är inte den ena eller andra av dessa två utgångspunkter allena rådande, snarare förekommer ambitioner kopplade till båda dessa utgångspunkter samtidigt och invävd i varandra (se Eriksson 2015). Dessutom anses en ny utgångspunkt för brukarinflytande börja vinna mark; ett så kallat ”co-production perspektiv” där brukargruppen formuleras som en resurs som genom olika samverkansformer ska involveras som medskapare och utförare av den offentliga verksamheten (se Pestoff 2012; Askheim, Christensen, Fluge m.fl. 2017; Alm Andreassen 2018).

Den omgivande kontexten

Brukarinflytandet befinner sig i en kontext av bredare politiska och samhällliga strömningar som påverkar dess utformning och formulering. Det moderna samhället kännetecknas exempelvis av en stark individualiseringstendens (Bauman 2001; Harvey 2005), där den enskilde individens identitet, autonomi, rättigheter, och självförverkligande tar en historiskt sett oöverträffad plats i perceptionen av livet och samhället. Individualiseringstendensen kan länkas till den nyliberala ideologins utbredning i samhället (Harvey 2005), som även fört med sig att förvärvsarbetet accentuerats som det enda sättet att bli en fullvärdig människa och medborgare (Levitas 1996; Standing 2011; Paulsen 2015) liksom att sektorer som tidigare varit offentliga öppnats upp för marknaden (Bergh & Erlingsson 2009). På välfärdsområdet har den nyliberala svängningen lett till åtstramningspolitik (Jones & Novak 1993; Nilson 2013; Bergmark 2014), aktiveringspolitik och ökade krav på motprestationer för att erhålla socialförsäkringar (Hedblom 2004; Paulsen 2015; SOU 2015:44), liksom privatisering och tillskapande av kvasimarknader inom sjukvård och social omsorg (Nilsson 2013; Sallnäs & Wikund 2018).

Brukarinflytandets formulering har förändrats i takt med tidsandan, från vad som kan ses som en vänsterintellektuell utgångspunkt på 60- och 70-talen, mot en mer nyliberal orientering. Den svenska politiska formuleringen av brukarinflytande – som på tidigt nittiotal dominerades av tankar om demokratisering och kollektivt inflytande – har blivit allt mer individualiserad och knuten till frågor om organisatorisk effektivitet (Eriksson 2018a). Det samtida politiska intresset för brukarinflytande har också kopplats samman med ambitionen att skapa medborgare som tar ansvar för sin egen välfärd (Rønning & Solheim 1998:53f; Clarke 2013). Länkat till denna utveckling vill staten förskjuta delar av ansvaret för att utföra välfärdsarbetet till frivilligsektorn (Pestoff 2012) – en ambition som mött motstånd från civilsamhällets organisationer (Johansson 2011).

Kommodifiering

Begreppet kommodifiering härstammar från Marx tidiga arbeten (se Marx 1995:55ff) och har senare utvecklats inom den marxistiska teoribildningen (se t.ex. Polanyi 2002/1944; Burawoy 2013). Ursprungligen beskrev kommodifiering det som skedde efter industriella revolutionen, när den kapitalistiska marknadsekonomin inträdde som dominerande logik för att organisera tillgångar och försörjning. Kommodifieringen innebar att livets materiella förutsättningar – land, boende, produktionsmedel, pengar, förnödenheter och individens arbetskraft – blev till varor som kunde köpas och säljas på en marknad. Just kommodifieringen av individens arbete ses här som en förutsättning för marknadsekonomin och klassamhället (Marx 1995; jfr Polanyi 2002/1944). Dessutom menade Marx att kommodifieringen berövade individen en del av sin identitet eller grundläggande mänsklighet: den alienerade (förfrämligade) människan från sig själv och från alla människor (Marx 1995:61ff; Israel 1982).

Det faktum att individers (arbetares) försörjning blev avhängigt deras möjlighet

att sälja sin arbetskraft på en marknad till dem som ägde produktionsmedlen är en central punkt i den marxistiska teorin, och det marxistiska (och senare socialistiska) politiska projektet syftade till att upphäva (eller begränsa) individens beroende av marknaden för att säkerställa sitt välbefinnande. Införandet av sociala rättigheter (Marshall 1950) och utvecklandet av välfärdsstater (Esping Andersen 1990) blev ett sätt att begränsa detta beroende, och skapa de-kommodifiering (ibid. s. 21–22). På grund av det moderna marknadssystemets globalisering och utbredning har dock de välfärdsstatliga arrangemangen inskränkts (och i sig själva kommodifierats), vilket har lett samtida teoretiker att tala om en re-kommodifiering, där individernas välbefinnande åter i högre grad är beroende av möjligheten att kunna sälja sin arbetskraft (Svallfors 2000; Greer 2016).

I det samtida västerländska samhället är det inte bara livets materiella aspekter som kommodifieras. Även livets sociala och kulturella dimensioner genomsyras i allt större utsträckning av marknadslogiker, vilket har lett David Harvey (2005:165) till att tala om ”the commodification of everything”. Identiteter (Wee & Brooks 2010), sexualitet (Velázquez Vargas 2008), religion (Ferri Setiawan 2016), känslor (Santa Ana 2009), konst (Trumble och van Riemsdijk 2016) och kulturarv (Nordin & Ojala 2017) är exempel på fenomen som sägs ha kommodifierats, så även utbildning (Frejes & Salling Olesen 2016) och akademisk forskning (Radder 2010). Exakt vad kommodifieringen innebär och får för konsekvenser varierar inom dessa olika områden. Att ett visst fält eller fenomen påverkas av kommodifieringsprocesser ska inte heller tolkas som att kommodifiering är den enda signifikativa aspekt som präglar det aktuella studieobjektet eller att det enbart kan förstås i termer av kommodifiering. Vad gäller mitt studieobjekt, individers erfarenheter av psykisk ohälsa, så kan berättelser om sådana erfarenheter förstås exempelvis som en motståndshandling (Eriksson 2013), ett sätt att skapa lärande (Balen, Rhodes & Ward 2010), ett verktyg för återhämtning (Morgan 2000) eller ett sätt att förmedla åsikter och påverka (Beresford & Croft 2001; NSPH odaterad). Vilka innebörder en specifik berättelse har är en empirisk fråga och varierar med kontext, men alla dessa sätt att tolka berättelserna är möjliga och utesluts inte av anmärkningen att berättelserna också samtidigt kan påverkas av – eller vara ett uttryck för – kommodifieringsprocesser. Att bara säga *att* ett fält eller fenomen kommodifieras har dock begränsat analytiskt värde. Intressantare är att studera kommodifieringens uttryck och effekter.³ Ambitionen i föreliggande artikel är därför att klargöra *hur* brukarinflytandefältet tar form som en marknad där den egna erfarenheten av psykisk ohälsa konstitueras som en vara, liksom att analysera vad detta kan få för konsekvenser.

Kommodifiering inom välfärd och brukarinflytande

Också välfärdssektorn har kommodifierats sedan 80-talet (Sturgeon 2014; Farris & Marchetti 2017). Individers välfärd och hälsa har blivit en handelsvara som privata aktörer på en välfärdsmarknad konkurrerar om (se t.ex. Panican & Hjort 2014;

³ Begreppet effekt ska här förstås som en performativ konsekvens, inte som ett utfallsmått (se Bacchi 2009).

Andersson, Eklund, Sandlund m.fl. 2015; Sallnäs & Wiklund 2018), eller en tjänst som de som har råd kan betala för (se t.ex. Eldén & Anving 2019). Med anknytning till välfärdsområdet har det uppmärksammats att även sociala rörelser och civilsamhällets aktörer kommodifierats (Rome 2017), där de senare i allt högre utsträckning förväntas ägna sig åt att sälja tjänster till det offentliga (Johansson 2003; Johansson 2011). Också psykisk hälsa och psykiatrisk behandling anses ha kommodifierats (Evans, 2005; Esposito & Perez 2014), inte minst genom läkemedelsindustrins inflytande (Brante 2006:84ff; Frances 2013).

Bente Heggem Kojan m.fl. (2018) har påvisat att även arbetet med brukarinflytande påverkas av marknadslogiker, och den utveckling som Askheim m.fl. (2017) och Alm Andreassen (2018) påvisar – där inflytandefrågan allt mer formuleras i termer av ”co-production” – kan ses som ett utslag av kommodifiering. Här handlar inflytandet om att brukare och brukarföreningar säljer sin expertis och kompetens för att bidra till ”produktionen” av service. Vidare har Lupton (2014) påvisat hur brukares åsikter har kommodifierats genom att användare av olika typer av välfärdsservice rapporterat sina åsikter i en webbapplikation, vilka sedan sålts vidare i kommersiella syften.

I sin doktorsavhandling har Jijan Voronka (2015) – som själv har erfarenhet som psykiatripatient och att vara anställd för att berätta om sina erfarenheter – studerat hur berättelser om psykisk ohälsa blir till en vara som konsumeras inom den psykiatriska vården. Utifrån ett kritiskt brukarperspektiv undersöker hon hur detta påverkar berättelsens innehåll och möjligheten för brukargruppen att driva sina frågor. Min artikel knyter an till Voronkas forskning och fördjupar kunskapen om hur kommodifieringen går till och hur marknaden för de egna erfarenheterna gestaltar sig.

Metod, empiri och analys

Artikeln bygger på en etnografisk studie av hur brukarinflytande på verksamhetsnivå genomfördes inom en regional (landstingsbaserad) organisation för specialistpsykiatrisk vård (Eriksson 2015), i texten kallad ”Psykiatrin”. Organisationen har runt 3000 anställda och genom behandlingsenheter över hela länet erbjuder öppen- och slutenvård inom alla typer av psykisk ohälsa till både vuxna och barn/ungdomar.

Ansatsen i etnografiska studier är att komma studieobjektet så nära som möjligt och därför är deltagande observation i regel den centrala metoden, då den ger forskaren möjlighet att studera den faktiska praktik som äger rum (Delamont 2004). Utgångspunkten för forskningsprojektet var att undersöka hur brukarinflytande konstruerades i praktiken (det vill säga genom hur det implementerades och genomförs), och de aktiviteter som observerades var sådana som Psykiatrin själv definierade som brukarinflytandearbete på verksamhetsnivå. Sammantaget gjordes under ett år (2011/2012) observationer vid 37 separata tillfällen omfattande 125 timmar, vilket motsvarade cirka 600 A4-sidor renskrivna fältanteckningar. Vid varje observationstillfälle informerades jag om studien och tillfrågades de närvarande om deras samtycke att delta, och i fältanteckningsutdragen har samtliga personnamn, platser och andra kännetecknande attribut alternerats för att skapa anonymitet. Fältanteckningarna är rekonstruktioner

av vad som sades och hände, men när citationstecken används i utdragen indikerar det en exakt återgiven ordalydelse.

Som Maravasti (2013) framhåller pågår ett analytiskt arbete genom hela forskningsprojektets gång, men när fältstudierna var avslutade och fältanteckningarna renskrivna genomfördes en strukturerad tematisk analys med hjälp av programvaran atlas.ti 7. Etnografisk analys har i regel en induktiv ansats där det empiriska materialet (snarare än uppställda hypoteser eller teoretiska ramverk) tas som utgångspunkt för att förstå praktiken (Delamont 2004). Den ursprungliga analysen fokuserade på hur brukarinflytande konstruerades genom organisationens praktik. Ett flertal sätt att jobba med brukarinflytande framkom, och jag delade in dessa i fem kategorier: *Utvecklingsarbete* (delaktighet i organisatoriska verksamhetsförändringar), *meningsutbyten* (forum för dialog och samråd mellan verksamhet och brukarrepresentanter), *åsiktsinhämtning* (undersökningar och utvärderingar för att kartlägga brukares uppfattningar), *medskapande* (delaktighet i organisationens dagliga arbete, exempelvis genom att driva självhjälpsgrupper eller anställas som personal) och *utbildning* (delaktighet i organisationens kompetensutveckling) (se vidare Eriksson 2015:100ff). Ett tema som senare genererades ur analysen hade med marknadslogiker och kommersialisering att göra. Detta var alltså inte på förhand avsett att undersökas, utan något som uppenbarade sig i det empiriska materialet. Det ska sägas att det skedde många saker samtidigt när brukarinflytandet implementerades, och alla aktiviteter dominerades inte av marknadslogiker. I vissa aktiviteter, framförallt inom kategorin meningsutbyten, var exempelvis en demokratisk logik den mer framträdande. På olika sätt kom dock marknadslogiker och kommersialisering till uttryck inom inflytandearbetets alla former, och speciellt framträdande var detta inom kategorierna medskapande och utbildning. Den här artikeln fokuserar på de delar av materialet som knyter an till det ursprungliga temat ”marknadslogiker och kommersialisering”, vilket sedermera teoretiserats i termer av kommodifiering. De patient- och brukarföreningar som deltog i de observerade aktiviteterna hade varierande utgångspunkter och positionerar sig olika i förhållande till Psykiatrin,⁴ och de förhöll sig också delvis olika till kommodifieringstendenserna. Alla patient- och brukarföreningar som förekom i studien påverkades dock på liknande sätt av dessa processer. Även om vissa föreningar var kritiska till utvecklingen, kunde inte heller dessa motstå marknadslogikerna och agerade i regel med utgångspunkt i dessa.

Den egna erfarenhetens marknad

Individualiseringen av brukarinflytandefrågan har bland annat tagit sig uttryck genom att individens inflytande över det egna ärendet och möjligheten till valfrihet har accentuerats (Karlsson & Börjeson 2011; Andersson, Eklund, Sandlund m.fl. 2015). Men i min studie blev individualiseringstendenser tydliga också i arbetet med inflytande på verksamhetsnivå (se Eriksson 2018b). Även om renodlat kollektiva former för in-

⁴ Se Eriksson (2015:107ff, 2017:83) för en utvidgad diskussion kring föreningarnas positionering gentemot Psykiatrin.

flytande (som exempelvis brukarråd) var vanligt förekommande, tycks efterfrågan på individuella vittnesmål kring psykisk ohälsa och upplevelser av vård öka, och i en kontext där brukarinflytandet allt mer influeras av marknadslogiker (Heggem Kojan, Marthinsen, Moe m.fl. 2018) framträder inom ramen för brukarinflytandearbetet en marknad för egna erfarenheter av psykisk ohälsa.

Analysen inleds med en redogörelse för hur den individuella berättelsen konstitueras som en vara, och hur marknaden för dessa berättelser gestaltar sig. Därefter påvisas ytterligare aspekter av kommodifiering av brukares erfarenheter som kom till uttryck i det undersökta brukarinflytandearbetet: den utvidgade marknaden. Analysen avslutas med en reflektion över hur de beskrivna kommodifieringsprocesserna inverkar på inflytandearbetet och brukarnas förutsättningar att påverka.

Efterfrågan och produktanpassning – Den individuella berättelsen som vara

Brukarföreningarna på psykiatriområdet har länge ägnat sig åt att föreläsa om psykisk ohälsa; inom offentliga verksamheter, på arbetsplatser och i offentliga sammanhang. Syftet har varit att motverka negativa stereotyper, skapa opinion eller uppmärksamma brukarrörelsens frågor. Inte minst den offentliga psykiatrin har länge tagit emot föreläsare från brukarrörelsen. Någoting håller dock på att förändras i efterfrågan på dessa berättelser. Utdraget nedan är hämtat från det brukarråd där Psykiatrins ledningsgrupp regelbundet mötte representanter för de lokala brukarföreningarna. Diskussionen rör en personalutbildning som ska bedrivas i samarbete mellan brukarrörelsen och Psykiatrin:

Viktor (brukarrepresentant): När vi är ute och pratar så ger vi ju vår bild av verkligheten. Och hur ska vår bild komma med i ett samverkansprojekt, det är en intressant fråga.

/.../

Kasper (Psykiatrins inflytandekoordinator): Alltså ni, jag ska bara tydliggöra. Attitydprojektets syfte är ju inte att ge föreningarnas bild av problemet inom samhället eller svensk psykiatri,

Viktor: Nej precis

Kasper: utan det är personer med egen erfarenhet, eller av att vara närstående, */.../* [som ska] ge ökad kunskap, berätta om sina liv, skapa kontakt, samtala med människor. Och sen i det kan det förstås komma fram allt möjligt, men det är inte ett språkrör för föreningarna */.../*

Viktor: Ja. Och det är inte ett språkrör för psykiatrin?

Kasper: Nej. Utan det är... Det är ju enskilda personer.

(Transkription, brukarråd)

Det som här efterfrågas från Psykiatrin är inte den ackumulerade erfarenheten från brukarkollektivet eller brukarföreningarnas kollektiva perspektiv – det är den enskilda individens berättelse. Psykiatrin vill alltså involvera brukarrörelsen och engagera individer från brukarrörelsen, men för att berätta om sina individuella erfarenheter; vilket kan

ses som att det kollektiva individualiseras (se vidare Eriksson 2018b). Och det var inte bara i samband med den personalutbildning som diskuteras i utdraget som denna tendens blev tydlig: patienter och tidigare patienter engagerades i många olika sammanhang för att berätta om sina upplevelser, och i regel fick de då betalt av Psykiatrin. Berättelsen blir således en vara som individer kan sälja till Psykiatrin (jfr Voronka 2015).

Jag har tidigare undersökt hur denna vara är uppbyggd (Eriksson 2013; 2015) och hur den aktivt redigeras av Psykiatrin genom att organisationen väljer ut och utbildar berättare liksom instruerar dem hur den önskvärda berättelsen ser ut (se vidare Eriksson 2015:202–208; Eriksson & Jacobsson 2016; se även Voronka 2015:280ff). Det är alltså inte vilken berättelse som helst som efterfrågas och säljs, utan ett specifikt narrativ som är anpassat för Psykiatrin. Dessa berättelser har en tydligt personlig karaktär och innehåller erfarenheter både av den psykiska ohälsan och den behandling berättaren har erfarenhet av. Berättelsen följer också en viss struktur, där uttryck för missnöje och kritik mot organisationen ”bäddas in” i konstruktiva förslag och exempel på när Psykiatrin gjort någonting bra (se Eriksson 2013:18–22, 2015:209–212). Också ”vändpunkten” – det vill säga när och varför individen blivit förbättrad i sitt mående, liksom hur Psykiatrin bidragit till detta – är en central aspekt av narrativet som efterfrågas och möjliggör försäljning inom Psykiatrin.

Psykiatrin ordnade återkommande utbildningar för att förbereda patienter och tidigare patienter på att framföra sin berättelse. Under utbildningarna fick deltagarna träna på att prata inför publik och hantera olika föreläsningssituationer. De fick också lära sig att anpassa sin berättelse så att den skulle kunna tas emot, vilket till stor del handlade om att inte uttrycka sig allt för kritiskt (se Eriksson 2013:11, 2015:208–212, se även Voronka 2015:282). Dessutom bidrog utbildningarna till att konstruera den individuella berättelsen som en vara. Sådär lät det på ett utbildningstillfälle:

Det ni ska göra är att titta på syftet med er föreläsning, säger utbildningsledaren, och sedan fundera över din ”produkt” i förhållande till detta syfte. Vad är det som efterfrågas vid ett speciellt tillfälle? Vilka delar av berättelsen ska jag fokusera på?
(*Fältanteckning, kunskapspridarutbildning*)

Här formuleras patienternas erfarenhet som en ”produkt” som efterfrågas och anpassas till en potentiell uppdragsgivare/köpare. Innan utbildningen avslutades pratade en av utbildningsledarna om framtiden som ”kunskapspridare”:

Det är inte säkert att uppdragen trillar in av sig självt, säger utbildningsledaren. Så ni ska inte förvänta er att plötsligt få jättemycket att göra. Det beror på efterfrågan och vilken ohälsa man har erfarenhet av. Förlossningsdepression till exempel, är nog en ganska ”smal nisch”. Utmattningsdepression däremot, det är bredare. Men man behöver inte bara sitta och vänta heller, man kan aktivt ”göra sig uppdrag”! Gå ihop ett gäng och leta uppdrag aktivt, ni kan skapa ”events” där ni ”marknadsför” vad ni kan erbjuda mot olika verksamheter.
(*Fältanteckning, kunskapspridarutbildning*)

Genom sättet att tala konstrueras brukarnas berättelser återkommande som en vara individen får i uppdrag att leverera. Olika produkter (erfarenheter) kan stå olika högt i kurs på marknaden, där utmattningsdepression troligen är lättare att sälja än förlossningsdepression eftersom det förstnämnda är en bredare nisch – ett större marknadssegment. Utbildningsdeltagarna blir också uppmuntrade att aktivt ”marknadsföra” sin produkt. Det handlar om att man måste ”saluföra sina kunskaper”, som en deltagare på utbildningen uttryckte det.

Brukarrörelsen på psykiatriområdet, och dess paraplyorganisation Nationell samverkan för psykisk hälsa (NSPH), har anpassat sig för att möta (och sannolikt samtidigt också medverkat till att skapa) efterfrågan på egenupplevda erfarenheter, bland annat genom ett storskaligt nationellt projekt som bygger på att individer delar med sig av sina berättelser (se NSPH odaterad). Mot bakgrund av de negativa attityder som förekommer gentemot individer som lider av psykisk ohälsa (Hansson, Jormfeldt, Svedberg m.fl. 2013) är förhoppningen från brukarrörelsen att berättelserna ska bidra till minskad stigmatisering och förbättrad psykiatrisk behandling (NSPH odaterad) – en logik som även stöds av forskning (Balen, Rhodes & Ward 2010). Den individuella berättelsen kan dessutom ha en retorisk fördel gentemot kollektiva intressepolitiska narrativ, eftersom dess personliga karaktär skapar en känslomässig anknytning mellan lyssnaren och berättaren som skapar förändringsvilja (Eriksson 2013). Det ökade intresset för individuella erfarenheter av psykisk ohälsa och psykiatrisk behandling kan alltså medföra önskvärda konsekvenser, och som Razack (1993:65) påtalar kan det vara svårt att ställa sig kritisk till praktiker som har välvilliga intentioner – framförallt om de genomförs av individer som uppfattas som ”goda” och själva befinner sig i ofördelaktiga positioner. Jag avser inte heller att kritisera dem som berättar sina historier eller det faktum att historierna ges utrymme. Däremot bör själva *kommodifieringen* av den individuella erfarenheten problematiseras utifrån vilka konsekvenser det kan få för dem som säljer sin erfarenhet och för brukarnas förutsättningar att utöva inflytande. Följande kritiska reflektion från individer involverade i den kanadensiska brukarrörelsen belyser de potentiella farorna:

... in the last decade, personal stories have increasingly been used by the psychiatric system to bolster research, education, and fundraising interests. /.../ personal stories from consumer/survivors have been harnessed by mental health organizations to further their interests and in so doing have shifted these narrations from ‘agents of change’ towards one of ‘disability tourism’ or ‘patient porn.’ (Costa, Voronka, Landry m.fl. 2012:85)

Författarna betonar att berättelserna – deras innehåll, liksom syfte och effekter – riskerar att förändras när de blir inkorporerade i den psykiatriska verksamheten. Jijan Voronka (2015) menar att den kommodifierade brukarberättelsen, för att vara möjlig att saluföra, tvingas in i en form som riskerar att återskapa befintliga uppfattningar om psykisk ohälsa och reproducera nuvarande organisatoriska strukturer och samhälleliga

missförhållanden, snarare än att bidra till social förändring och förbättrade villkor (se även Polletta 1998:437; Costa, Voronka, Landry m.fl. 2012:89).

Förhoppningar om arbete och former för att sälja sin berättelse

Den efterfrågan på brukarberättelser som fanns inom Psykiatrin, men också inom angränsande verksamheter och i samhället i stort, gjorde att många brukarrepresentanter närde förhoppningar om att kunna slå sig in på denna nya (arbets)marknad. Innan en föreläsning för en personalgrupp inom Psykiatrin där Gunilla skulle prata om sina upplevelser av Case management (se Socialstyrelsen 2006), satt vi och pratade i cafeterian på sjukhuset:

Gunilla säger att hon är lite stressad, för i dagarna ska hon få veta om hon får behålla sitt jobb som lärare. Hon säger att det är en tuff situation eftersom hon gärna vill jobba kvar. Men skulle hon förlora jobbet funderar hon på att starta eget företag och börja jobba med föreläsningar av den här typen som idag. Hon har hört om andra som gjort det och att man kan tjäna riktigt mycket på att vara ute och hålla föredrag och skriva böcker om sin brukarerfarenhet.

(Fältanteckning, personalutbildning)

Gunilla uppfattar den marknad som har skapats och ser den som ett potentiellt alternativ till anställning inom hennes tidigare yrkesfält. Många (framförallt långvariga) psykiatripatienter har en osäker ställning på den reguljära arbetsmarknaden och lever under ansträngda ekonomiska förhållanden (Topor, Ljungqvist & Strandberg 2016). Således kan denna gläntande dörr till en ny arbetsmarknad, där själva den egna psykiska ohälsan kan saluföras, uppfattas som hoppningivande – inte minst med tanke på pressen från en samhällelig kontext där förvärvsarbete blir allt mer centralt för synen på individen som fullvärdig samhällsaktör (Levitas 1996; Standing 2011). I bilen på vägen hem från ett evenemang om tvångsvård där två brukarrepresentanter deltagit kom frågan åter upp:

Sara (brukarrepresentant) säger att hon tycker det är häftigt att de får betalt av psykiatrin för att komma ut och prata. Därefter börjar de diskutera vad de brukar ta betalt när de gör föreläsningar privat. Tre tusen säger Sara. Sex tusen, säger Anders (brukarrepresentant) som har längre erfarenhet.

– Jag visste inte alls vad jag skulle begära, säger Sara. Så jag mailade [välkänd författare] och frågade. Hon är lite som en idol för mig, och har ju mycket erfarenhet av sånt, och hon tar tio tusen. Så tre tusen tänkte jag kunde vara okej då. Petra (anställd inom Psykiatrin) kommenterar att om man är välkänd och har ett par böcker i ryggen kan man ta bra betalt, och Anders säger att riktigt så lätt är det nog inte för alla. De pratar vidare om att starta egna företag för att kunna bedriva sin föreläsningsverksamhet. Anders har redan det, men Sara har inte lyckats fixa någon F-skattsedel ännu. Det har varit kludd med försäkringskassan: man kan inte tjäna pengar i ett företag och vara sjukskriven samtidigt.

(Fältanteckning, Utbildning om minskade tvångsinsatser)

Det finns olika möjliga former för att sprida och sälja sin berättelse. Både Sara och Anders jobbar ideellt med att driva sina respektive brukarförenings frågor och agera som föreläsare i dessa förenings namn – ett engagemang som genom kommodifieringen av den egna erfarenheten allt mer sammanblandas och förskjuts mot att bli anlitad som berättare på uppdrag av Psykiatrin.⁵ Vid sidan av dessa alternativ utgör möjligheten att sälja sin berättelse ”privat” en lockelse, och individer som framgångsrikt lyckats saluföra sin erfarenhet på detta sätt framhålls ofta som ett ideal. Att sälja sin berättelse privat kan, men behöver inte, innebära att individen driver eget företag. Att agera privat innebär däremot alltid att individen på ett entreprenöriellt sätt aktivt marknadsför sin berättelse mot potentiella köpare för att skapa sig uppdrag – liksom eventuellt också säljer berättelsen på andra sätt, exempelvis genom publikationer och sociala media. Detta skiljer sig från de former där individen anlitas mera varaktigt direkt av Psykiatrin eller arbeta via sin brukarorganisation i någon av dessa aktörers utarbetade koncept för återberättande av egen erfarenhet. Det handlar alltså om distinktioner mellan tre idealtypiska positioner som berättare: att agera som engagerad i brukarrörelsen, att agera likt en anställd och sälja sitt arbete till en fast arrangör (i det här fallet Psykiatrin), eller att agera som en privat entreprenör som marknadsför och säljer en tjänst/produkt på en bredare marknad. I praktiken glider dessa positioner samman och överlappar, men de kommodifieringsprocesser som äger rum gör att den förstnämnda formen allt mer övergår mot eller övertrumfas av de två sistnämnda.

I utdraget lyfts även svårigheter fram kring att slå sig in på den egna erfarenhetens marknad. Dels kanske inte alla kan bli framgångsrika författare. Dessutom finns ett dilemma kring att den erfarenhet man säljer bygger på att man är (eller har varit) sjuk, eftersom ett friktionsfritt agerande på erfarenhetsmarknaden kräver att man inte är sjukskriven. Detta var ett problem som flera brukarrepresentanter uppmärksammade: att den sporadiska lön – i regel ett timarvode – de erhöll för uppdrag kunde skapa svårigheter kring deras huvudsakliga försörjning genom sjuk- eller socialförsäkring.

Arbetsstillfällena, arbetsvillkor och arbetsförhållanden

Psykiatrin anordnade flera aktiviteter där patienter återkommande anlitas för att berätta om sina erfarenheter. Men det var inte bara Psykiatrin som agerade som arrangör och arbetsgivare på den egna erfarenhetens marknad. Enskilda individer kunde – som redan diskuterats – också sälja sina erfarenheter genom egna företag. Dessutom hade andra, privata, aktörer intresserat sig för denna nya marknad och erbjöd liknande arbetsstillfällen som Psykiatrin. Såhär lät det på ett uppföljningsmöte kring terminens arbete med ”Initiativ för ökad dialog”, som var en av Psykiatrins utbildningar där patientberättelser stod i centrum:

5 Även om den här artikeln primärt handlar om hur marknaden för egna erfarenheter gestaltar sig inom Psykiatrins inflytandearbete bör det förtydligas att marknaden inte är exklusiv för, eller kan avgränsas till, Psykiatrin som organisation. Den egna erfarenhetens marknad spänner över hela samhället, där samma individer som agerar inom Psykiatrin även kan engageras av andra privata eller offentliga organisationer, eller saluföra sina erfarenheter direkt mot allmänheten.

Petra [Psykiatrins samordnare för utbildningen] säger att vi kan vänta ett par minuter till innan vi börjar mötet. Sedan frågar hon Carl (tidigare patient) om Tina kommer (Tina är Carls flickvän som också varit utbildare inom utbildningen). Carl svarar att hon inte kan komma för att Anna Berggren har ”snott Tina”. Carl berättar att Berggren är socionom, men nu driver ett företag som säljer utbildningar i ”återhämtningsinriktade arbetssätt”. Carl säger att Tina är en av Berggrens ”berätta din historia-tjejer”, och att Tina är ute på ett föreläsningssupdrag med henne idag. Carl berättar sedan att Tina även valt att skippa en kurs hon skulle läsa på Högskolan i Halmstad eftersom hon redan får så mycket jobb med utbildningarna hos Berggren. Lina, en försynt ung kvinna som sitter bredvid mig, viskar att hon själv funderar på att starta upp något eget, så hon är nyfiken på hur mycket man kan tjäna.

(Fältanteckning, uppföljningsmöte, Initiativ för ökad dialog)

I utdraget blir det tydligt hur även andra aktörer i samhället – i detta fall Anna Berggren som driver ett företag som säljer utbildningar inom ledarskap, återhämtning, empowerment, case management, samtalsmetodik och en mängd andra områden – har uppfattat efterfrågan på den egenupplevda erfarenheten av psykisk ohälsa, och därför anlitar personer för att berätta om sådan. Offentligt historieberättande av det här slaget kan förstås som att patientgruppens positioner skjuts fram eftersom de blir lyssnade på. Samtidigt måste aktörernas inbördes positioner beaktas, och då kan den situation som skapas också ses som en asymmetrisk eller icke-reciprok kommunikativ bytesrelation (jfr Young 1997). Ett stort antal åhörare konsumerar här de intima (och av arrangören kontrollerade och redigerade) berättelserna utan att själva ge någonting i utbyte till berättaren.⁶ När företagare likt Berggren anlitar individer för att återge sin erfarenhet betalar åhörarna (eller åhörarnas arbetsgivare) istället arrangören – Berggrens företag – för att få lyssna. Här blir det med marxistiska termer tydligt hur berättarna säljer sin arbetskraft, medan mervärdet av detta arbete genererar en ekonomisk vinst för någon annan. Ett sådant genererat mervärde behöver inte alltid vara monetärt. Det berättande som äger rum inom Psykiatrin skapar exempelvis inga (direkta) monetära vinster – däremot generar det andra värden för organisationen. Dels bidrar brukarnas berättelser med en kunskap som kan omsättas inom organisationen. Dessutom påvisar både Costa m.fl. (2012:86) och Voronka (2015) att brukares historieberättande skapar mervärden som sträcker sig utanför själva det innehåll som förmedlas. Bara det faktum att brukare bjuds in för att prata skapar enligt författarna legitimitet för den psykiatriska organisationen. Därtill kan den psykiatriska organisationen också använda brukarnas berättelser för att driva och få stöd för egna agendor och processer, som inte nödvändigtvis går i linje med brukarnas intentioner eller intressen (ibid.).

För Tina i utdraget ovan tycks möjligheten att sälja sin erfarenhet ha blivit så

6 Flera forskare har tolkat detta som ett uttryck för maktasymmetri, där individer från vissa grupper måste delge privata erfarenheter för att bli hörda (Hodge 2005; Lalander 2012; Costa, Voronka, Landry m.fl. 2012).

omfattande att hon väljer att avstå från en utbildning för att ägna sig åt detta. För vissa individer framstår alltså denna marknad, åtminstone kortsiktigt, som ett sätt att försörja sig. Men i hur stor utsträckning går det att försörja sig på att berätta sin berättelse? För hur många är det en reell möjlighet, för vilka, och hur fördelaktiga är anställningsvillkoren? Det förefaller utifrån mina observationer som att marknaden karaktäriseras av tillfälliga, osäkra och prekära (Standing 2011) anställningsförhållanden. Regelrätta anställningar var över huvud taget ovanligt. Normalt handlade det istället om att individen fick upprepade timarvoden för varje enskilt arbetstillfälle. Som Voronka (2015) poängterar är det dessutom långt ifrån alla individers berättelser som är efterfrågade. Samtidigt uppmuntras patienter inom Psykiatrin att orientera sig mot denna (arbets)marknad, och många uppfattar här en chans att tjäna pengar på just den ohälsa som gjort det svårt för dem att få eller behålla andra anställningar. För vissa (framförallt högfungerande individer som är etablerade på den reguljära arbetsmarknaden) blir möjligheten att saluföra sin berättelse kanske snarast en spännande bisyssla. För andra kan inträdet på erfarenhetens marknad vara svårare. Att tala inför publik, skriva självbiografiska böcker och driva företag där man ”skapar sina egna uppdrag” kan kräva en kreativitet, entreprenörsanda och uthållighet (liksom kontextuella och materiella förutsättningar) som kanske inte är alla förunnade. När jag i efterhand sökt efter kontaktuppgifter till eventuella företag startade av individer i min studie som gett uttryck för en vilja driva sådan verksamhet har jag inte fått några träffar, vilket indikerar att allas förhoppningar inte förverkligas.

En ytterligare aspekt att reflektera över är hur de som agerar på marknaden upplever situationen och vad det innebär att varan de säljer bygger på deras psykiska ohälsa. Det är inte nödvändigtvis en odelat positiv upplevelse att delge sin berättelse – det kan även innebära en utsatthet. Som Jijan Voronka skriver:

In this dynamic of being complicit in sharing your narrative, often out of financial need, yet not being in control of what angles are highlighted by the audience, unfamiliar with who views it, how it is consumed, and cognisant that others are reaping benefits far larger than you through the process /.../ I have felt pleasure and shame, guilt and joy when the applause follows. (Voronka 2015:272)

Med utgångspunkt i intervjuer med personer som arbetar med att berätta om sina erfarenheter lyfter Voronka (2015:278f, 290) fram hur dessa har upplevt känslor av kontrollförlust, liksom att stigmatisering och beroendeställningar har reproducerats. Om en individs psykiska ohälsa är avgörande för dennes arbete kan det dessutom finnas en risk att individen hålls kvar i en sjukroll som hen hade varit betjänt av att – och som Psykiatrins verksamhet syftar till att denne ska – lämna (Lalander 2012). Detta gäller inte minst för dem som avstår andra anställningar eller utbildningsmöjligheter för att börja agera på den egna erfarenhetens marknad. Att psykiatrin ändå uppmuntrar människor att orientera sig mot erfarenhetsmarknaden kan tolkas som att den samtida aktiveringspolitiken och förväntan på sysselsättning (Hedblom 2004; Paulsen 2015) tränger in även i Psykiatrins verksamhet.

Den utvidgade marknaden

Hittills har artikeln fokuserat på kommodifieringen av individers berättelser, men i studien förekom även andra uttryck för kommodifiering av brukares erfarenheter. I det följande ska jag ta upp två exempel på denna utvidgade marknad.

Egen erfarenhet som merit för anställning

Petra var en av de personer som jobbade med att implementera brukarinflytande inom Psykiatrin och hon rekryterades delvis just eftersom hon själv hade erfarenhet av psykisk ohälsa. För att ta detta uppdrag lämnade hon sin anställning som fritidsledare. Psykiatrins brukarinflytandearbete skapade alltså i sig arbetstillfällen där erfarenheter av psykisk ohälsa blev en merit för anställning. Och psykisk ohälsa var en efterfrågad kvalifikation också inom andra typer av anställningar. Med förebild i så kallade ”peer support-workers” (se Simpson, Oster & Muir-Cochrane 2017) fanns inom Psykiatrin ett ökande intresse för att anställa behandlingspersonal som hade uttalad erfarenhet av psykisk ohälsa. Sådär var texten i en utlysning om anställning som ”Brukarspecialist” inom Psykiatrins beroendeverksamhet formulerad:

Vi söker nu två brukarspecialister med placering på LARO-mottagningen [läkemedelsassisterad rehabilitering vid opiatberoende]. Som brukarspecialist håller du enskilda samtal med brukare vid behandlingsstart liksom deltar vid anhörigutbildningar. Vidare kommer du utforma och genomföra patientutbildning liksom ta fram informationsmaterial. Din specifika roll handlar om att stödja utifrån din och andras kunskap om återhämtning. Du ger ett professionellt kamratstöd, verkar för att stärka deltagarnas hopp och självförtroende, samt tillhandahåller strategier för dessa att hantera sin sjukdom.

Du som söker har eller har haft egen tidigare erfarenhet från behandling inom en LARO-mottagning. Du är intresserad av att dela med dig av dina kunskaper och erfarenheter till övriga teammedlemmar, liksom av att utveckla ditt eget kunnande.

En grundtanke med att anställa individer med egna erfarenheter är att det ska borge för en ”brukarorientering” inom verksamheten. Dessutom förväntas dessa anställda förstå återhämtningsprocessen på ett speciellt sätt, och därmed kunna stödja patienterna på ett sätt som annan personal inte kan. Här är det en annan typ av kommodifiering av den egna erfarenheten som äger rum. Det är inte längre den individuella berättelsen som kommodifieras och saluförs – istället blir den egna erfarenheten en grund för anställning som personal inom Psykiatrin. Här ingår individen ett regelrätt anställningsförhållande med Psykiatrin, vilket kan ses som en långtgående kommodifiering av den egna erfarenheten. Inom viss missbruksbehandling har egen erfarenhet länge varit ett krav för att få jobba som behandlare, men nu sprids liknande tankar inom bredare delar av psykiatri och socialtjänst. Inom så kallad Assertive commu-

nity treatment (ACT) är det exempelvis inskrivet som en del av metoden att någon i behandlingsteamet bör ha egen erfarenhet av liknande problematik som behandlas (Socialstyrelsen 2006), och inom Psykiatrins ACT-team fanns mycket riktigt ”Brukareexperter” anställda.

Brukarrörelsen som verksamhetutvecklare

Kommodifieringstendenser tar sig dessutom uttryck på två olika nivåer; den individuella – som behandlats hittills – och den kollektiva. På den kollektiva nivån tar sig kommodifieringen uttryck genom att brukarföreningarna börjar agera mer utifrån marknadslogiker i sin relation till det offentliga. I artikeln *From democratic consultation to user-employment* (Alm Andreassen 2018) framhålls att brukarinflytandefrågan rör sig från en demokratisk diskurs som utgår från en tanke om kollektivt medbestämmande, mot en diskurs centrerad kring begreppet ”co-production” där samarbetet kring att leverera högkvalitativa tjänster är kärnpunkten. Detta speglar väl hur brukarinflytande formulerades i min studie. Även om den demokratiska diskursen fortfarande var delvis stark, formulerades arbetet samtidigt ofta i termer av gemensam organisationsförbättring (se Eriksson 2015).

Hur en aktivitet formuleras kommer påverka hur de inblandade aktörerna agerar (Bacchi 2009). Precis samma aktivitet (exempelvis att en brukarrepresentant deltar i en arbetsgrupp) kan formuleras antingen i demokratiska termer (som en fråga om medbestämmande och makt) eller i termer av co-production (som en fråga om att brukare blir en samarbetspartner i förbättringsarbete). Och många aktiviteter formulerades till övervägande del som co-production, vilket påverkade hur aktörerna agerade och förhöll sig till varandra. Här framträder ytterligare en form av kommodifiering av brukares erfarenheter som påvisar hur brukarinflytandet drivs i ökande grad utifrån marknadslogiker (jfr Heggem Kojan, Marthinsen, Moe m.fl. 2018). Vid sidan av att vara en oberoende ideell aktör som driver brukares intressen – en beskrivning som brukarrörelsen fortfarande värnar om – börjar den kollektiva brukarrörelsen uppfattas (och uppfatta sig själv) som en extern part som mot ersättning anlitas i offentliga organisationers verksamhetsutveckling. Här blir brukarföreningarnas representanter ”konsulter” vars ”tjänster” köps av det offentliga. Exempel på sådana tjänster är brukarrevisorer, anordnande av självhjälpgrupper, handledning av personalgrupper, delaktighet i personalutbildningar och verksamhetsförändringar (se Eriksson 2015) eller utförande av verksamhet genom upphandling (se Johansson 2003). En sådan kommodifiering på kollektiv nivå implicerar att tidigare demokratiska ambitioner skulle kunna förlora mark (jfr Eriksson 2018a; Alm Andreassen 2018). Brukarrörelsen är inte längre bara en intresseorganisation, utan börjar i ökande utsträckning även likna ett konsult- eller bemanningsföretag för egna erfarenheter, och ibland en konkurrent bland andra utförare av tjänster på välfärdsmarknaden.

Diskussion – Förändrade förutsättningar för inflytande

Analysen har visat hur den samtida offentliga välfärdens inflytandearbete tenderar att kommodifiera brukares erfarenheter. I artikelns avslutande del kommer jag nu föra ett resonemang kring några potentiella konsekvenser av detta. Diskussionen handlar inte primärt om huruvida kommodifieringen ökar eller minskar brukarnas möjlighet att få gehör för sina synpunkter; empirin möjliggör inga långtgående slutsatser i den frågan. Däremot har analysen redan visat att kommodifieringen inverkar på *hur* brukarna bedriver sitt inflytandearbete genom att skapa specifika och delvis förändrade förutsättningar för att agera. Kommodifieringen av den egna berättelsen formar hur brukarrepresentanterna framför sina erfarenheter, och på den utvidgade marknaden för brukarerfarenheter börjar både enskilda brukarrepresentanter och brukarrörelsen som helhet agera allt mer som en anställd eller anlita verksamhetsutvecklare i förhållande till Psykiatrin. I den avslutande diskussionen utvecklas resonemanget kring vilka implikationer detta för med sig.

Att närma sig ett anställningsförhållande

I takt med att brukarinflytandet drivs allt mer av marknadslogiker anammas uppfattningen att brukarrepresentanter bör få betalt för sitt engagemang – en fråga som varit viktig för brukarrörelsen (se NSPH 2009, 2015:12). Från brukarföreningshall drivs arvodering primärt som en fråga om jämlikhet, legitimitet och makt. Men ibland uttrycks frågan mera krasst: om brukare anlitas i välfärdsorganisationers ”kvalitetsarbete”, varför skulle de inte få betalt? Sådana formuleringar möjliggörs och underbyggs av just marknadslogiker. I en situation där brukarinflytande formuleras mindre i termer av demokratisk påverkan och mer i termer av att utföra ett uppdrag åt organisationen – som utbildare, behandlare, konsult eller handledare; roller som påminner om yrkesarbete – blir det naturligt att brukarrepresentanterna avlönas.

Psykiatrin erbjuder regelmässigt ersättning (timarvode och reseersättning) till de brukarrepresentanter som engagerade sig i inflytandearbetet. Utöver att denna betalning eventuellt gav brukarrepresentanterna en starkare ställning, möjliggjorde den också deltagande från personer som inte hade kunnat eller velat engagera sig på ideell basis. Dessutom ansågs arvoderingen kunna skapa ett mer ”ordentligt” engagemang. Representanter både för brukarrörelsen och Psykiatrin uttryckte att arvodering kunde vara ett sätt att ”ställa krav” på brukarrepresentanterna att bedriva ett seriöst inflytandearbete (se Eriksson 2015:137ff). Jag tolkar inte sådana uttryck som att avsikten med arvoderingen är att påverka vilka åsikter som framförs, samtidigt tydliggörs genom en sådan retorik att arvodet kan möjliggöra för Psykiatrin att påverka brukarnas beteende. De arvoderade brukarna förväntas agera på ett sätt som uppfattas som ”professionellt” (notera konnotationen med marknadstermer) och inte ”sätta sig på tvären”, vilket antyder att ersättningen kan göra brukarrepresentanterna mer benägna att jobba i linje med Psykiatrins intentioner.

Inflytandearbetet rör sig alltså ifrån att vara en ideell demokratisk handling mot att bli ett ”jobb” en enskild individ eller förening får betalt för att utföra. Detta skulle

kunna ha mer djupgående konsekvenser än vad som vanligen uppmärksammas, eftersom det förändrar relationen mellan parterna på ett grundläggande sätt (se Eriksson 2015:137–139). I nyliberala termer konstrueras brukare som kunder (Croft & Beresford 1992), men genom arvodet närmar sig de involverade brukarna istället ett anställningsförhållande, vilket skapar en sammanblandning mellan positionen som producent, konsument och medborgare (Köppe, Ewert & Blank 2015). Etzioni (1975) framhåller den ekonomiska ersättningen som den huvudsakliga anledningen till att anställda fogar sig efter en organisations styrning – en arbetstagare förväntas vara lojal mot arbetsgivaren (Hedin & Månsson 2008). Även om arvoderingen av brukarrepresentanter (oftast) inte kan jämföras med en regelrätt anställning, så skapar arvoderingen ett liknande band mellan brukarrepresentanterna och Psykiatrin. Genom dessa band försvagas brukarrepresentanternas (och brukarföreningarnas) ställning som oberoende part och möjlighet att agera utifrån en fristående agenda (Eriksson 2018b). Man anpassar sig till arbetsköparens arbetsbeskrivning och bedriver ett sådant påverkansarbete som Psykiatrin efterfrågar.

Arvoderingen kan ses som ett tveeggat svärd. Den kan innebära ett välbehövligt ekonomiskt tillskott för den enskilde, möjliggöra att ett arbete med brukarinflytande kommer till stånd, och eventuellt också ge brukarrepresentanterna och brukarrörelsen erkännande. Samtidigt skapar arvoderingen nya typer av band mellan aktörerna som kan undertrycka kritik och motverka mer genomgripande förändringar (Voronka 2015; Eriksson 2015). Förekomsten av arvodering kan över huvud taget ses som ett grundläggande bevis på kommodifieringen av den egna erfarenheten och marknadslogikers inverkan på brukarinflytandearbetet. Samtidigt riskerar brukarinflytandets koppling till demokratiska logiker att försvagas, inte minst genom att arvoderingen det offentliga erbjuder kan skapa incitament för enskilda brukare att minska sitt ideella engagemang i den kollektiva brukarrörelsen, för att istället sälja sitt arbete (eller sina tjänster) direkt till välfärdsorganisationen (Eriksson 2018b).

Här tangerar analysen frågan om finansieringen av civilsamhällets organisationer (se Harding 2012:135ff). Direkt arvodering till enskilda representanter är inte det enda sättet att säkerställa ett livaktigt deltagande i det offentligas inflytandearbete. När det offentliga engagerar brukarrörelsen kan finansieringen också gå genom föreningen, så att det formellt är brukarrörelsen som arvoderade sina representanter. Sådana arrangemang stärker föreningarnas position, men reproducerar samtidigt en ordning där brukarrörelsen formeras som en tjänsteproducent åt det offentliga. Detta sätt att finansiera frivilligföreningen – där föreningarna blir ekonomiskt beroende av att utföra tjänster – kräver att rörelsen anpassar sig till de uppdrag som erbjuds vilket gör föreningarna känsliga för offentlig styrning (jfr Harding 2012:137; Helmersson 2017:119ff). Ett alternativ, som skulle innebära en delvis friare roll för brukarföreningarna, skulle vara att istället utöka möjligheten till allmänna organisationsbidrag.

Individ och identitet

Enligt Marx innebär kommodifieringen av arbetet att individen berövas en del av sin identitet eller mänsklighet. Marx alienationsteori har dock kritiserats för att den för-

utsätter en grundläggande mänsklig natur som skulle förvanskas eller gå förlorad när arbetet blir till en vara och organiseras på en marknad (se t.ex. Axelos 1976:224ff). Inte minst i ett samhälle där arbetet är så centralt att det snarast uppfattas som definierande för identiteten (Levitas 1996; Gillberg 2010; Standing 2011) kan det vara svårt att tänka sig en annan ordning (Månsson 1993:50f). Ändå är det relevant att reflektera över kommodifieringens inverkan på individen; inte minst i det här fallet, där det är just den egna livserfarenheten som omvandlas till en vara. På den egna erfarenhetens marknad är det bara vissa berättelser, erfarenheter och identiteter som efterfrågas. Berättelser och personligheter som inte passar in kommer att väljas bort – något som individerna måste anpassa sig till för att kunna agera på marknaden (jfr Eriksson 2015:152ff; Voronka 2015:281). Således skulle man kunna säga att formeringen av en marknad för egna erfarenheter – och inträdet på denna marknad – de facto formar individernas identitet genom att redigera hur de ger uttryck för sina berättelser och erfarenheter. Här lyfter Voronka (2015) fram förlusten av kontroll över sin livsberättelse som en problematisk aspekt av kommodifieringen, vilket skulle kunna tolkas som ett uttryck för alienation.

Sammanfattning

Analysen har påvisat hur brukarinflytandearbete som bedrivs i en samtid där samhället och välfärdsarbetet präglas av individualisering (Bauman 2001), marknadslogiker (Nilsson 2013; Bergmark 2014; Sallnäs & Wikund 2018) och kommodifiering (Harvey 2005), allt mer tar form av en marknad på vilken individuella brukarberättelser och erfarenheter köps och säljs. En konsekvens av detta är att brukarinflytandets kollektiva dimensioner individualiseras genom ett ökande fokus på enskilda individers berättelser. En annan potentiell konsekvens är att brukarföreningarnas roll som fristående aktörer som verkar för demokratisk påverkan förskjuts mot en roll som verksamhetsutvecklare som jobbar på Psykiatrins uppdrag utifrån Psykiatrins logik (Costa, Voronka, Landry m.fl. 2012; Voronka 2015; Eriksson 2018b). För de individer som engagerar sig i inflytandefrågor innebär kommodifieringen ökade möjligheter att få ersättning för sin insats, men också att deras engagemang omformas till att börja likna ett arbete, där individens kapacitet att förmedla den egna erfarenheten på ett attraktivt sätt blir en allt viktigare förutsättning för att kunna sälja sin arbetskraft eller sina tjänster i konkurrens mot andra på den egna erfarenhetens marknad.

Brukares möjlighet att skapa förändring inom en välfärdsorganisation är ofta beroende av att synpunkterna som framförs inte ligger för långt från den organisatoriska logiken (Eriksson 2015:241ff). Eftersom kommodifieringen tycks leda till att brukarrepresentanternas synpunkter formuleras närmare den organisatoriska logiken skulle utvecklingen alltså kunna bidra till ökade möjligheter att påverka. Å andra sidan visar analysen att kommodifieringen bidrar till att mer kritiska synpunkter undertrycks, vilket i sig begränsar möjligheterna att påverka eftersom vissa synpunkter och perspektiv riskerar att aldrig komma till uttryck.

Referenser

- Alm Andreassen, T. (2018) "From democratic consultation to user-employment: shifting institutional embedding of citizen involvement in health and social care", *Journal of social policy* 47 (1):99–117. DOI: 10.1017/S0047279417000228.
- Andersson, M., M. Eklund, M. Sandlund & U. Markström (2015) "Freedom of choice or cost efficiency? The implementation of a free-choice market system in community mental health services in Sweden", *Scandinavian Journal of Disability Research* 18 (2):129–141. DOI: 10.1080/15017419.2014.995220.
- Askheim, O.P., K. Christensen, S. Fluge & I. Guldvik (2017) "User participation in the Norwegian welfare context: an analysis of policy discourses", *Journal of Social Policy* 46 (3):583–601. DOI: 10.1017/S0047279416000817.
- Aspelin, M. (2006) *Sänder på tusen kanaler: en bok om borderline*. Borås: Recito.
- Axelos, K. (1976) *Alienation, Praxis, and Technē in the Thought of Karl Marx*. Austin: University of Texas Press.
- Bacchi, C. (2009) *Analysing Policy: What's the problem represented to be?* Frenchs Forest: Pearson.
- Balen, R., C. Rhodes & L. Ward (2010) "The Power of Stories: Using Narrative for Interdisciplinary Learning in Health and Social Care", *Social Work Education* 29 (4):416–426. DOI: 10.1080/02615470902991742.
- Bauman, Z. (2001) *The individualized society*. Cambridge: Polity Press.
- Beresford, P. & S. Croft (2001) Service Users' Knowledge and the Social Construction of Social Work, *Journal of Social Work*, 1 (3):295–316. DOI: 10.1177/146801730100100304.
- Bergh, A. & G.O. Erlingsson (2009) "Liberalization without retrenchment: Understanding the consensus on Swedish welfare state reforms", *Scandinavian Political Studies* 32 (1):71–93. DOI: 10.1111/j.1467-9477.2008.00210.x.
- Bergmark, Å. (2014) "Ekonomiskt bistånd under socialtjänstlagen – en period av ökad restriktivitet och skärpta villkor", 29–46 i U. Pettersson (red.) *Tre decennier med socialtjänstlagen. Utopi, vision verklighet*. Malmö: Gleerups.
- Brante, T. (2006) "Den nya Psykiatrin: Exemplet ADHD", 73–111 i G. Hallerstedt (red.) *Diagnosens makt. Om kunskap, pengar och lidande*. Göteborg: Daidalos.
- Burawoy, M. (2013) "Marxism after Polanyi", 34–52 i M. Williams & V. Satgar (red.) *Marxism in the 21st century*. Johannesburg: Wits University Press.
- Clarke, J. (2013) "In Search of Ordinary People: Problematic Politics of Popular Participation", *Communication, Culture and Critique* 6 (2):208–226. DOI: 10.1111/cccr.12011.
- Costa, L., J. Voronka, D. Landry, J. Reid, B. McFarlane., D. Reville & K. Church (2012) "Recovering our stories: A small act of resistance", *Studies in Social Justice* 6 (1):85–101. DOI: 10.26522/ssj.v6i1.1070.
- Croft, S. & P. Beresford (1992) "The politics of Participation", *Critical Social Policy* 12 (35):20–44. DOI: 10.1177/026101839201203502.
- Crossley, N. (1999) "Fish, field, habitus and madness: the first wave mental health users movement in Great Britain", *British Journal of Sociology* 50 (4): 647–670.

- Dahlström, C. (2017) *Kalla mig galen: Berättelser från psyksverige*. Stockholm: Ordfron.
- Delamont, S. (2004) "Ethnography and participant observation", 205–217 i C. Seale, G. Gobo, J. F. Gubrium & D. Silverman (red.) *Qualitative Research Practice*. London: Sage. DOI: 10.4135/9781848608191.d19.
- Eldén, S. & T. Anvig (2019, in press) *Nanny families: Practices of care by nannies, au pairs, parents and children in Sweden*. Bristol: Policy Press.
- Esping Andersen, G. (1990) *The three worlds of welfare capitalism*. New Jersey: Princeton university press.
- Etzioni, A. (1975) *A Comparative Analysis of Complex Organizations. On Power, Involvement, and their Correlates*. New York: Free Press.
- Evans, A. M. (2005) "Patient or consumer? The colonization of the psychiatric clinic", *International Journal of Mental Health Nursing* 14 (4):285–289. DOI: 10.1111/j.1440-0979.2005.00395.x.
- Esposito, L. & F.M. Perez (2014) "Neoliberalism and the Commodification of Mental Health", *Humanity and Society* 38 (4):414–442. DOI: 10.1177/0160597614544958.
- Farris, S. R. & S. Marchetti (2017) "From the Commodification to the Corporatization of Care: European Perspectives and Debates", *Social Politics* 24 (2):109–131. DOI: 10.1093/sp/jxx003.
- Ferri Setiawan, M. (2016) "Commodification of Religious Tradition (Critical Study on Tourism of Islamic Tradition *Haul* at Pasar Kliwon, Surakarta)", *Proceeding of The 3rd Conference on Communication, Culture and Media Studies*, Yogyakarta, 18–20 October 2016.
- Frances, A. (2013) *Saving Normal: An Insider's Revolt Against Out-Of-Control Psychiatric Diagnosis, Dsm-5, Big Pharma, and the Medicalization of Ordinary life*. New York: William Morrow.
- Frejes, A. & H. Salling Olesen (2016) "Editorial: marketization and commodification of adult education", *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults* 7 (2):146–150. DOI: 10.3384/rela.2000-7426.relae12.
- Eriksson, E. (2018a) "Brukarinflytandets politiska innebörder – Konsensusorientering, individcentrering och avpolitisering i den nationella policydiskursen", *Socialvetenskaplig tidskrift*, 25 (2): 91–113.
- Eriksson, E. (2018b) "Incorporation and Individualization of Collective Voices: Public Service User Involvement and the User Movement's Mobilization for Change", *Voluntas: International Journal for Voluntary and Nonprofit Organizations*, 29 (4): 832–843. DOI: 10.1007/s11266-018-9971-4.
- Eriksson, E. (2017) "Brukarrörelsen som drivkraft för en mer (psyko)social psykiatri", 71–91 i M. Englander & K. Ingvarsdotter (red.) *Socialpsykiatrins grunder – Mänskans villkor*. Malmö: Gleerups.
- Eriksson, E. (2015) *Sanktionerat motstånd. Brukarinflytande som fenomen och praktik*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet. Doktorsavhandling.
- Eriksson, E. (2013) "To tell the right story: Functions of the personal user narrative in service user involvement", *Journal of Comparative Social Work*, 8 (2):1–32.
- Eriksson, E. & K. Jacobsson, (2016) "Tension and Balance in Teaching 'The Patient

- Perspective' to Mental Health Professionals", 263–282 i J. F. Gubrium, T. Alm Andreassen & P. Koren Solvang (red.) *Reimagining the Human Service Relationship*. New York: Columbia University Press.
- Gillberg, G. (2010) *Individualiseringens villkor. Unga vuxnas föreställningar om arbete och självförverkligande*. Göteborg: Göteborgs universitet. Doktorsavhandling.
- Greer, I. (2016) "Welfare reform, precarity and the re-commodification of labor", *Work, employment and society* 30 (1):162–173. DOI: 10.1177/0950017015572578.
- Hansson, L., H. Jormfeldt, P. Svedberg & B. Svensson (2013) "Mental Health Professionals' Attitudes Towards People with Mental Illness: Do They Differ from Attitudes Held by People with Mental Illness?", *International Journal of Social Psychiatry* 59 (1):48–54. DOI: 10.1177/0020764011423176.
- Harding, T. (2012) *Framtidens Civilsamhälle. Underlagsrapport 3 till Framtidskommissionen*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Harvey, D. (2005) *A brief history of neoliberalism*. New York: Oxford university press.
- Heberlein, A. (2008) *Jag vill inte dö, jag vill bara inte leva*. Stockholm: Weyler.
- Hedblom, A. (2004) *Aktiveringspolitikens janusansikte. En studie av differentiering, inklusion och marginalisering*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet. Doktorsavhandling.
- Hedin, U. & S. Månsson (2008) "Repressalier mot kritiker i offentliga organisationer", *Socialvetenskaplig tidskrift* 15 (3/4):276–294.
- Heffernan, K. (2006) "Social Work, New Public Management and the Language of 'service User'", *British Journal of Social Work* 36 (1):139–147. DOI: 10.1093/bjsw/bch328.
- Heggen Kojan, B., E. Marthinsen, A. Moe & N. Schiøll Skjefstad (2018) "The neoliberal reframing of user representation in Norway", 91–100 i M. Kamali & J. Jönsson (red.) *Neoliberalism, Nordic Welfare States and Social Work. Current and Future Challenges*. London: Routledge.
- Helmersson, S. (2017) *Mellan systemskap och behandling: Omförhandlingar inom ett förändrat stödfält för våldsutsatta kvinnor*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet. Doktorsavhandling.
- Hodge, S. (2005) "Participation, Discourse and Power: A Case Study in Service User Involvement", *Critical Social Policy* 25 (2):164–179. DOI: 10.1177/0261018305051324.
- Israel, J. (1982) *Alienation och byråkratisering: industrisamhället i omvandling*. Stockholm: AWE/Geber.
- Johansson, S. (2003) "Independent Movement or Government Subcontractor? – Strategic Responses of Voluntary Organizations to Institutional Processes", *Financial Accountability and Management in Governments, Public Services and Charities* 19 (3):209–224. DOI: 10.1111/1468-0408.00171.
- Johansson, M. (2011) *I dialogens namn—iden om en överenskommelse mellan regeringen och ideella organisationer*. Växjö: Linnaeus University Press.
- Jones, C. & T. Novak (1993) "Social work today", *British Journal of Social Work*, 23 (3): 195–212. DOI: 10.1093/oxfordjournals.bjsw.a055971.
- Karlsson, M. & M. Börjeson (2011) *Brukarmakt – I teori och praktik*. Stockholm: Natur och kultur.

- Köppe, S., B. Ewert & F. Blank (2015) "Welfare user roles in a conservative welfare state. Are Germans citizens, consumers or co-producers?", *Journal of International and Comparative Social Policy* 3 (1):1–16. DOI: 10.1080/21699763.2015.1118400.
- Lalander, P. (2012) "Mellan makt och motstånd", 137–167 i M. Herz (red.) *Kritiskt socialt arbete*. Malmö: Liber.
- Levitas, R. (1996) "The concept of social exclusion and the new Durkheimian hegemony", *Critical Social Policy* 16 (46):5–20. DOI: 10.1177/026101839601604601.
- Lindgren, T. (2016) *Ibland mår jag inte så bra*. Stockholm: Forum.
- Lupton, D. (2014) "The commodification of patient opinion: the digital patient experience economy in the age of big data", *Sociology of health and illness* 36 (6):856–869. DOI: 10.1111/1467-9566.12109.
- Marshall, T. H. (1950) *Citizenship and social class and other essays*. Cambridge: Cambridge university press.
- Maravasti, A. B. (2013) "Analysing Observations", 354–366 i U. Flick (red.) *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis*. London: Sage.
- Marx, K. (1995) *Människans frigörelse. Karl Marx ungdomsskrifter i urval och översättning av Sven-Eric Liedman: Ur de ekonomisk-filosofiska manuskripten*. Göteborg: Diadalos.
- Morgan, A. (2000) *What is Narrative Therapy?: An Easy to Read Introduction*. Adelaide: Dulwich Centre Publications.
- Månasson, P. (1993) *Karl Marx. En introduktion*. Göteborg: diadalos.
- Nilsson, L. (2013) "Välfärdspolitik och välfärdopinion 1986–2012: Vinster i välfärden?", 71–95 i L. Weibull, H. Oscarsson & A. Bergström (red.) *Vägskäl*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Nordin, J. & C. Ojala (2017) "Collecting, Connecting, Constructing: Early modern commodification and globalization of Sámi material culture", *Journal of Material Culture* 23 (1):58–82. DOI: 10.1177/1359183517741663.
- NSPH (odaterad) *Din egen berättelse. Ett material för reflektion och samtal om psykisk (o)hälsa, attityder och vägen vidare*. Stockholm: NSPH:s kansli.
- NSPH (2009) *Med starkare röst. Del 1 – studiematerial*. Stockholm: NSPH:s kansli.
- NSPH (2015) *Så vill vi ha det – Inget om oss utan oss*. Stockholm: NSPH:s kansli.
- Paulsen, R. (2015) *Vi bara lyder. En berättelse om Arbetsförmedlingen*. Stockholm: Atlas.
- Pestoff, V. (2012) "Co-production and Third Sector Social Services in Europe: Some Concepts and Evidence", *Voluntas: International Journal for Voluntary and Nonprofit Organizations* 23 (4):1102–1118. DOI: 10.1007/s11266-012-9308-7.
- Polanyi, K. (2002) *Den stora omdaning. Marknadsekonomin uppgång och fall*. Lund: Arkiv förlag. (Originalet utgivet 1944).
- Panican, A. & T. Hjort (2014) "Navigating the market of welfare services: The choice of upper secondary school in Sweden", *Nordic Journal of Social Research* 5 (1):55–79. DOI: 10.7577/njsr.2075.
- Polletta, F. (1998) "Contending stories: Narrative in social movements", *Qualitative Sociology* 21 (4):419–446. DOI: 10.1023/A:1023332410633.
- Pålsson, B. (2004) *Vingklippt ängel*. Stockholm: Forum.

- Radder, H. (red.) (2010) *The Commodification of Academic Research. Science and the Modern University*. Pittsburgh: University of Pittsburgh press.
- Razack, S. H. (1993) "Storytelling for social change", *Gender and Education* 5 (1):55–70.
- Rome, A. (2017) *Critical account of ideology in consumer culture: the commodification of a social movement*. Edinburgh: The university of Edinburgh.
- Rønning, R. & L.J. Solheim (1998) *Hjelp på egne premisser? Om brukervedvirkning i velvferdstjenestene*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sallnäs, M. & S. Wiklund (red.) (2018) *Socialtjänstemarknaden – om marknadsorientering och konkurrensutsättning av individ- och familjeomsorgen*. Stockholm: Liber.
- Santa Ana, J. (2009) "Commodity race and emotion: The racial commercialization of human feeling in corporate consumerism", 109–128 i N. K. Denzin (red.) *Studies in Symbolic Interaction (Volume 33)*. Bingley: Emerald Group Publishing.
- Simpson, A., C. Oster & E. Muir-Cochrane (2017) "Liminality in the occupational identity of mental health peer support workers: A qualitative study", *International Journal of Mental Health Nursing* 27 (2):662–671. DOI: 10.1111/inm.12351.
- Socialstyrelsen (2006) *Metod på drift. En studie om implementeringen av en nationell utbildningssatsning om Case Management enligt ACT-metoden för personer med psykiskt funktionshinder*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 2015:44 *Arbetslöshet och ekonomiskt bistånd. Betänkande av Utredningen om stöd och krav avseende arbetslösa personer som tar emot ekonomiskt bistånd*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Standing, G. (2011) *The Precariat. The New dangerous class*. London, New York: Bloomsbury.
- Sunesson, S. (1989) "Kooptation eller motoffentlighet. Strategier för de förtrycktas organisationer", *Socialmedicinsk tidskrift*, 68 (8):406–411.
- Sturgeon, D. (2014) "The business of the NHS: The rise and rise of consumer culture and commodification in the provision of healthcare services", *Critical Social Policy*, 34 (3):405–416. DOI: 10.1177/0261018314527717.
- Svallfors, S. (2000) *Sidospår. Essäer om klass och politik*. Umeå: Boréa.
- Topor, A., I. Ljungqvist & E. L. Strandberg (2016) "Living in poverty with severe mental illness coping with double trouble", *Nordic Journal of Social Work Research* 6 (3):201–210. DOI: 10.1080/2156857X.2015.1134629.
- Trumble, R. & M. van Riemsdijk (2016) "Commodification of art versus creativity: The Antagonist Art Movement in the expanding arts scene of New York City", *City, Culture and Society* 7 (3):155–160. DOI: 10.1016/j.ccs.2016.06.003.
- Velázquez Vargas, Y. (2008) *The Commodification of Sexuality: A Critical Analysis of Queer Eye*. Tallahassee: Florida State University.
- Voronka, J. (2015) *Troubling Inclusion: The Politics of Peer Work and 'People with Lived Experience' in Mental Health Interventions*. Toronto: University of Toronto.
- Wee, L. & A. Brooks (2010) "Personal Branding and the Commodification of Reflexivity", *Cultural Sociology* 4 (1):45–62. DOI: 10.1177/1749975509356754.
- Young, I. M. (1997) "Asymmetrical Reciprocity: On Moral respect, Wonder and

Enlarged Thought”, *Constellations* 3 (3):340–363. DOI: 10.1111/j.1467-8675.1997.tb00064.x.

Åkerman, S. (2009) *För att överleva: En bok om självskadebeteende*. Stockholm: Natur och kultur.

Författarpresentation

Erik Eriksson är doktor i socialt arbete, disputerad vid socialhögskolan i Lund och sedan 2016 verksam på Centrum för kommunstrategiska studier vid Linköpings universitet, där han innehar ett biträdande lektorat. Eriks forskning är centrerad kring frågor om inflytande och delaktighet inom den offentliga välfärden, liksom relationen mellan offentlighet, medborgare och civilsamhälle. Han har tidigare studerat inflytandearbete inom psykiatri och socialtjänst, och hans senaste forskningsprojekt handlar om hur Arbetsförmedlingen jobbar med verksamhetsutveckling av etableringsprogrammet med utgångspunkt i nyanlända migranternas upplevelser (se *Nordic Social Work Research*, 2018. DOI: org/10.1080/2156857X.2018.1547786).

Kontaktuppgifter

Erik Eriksson, Centrum för kommunstrategiska studier, Linköpings universitet.
E-post: erik.m.eriksson@liu.se

Psychoactive drugs and the management of time

Abstract

The main objective for this article is to explore how users of psychoactive drugs experience time and the role psychoactive drugs play in the management and construction of time. The data in this study consists of different kinds of written documents such as anecdotal accounts and scientific articles and reports which was collected using a purposeful sampling technique. One important result is that time is experienced and constructed differently among users of legal drugs compared to users of illegal drugs. The use of heroin is for example associated with shrinking time-horizons and being afraid of looking back and looking ahead, while smoking cigarettes is correlated with killing chronological time and instituting a parenthesis in normative time. Another conclusion is that users of illegal drugs experience greater problems synchronizing social and subjective time compared to users of legal substances. The results of my study also suggest that drug users' experiences of time are intertwined with the social context and social meanings of drug use.

Keywords: management of time, subjective time, social time, psychoactive drugs, drug use and the escape from time.

IN SOME CLASSICAL studies in the field of drug research time is conceived as a social and cultural fact that regulates people's actions. However, by treating time as a structural phenomenon theories like these lose sight of and neglect the subjective experiences of time. In his study "Passage to Play: Rituals of Drinking Time in American Society" Joseph Gusfield (1987) analyzes the meaning of alcohol in American culture and uncovers the existence of a specific social time frame that specifies the proper time and place for a drink. He concludes that alcohol is a cultural and temporal object that symbolizes and ritualizes the transition from work to play and from work time to leisure time. The idea that time is an objective structure regulating peoples' actions, is also an important ingredient in the study "Drunken Comportment. A Social Explanation" by Craig McAndrew and Robert B Edgerton (1969). In their research alcohol is treated as a cultural symbol and the drinking of alcohol is interpreted as a passage between different time frames – a process they define as a "time-out". They also question the role of alcohol in creating drunken comportment and suggest a social explanation as to why the drinking of alcohol is accompanied by disinhibited behavior. According to McAndrew and Edgerton the lack of restraint is caused by a "time-out",

i.e. a relaxation of the norms of everyday life and the injunction of rules associated with drunken behavior.

In contrast to these classical studies of drug use the main objective for this article is to explore how users of psychoactive drugs experience time. Several drug researchers have noted a shortage of studies that explicitly study drug user's experience of time (Klingemann 2000; Klingemann & Schibli 2004; Järvinen & Ravn 2017). Another objective is to investigate the role drugs play in drug users management of time. The data in this study consists of different kinds of written documents such as anecdotal accounts, scientific articles and reports which was collected with a criterion-based sampling technique called purposeful sampling. The logic of this sampling technique lies in the selection of information-rich cases that can provide an in-depth understanding of issues which are of central importance to the purpose of my study (Patton 1990). Important sampling criteria has been accounts where users of different kinds of psychoactive drugs describe their experiences and management of time, as well as researcher's interpretations of what meaning drugs have in drug users social and personal worlds. According to Weil and Rosen (1993) there are four main types of psychoactive drugs: *stimulants*, *depressants*, *narcotics* and *hallucinogens*. I have collected accounts that exemplify these types of drugs: nicotine and caffeine (stimulants), alcohol (depressants), heroin (narcotics) and cannabis (hallucinogens). Besides shifting pharmacological properties psychoactive drugs also differ in social meaning and legal status. Nicotine, caffeine and alcohol are legal and socially accepted drugs in the West, while heroin and cannabis are classified as illegal and are socially discarded by mainstream society.

Psychoactive drugs are consumed for many different reasons. Weil and Rosen have specified reasons such as to explore the self, establish an identity, alter moods, treat disease, escape boredom and despair, promote and enhance social interaction, enhance experience and pleasure, stimulate artistic creativity and performance, go along with peer pressure and to rebel. However, one important reason left out by Weil and Rosen is that drugs are also used in order to manage subjective experiences of time. The consumption of psychoactive drugs is the principal method for inducing altered states of consciousness (Blätter, Fachner & Winkelman 2011). Altered states of consciousness are defined by Ludwig (1990:18) as "any mental state(s) induced by various physiological, psychological, or pharmacological maneuvers or agents, which can be recognized subjectively by the individual himself (or by an objective observer of the individual) as representing a sufficient deviation in subjective experience or psychological functioning from certain general norms". Although altered states of consciousness have many features in common there are also differences both in outward manifestation and subjective experience, due to diverse factors such as cultural conceptions and personal motivation and expectations. Ludwig suggests that despite these differences, altered states of consciousness have a number of common features, where a disturbed sense of time is one of the more prominent characteristics. He contends that a greatly altered sense of time is characterized by specific experiences such as feelings of timelessness, time coming to a standstill, and the acceleration or slowing of time. This is also pointed

out by Wittman (2018) who asserts that one important effect of using psychoactive drugs is a change in the perception of time.

Psychoactive drugs and the experience of time

Drug user's narratives bear witness of alterations in how the flow of time is experienced. In the autobiographical book "How to Stop Time. Heroin from A to Z" Ann Marlowe (1999) examines her own heroin use and the ideas underpinning heroin addiction. The title of her book underlines the importance and centrality of the experience of time in drug use. She portrays heroin use as a practice developed to stop the flow of time. As a matter of fact, she says: "When I turned to heroin, I wanted to halt the flow of time, not so much out of a desire to remain young, but out of a fear of the injuries time might bring" (p. 295). But avoiding the future by living in an eternal present was no solution in the long run, Marlowe continues, because this implies an end to personal development. According to the author using heroin is about doing time. From her point of view, heroin use is part of a subjective time frame that helps her control the future by shutting it out and by doing so provides her with a feeling of safety. But in exchange for that safety heroin will, according to Marlowe, rob you of the opportunity to have uncontrollable, transcendental and amazing experiences. But the author's experience of time is not unique in any sense. In fact, many heroin users report a feeling of time slowing down or stopping and that they become immured in an eternal present (Hartocollis 1983; Reith 1999; Kemp 2009).

This observation, that heroin users experience shortened time perspectives, is confirmed by Reith (1999) in her study of ex-opiate addicts. In this study she points out that drug use ultimately leads to shrinking time perspectives. Besides serious impairments to the future time perspective, characterized by a "blockage" of the future, drug users also experience difficulties in recollecting the past and they even talk about it in terms of "lost time". In her interviews Reith noted that the experience of addiction had a two-fold nature. On the one hand addiction is characterized by a condition in which time appears to freeze and the individual finds it hard to contemplate the future, while on the other hand the addict experiences an inability to recall or recollect the past. During the period in which they were active users they experienced a breakdown of the articulation of time, leaving them stranded in a static and timeless present. Reith concludes that opiate users are being trapped within shrinking time-horizons and in being afraid of looking back and looking ahead they are relegated to an eternal present. Moskalewicz (2016) also points out that heroin users experience being stranded in a static present. However, he argues that it isn't a genuine present, since it lacks a properly and extended "here" and "now". It is rather "an empty, momentary now, without the dimensions of past and future" (p. 1024).

These documented experiences of time bear witness of a specific kind of lived duration that remind of Michael G Flaherty's (1999) description of "protracted duration". In his book "A Watched Pot. How We Experience Time" he discusses three elementary forms of variation in the perceived passage of time, where *protracted duration* is one

of them, besides *temporal compression* and *synchronicity*. Protracted duration refers to the experience of time passing very slowly. However, in the lives of heroin users time is not only slowing down, they experience that time stand still and that they are living in a static and timeless present. The experience of time slowing down is also a reported feature of cannabis use. Wittman (2018) suggests, referring to anecdotal accounts, that time expands under the intoxication of cannabis, which leads to a clear overestimation of temporal duration.

How does heroin user's experience of time compare to the those induced by other kinds of psychoactive drugs? Apparently, suspending the passage of standard time is not only an ingredient of heroin use, it is also associated with drinking coffee and smoking cigarettes. However, there is an important distinction to be made concerning the legality of different psychoactive drugs. Coffee and cigarettes are legal substances and therefore part of socially sanctioned rituals and practices for taking time-out and suspending the passage of normative time. This is not the case with narcotic substances such as heroin and cannabis. The use of heroin and other narcotic drugs are generally considered as deviant acts in the West and there are therefore no socially accepted practices or rituals for using these drugs to manipulate the subjective experience of time.

Smoking cigarettes is one of many socially accepted practices for suspending the passage of standard and normative time. In his book "Cigarettes Are Sublime" Richard Klein (1995:8) states that smoking cigarettes "is permanently linked to the idea of suspending the passage of ordinary time and instituting some other, more penetrating one". Smoking a cigarette gives the smoker an opportunity to open "a parenthesis in the time of ordinary experience", which in turn give rise to a feeling of transcendence. Klein points out how intertwined the smoking of cigarettes is with the dimension of time and the experience of duration. By means of smoking cigarettes the actor not only suspends the ordinary passage of time, but also creates a more profound experience of time. In the poet Baudelaire's work, Klein has noticed a metaphoric use of smoking cigarettes. Baudelaire describes smoking as a revolution that installs a time outside itself, where smoking is metaphorically conceived as the killing of chronometric time and the mechanical measure of our mortality. In that sense smoking cigarettes is perceived as the interruption and reversal of the series of moments leading to our own death. It's an act where we defy chronological time as well as our own mortality by transcending clock time and instituting an alternative in-between time.

While heroin use seems to be associated with stopping and freezing time, smoking cigarettes is correlated with killing chronological time by instituting a parenthesis in time; a sort of in-between time. While the smoker is still smoking "an equilibrium develops that incorporates interruptions in chronological time" (Lenson 1995:38). In contrast to heroin users, smokers are not afraid of the passage of time; of looking back or looking ahead and don't experience any difficulties in synchronizing social time with subjective time. Smoking is all about killing chronological time, but not stopping time. Klein relates an incident from Bizet's opera Carmen, where the workers are standing outside the factory smoking and watching passersby. He comments that "the smoker adopts an aesthetic standpoint, outside the realm of utility or ethics, that kills

the time of work or responsibility in order to bear witness to the time, to the music, of pure passing” (pp. 118–119). Obviously, the passing of time is not experienced as a threat by the smoker, on the contrary, it is a celebrated moment of pure duration.

In the case of drinking alcohol there seems to be different kinds of experiences of time. The recreational user of moderate quantities of alcohol describe episodes of temporal compression, where alcohol makes time pass more quickly. However, in the case of alcoholics their experience of time is qualitatively different compared to those of recreational users. From the alcoholic’s perspective drinking is not about slowing time or making time pass more quickly. According to Denzin (1993) the alcoholic is an anomic temporal being living in accordance with inner and private time. In contrast to the experience of stopping or killing time, the alcoholic experience an uneasiness with his being within time. The alcoholic prefers private and subjective time to social and shared time. In line with that contention Denzin describes alcoholism as a ”dis-ease” of time, which turns the alcoholic into a temporal isolate, an anomic temporal being. The alcoholic’s experience of time is the opposite of what Flaherty (1999) describes as synchronicity. The lived time of synchronicity is a state of mind where duration goes largely unnoticed and where subjective time is roughly synchronized with social time. But the alcoholic lives in accordance with an inner and private time, which places himself or herself outside other people’s time and makes the alcoholic a different kind of temporal being.

Another aspect of the alcoholic’s anomic temporal being, according to Denzin (1993), is that the drinker doesn’t live in the present. On the contrary, he or she drinks alcohol in order to escape the experience of social time. Regular time is lived in the present, while alcoholic time is lodged in the past or the distant future. This means that the alcoholic is constantly locating the self either in the past or the future and is never really fully present in the here and now. Denzin interprets this approach to structuring time as an example of an inauthentic temporal existence, where the experience of things happening in the world are filtered through a past or future temporal orientation.

The problem of synchronization of social and subjective time

In my exploration of drug users’ experiences of time I have observed that users of illegal drugs in general, experience greater difficulties in synchronizing social and subjective time compared to those who use legal drugs. This pattern is probably related to the fact that users of illegal drugs often partake in deviant drug cultures and are subject to different degrees of social marginalization. However, besides the legal status of the drug, the intensity of drug use also seems to be of some significance for the capacity of synchronizing outer and inner time. These assumptions are illustrated in a study by Järvinen and Ravn (2017), where they conclude that there is an absence of synchronization between self-time and social time in the lives of cannabis users. The interviewees experienced difficulties in living in accordance with social time norms and expectations, as well as various institutional timetables and schedules. It is suggested by the authors that the temporal inconsistencies are not only associated with the extent

of cannabis use but also connected to the users' social position as outsiders in relation to society's institutions and social networks. Järvinen and Ravn contends that the lack of synchronization of self-time and social time is a self-reinforcing process, where excessive use of cannabis and social exclusion seems to go hand in hand.

An interesting issue though, which is not commented upon by the authors, is whether the interviewees experienced problems of synchronization of outer and inner time prior to the use of cannabis. Maybe smoking cannabis originally was initiated as a strategy to manage different time structures in an effort to generate smooth transitions between diverse social worlds. Another important issue not touched upon by the authors, is the different rhythms of desire created by the drug and what role these rhythms play in drug user's effort to synchronize subjective and social time. Besides individual and generic variations, the cycles of desire for heroin and cannabis are relatively slow, while they are fast for nicotine and cocaine. In the case of alcohol, the rhythm of desire accelerates with successive administrations (Lenson 1995).

The problem of synchronizing different time structures is also highlighted by Kemp (2009) in her case study of heroin addicts. According to the author heroin addicts don't suffer from a chaotic life but have difficulties living in accordance with the temporal structures of others, especially the time frames by which treatment organizations operate. That discovery is confirmed by Klingemann and Schibli (2004) in their study of drug and alcohol clinics and the relationship between organizational time and drug users subjective time. When drug users enter drug treatment, they live according to time frames generated by their careers as drug users. But on entering they are confronted with time frames belonging to the organization and the treatment staff. Almost all clinical directors interviewed in the study agreed that patients have to learn new ways of managing time because they have problems being on time and keeping appointments. However, a more prominent problem was drug user's insufficient ability to plan leisure time or free time and their impatience regarding everyday matters. Accordingly, from the clinical directors' perspective, the patients go through problems allocating the right amount of time to everyday practicalities. In order to address these problems, treatment organizations provide clients with new structural and individual time tactics like weekly and daily schedules, as well as support in structuring leisure time and reflecting on life time.

Another example of drug user's experiencing problems managing different time structures is found in Wiseman's (1979) study of a sample of homeless alcoholics. While treatment staff meet their clients with a time perspective that includes both the past, present and future, the alcoholics themselves are mostly preoccupied with the immediate problems and practicalities of living. This partially stems from the fact that they spend so much daily time and energy making arrangements for food, housing, clothing, etc.

The problematic relationship between standard time and subjective time in the lives of heavy drug users, is also showcased in William S Burroughs' (1977) self-biographical novel "Junky". In his book he talks about the existence of a specific time frame called "junk time" and how time stops when the "junk" runs out of heroin. According to

Burroughs, junk time is when interest in other things besides junk fades away and when life becomes centered around one fix and looking forward to the next. Junk time is described as the opposite of non-junk time, which starts when junk runs out. The junkie experience serious problems when he is short of junk. A sick junkie has no escape from standard time. He has no place to go and can only wait, writes Burroughs. Being without dope the sick junkie seems to live in between junk time and social time. When the junkie runs short of dope, junk time suddenly stops and the boundary between subjective and social time breaks down.

The problem of synchronizing social and subjective time has been addressed by many scholars. In his article "Inner Time and Social Time in a World of Uncertainty" the sociologist Alberto Melucci (1998) reflect upon the passage between social and subjective time and how we can learn to pass from one to another, without losing the continuity of our presence. From his point of view subjective time refers to our experiences, affections and emotions, while social time alludes to our social roles and calendars. He argues that the differentiation of time is problematic to modern man and that the irregularities between different time frames are heightened in the modern era. He contends that the increasing opposition between subjective and social rhythms of time in modern society, is making the passage between different time frames more and more difficult, causing pressure on identity and the social organization of time. Accordingly, there is a growing need to integrate different time dimensions "within the unity of an individual biography and a consistent 'subject' of action" (p. 182).

The problem of synchronizing social and subjective time is probably exacerbated by the use of illegal drugs. Accordingly, the ambition to help drug users integrate different time structures within the unity of an individual biography seems to be a particularly critical undertaking for treatment organizations. Obviously, they have an important role to play helping clients develop necessary skills for synchronizing social and subjective time.

Psychoactive drugs and the escape from time

Thus far we can conclude that drug use is associated with different experiences of time, as well as difficulties synchronizing social and subjective time. Apart from that, drugs can also be used as means of escape from experiences of time. However, there are many different interpretations in the literature of what it means to escape the experience of time. In this article the discussion will be confined to the following interpretations: the *existential*, the *cultural* and the *sociological* interpretation.

Lars Sjöstrand (2008) introduces an *existential interpretation* of the proposition that drug use is an escape from time.¹ He argues that intoxication has a specific role to

---

1 The idea that drugs are used in order to escape from subjective experiences and social conditions is only one of many interpretations of the mechanisms behind drug use. Another more recent interpretation is the biopsychosocial model which argues that biological, psychological, social and cultural factors interact to produce substance use.

play in making our existence more tolerable. As a matter of fact, he describes drug use as an act intended to manipulate the subjective experience of time in order to avoid anxiety. In reference to Sartre's philosophy in "Being and Nothingness", he describes consciousness as pure nothingness and as nothing more than a relation to the world. Accordingly, the actor is condemned to freedom, which means it's up to him to choose how to live his life in relation to the world. The difference between facticity and possibility runs through man's existence and is conceived by Sjöstrand as an "ontological gap" that can be closed with the help of intoxicating drugs. He describes intoxication as a denial of the choices the actor has, where the difference "between man's solid corporeality and the possibilities provided by his own consciousness" is eradicated.² But the process of erasing the discrepancy between facticity and possibility is predicated upon the experience of a timeless and eternal present. In order to avoid anxiety, the experience of the present has to be isolated from both past and future.

According to the *cultural interpretation* drug use is conceived as an escape from the standard time of everyday life. In their book "Escape Attempts: The Theory and Practice of Resistance to Everyday Life", Stanley Cohen and Laurie Taylor (1992) describes drug use as an important motive for escaping everyday life. They argue that using drugs is one of many "escape routes" and "free areas" that individuals seek out in order to escape the timetables, routines and conventions of everyday life. However, in contrast to other escape routes and forms of resistance to everyday life, drug use is not an activity *per se*, according to the authors, but is rather a case of "mindscaping" because it only involves moving things around within one's head.

Alcohol represents the classic and ordinary cultural escape route, while users of mind-altering drugs (e.g. LSD and cannabis) have a more radical strategy for actively resisting everyday life. In contrast to alcohol intoxication the use of psychedelic drugs is believed to be a more radical "reality slippage", escaping the boundaries of the paramount reality. According to Cohen and Taylor, the drug culture is impregnated with ideas about alternative realities that sometimes imply a rejection of formal work values and the elimination of the bonds of linearity and time.

The interpretation of drug use as an escape from everyday life is also a significant ingredient in Paul Willis's (2003:107) study of the hippie subculture, where the importance of drugs "did not lie in their direct physical effects, but in the way they facilitated passing through the great symbolic barrier erected over against "straight society". Accordingly, the drug user was not just defined by his drug use, but by his "existential presence on the other side of this symbolic barrier". The world of everyday life, i.e. life on the straight side of the barrier, was a world of personal responsibilities, grey colors, gaucheness and a lack of style, while life on the other side was a world characterized by freedom, lack of responsibility and stylishness. But the world on the "hip" side of the barrier was not intrinsic to drugs, which did not contradict the fact that drugs like hash and LSD had definite effects on human consciousness. However,

---

2 Sartre (1984) describes the denial of our options and the choices that are open to us as "bad faith".

according to Willis (2014:179), drugs were not "micro-films of experience surreptitiously slipped on to the deep projector of the mind". Psychoactive drugs were merely "tripswitches" or cultural placebos that orchestrated the entry into social worlds that were essentially self and socially created. Accordingly, life on the hip side of the symbolic barrier lead to a breakdown of conventional notions of time, in which drug users stressed the importance of living in the moment and experiencing the now for what it was. This subjective sense of time stands in stark contrast to industrial and job-oriented time structures, which are mainly concerned with social order and coordination.

Finally, the *sociological interpretations* propose that drug use is related to the rationalization and standardization of time in different spheres of modern life and that drugs are used in order to escape and resist rational and chronological time. Although Max Weber (1974) didn't discuss temporal issues as such, he argued in "The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism" that there is an association between a general process of rationalization, a protestant work ethic and an economic approach to time. According to Weber, the rational orientation to time in the West is essential to the spirit of capitalism. Capitalist societies are built upon the primary principle and ethic that time is money and that the earning of more and more money is an end in itself. Weber (1974) claims that in capitalism economic acquisition is no longer subordinated to man as the means for the satisfaction of his material needs. On the contrary, in capitalism the accumulation of more and more money is combined with the strict avoidance of the spontaneous enjoyment of life.

Thompson (1967) confirms the close connection between industrial capitalism and the idea that time is money. During the nineteenth century different measures were implemented in the workplace, combined with a new time discipline, in order to enhance workers' time efficiency. This was accomplished by the division and supervision of labor; the introduction of fines, bells, clocks, and financial rewards; preaching; and schooling combined with the suppression of fairs and sports. According to Thompson (1967:91) it was also commonly observed that the English industrial worker was somewhat different compared to the Irish, not because he worked harder but through "his regularity, his methodological paying out of energy, and perhaps also by a repression, not of enjoyment, but of the capacity to relax in the old, uninhibited ways".

Besides inventing a new work discipline and self-control amongst working class people, the industrial revolution also introduced a division of time into work and play and into week and weekend. According to Gusfield (1991:405) the workers had to "learn disciplines of routine, punctuality, and perseverance while overcoming the traditional habits of spontaneity indefiniteness, and the mix of work and play". According to this new work discipline drinking at work was banned and relegated to the workers leisure time, underlining the great importance of the timing and location of drinking in the development of industrial production. But the attempt to control drinking among workers also created conflict and tension in the relationship between work and drinking. This tension is illustrated in Ambjörnsson's (1988) study of working class' mentality and ideals in 19th century Sweden. The extensive drinking and brawling observed among workers and craftsmen at the time is interpreted by the author as a

protest and resistance against existing class and power structures.

The tension between work and drinking is also alluded to in Alasuutari's (1985) study of suburban working-class and male pub-goers in Finland. He notes that work and drinking are antithetical according to the male pub-goers – drinking can only take place during one's free time. The tension between work and drinking has specific meanings to the male pub-goer: wage labor is experienced as a kind of coercion, while drinking at the pub represents the realm of freedom. In line with that dichotomy, drinking and having a good time is interpreted as breaking free from "the coercion and norms of everyday life".

The rationalization of modern organizations and the invention of institutional timetables are not possible without the precision of the clock. A basic requirement for the participation in everyday life is, according to Zerubavel (1976), a standard time orientation that contains standard units of duration and standard systems of time reference. A certain temporal structure and time orientation is internalized by individuals as they are exposed to the use of the clock, the calendar, and the standard chronological system. The daily structuring of time through the use of schedules and timetables is a prominent feature of schools, workplaces, and institutional life in general. These institutionalized time systems and binding social rhythms should not be thought of as neutral facts but rather as important mechanisms for regulating and controlling social action with oppressive consequences.

Nicole M Shippen (2014) presents a similar line of argument in her book "Decolonizing Time: Work, Leisure, and Freedom". She argues that the system of capitalism colonize time and greatly restrict the ability of individuals to make choices with regard to their own time. In that respect there is an intimate relationship between power, social control and temporal regularity. According to Shippen time has become political under the rule of capitalism, which means that capital dominates the social meaning, value and organization of time. Societal conditions like these make it hard for people to "recognize alternative understandings of time as legitimate or possible, which in turn makes alternative organizations of time seem utopian" (Shippen 2014:1). One aspect of the colonization of time is the rationalization of the workplace, enabled by the precision of the clock. This is a process that has transformed the meaning and experience of time itself by denying any meaning beyond the quantification, control prediction, and efficiency needed to ensure profit. Shippen argues that the rationalization of time contributes to the reification of time-consciousness, understood as the collective or political consciousness of time, and only by demystifying the colonization of time by capital is it possible to decolonize time.

Zerubavel (1985) takes up the thread that the invention of social timetables and schedules has injected an element of control and routine into our daily lives. Although this development has been positive for both social organizations and personal lives in general, it has also led to a loss of spontaneity. Zerubavel introduces the concepts of durational rigidity and durational flexibility to describe the conflict between routine and spontaneity in social life. Durational rigidity is associated with strictness and orderliness, while durational flexibility is related to being spontaneous. Clearly,

imposing social timetables and schedules interferes with the development of people's spontaneity and their ability to decide when to do things, how often, for how long, and in what order. In this context psychoactive drugs provides individuals with the means for escaping as well as resisting the timetables and schedules of modern life and for constructing a more subjective and flexible experience of time.

The idea that rationalization of time in the West triggers the development of uchronias and the search for alternative time structures is put forward by Helga Nowotny (1994) in her book "Time: The Modern and Postmodern Experience". In Western industrialized countries, where the pressure of time is becoming more intense, people are exploring escape routes that can take them out of Western time. People want time for themselves beyond the social schedules and timetables that organize work and leisure. For some, Eastern mysticism and its sense of time works as an escape from the stress of everyday life, through practicing meditation and relaxation. For others, the struggle to realize a fraction of "proper time", in order to fulfill one's own everyday needs, is less exotic. This struggle is furthermore unequal because the appropriation of proper time depends upon the social positions and hierarchies of power and income in which people find themselves.

Obviously, the development of different timetables and social schedules in modern society has introduced a problematic relationship between social and subjective time, which is an important theme that runs through Elias's (1992) exposition of time. He describes time as a social symbol that people learn as a means of orientation and self-control. The individualization of time is thought to be part of a civilizing process, where time, late in that development, has "become the symbol of an inescapable and all-embracing compulsion" (p. 21). In ancient societies the need for time measurement was much less than in modern times and in more advanced societies. However, with the growth of societal integration and differentiation a very complex system of self-regulation and time management has developed amongst individuals in modern societies.

Elias describe the existence of clocks, calendars and timetables in terms of external constraints and social compulsion contributing to the development of not just a personal time-consciousness, but also a time-sensibility. With an increasing acceptance of different time symbols the distinction between the natural lives of people and calendar time has been blurred, says Elias. The natural sequences of people's lives get mixed up with social time. He highlights the growing importance of timing over the centuries which is combined with certain social requirements. Among them, the need for people to co-ordinate and synchronize their activities with each other has become imperative.

Conclusions

In this article I have explored how users of psychoactive drugs experience time and what role drugs play in the management of time. In addition to that I have also highlighted different interpretations of drug use picturing it as an act of resistance and escape from time. I have applied both micro and macro-level theories to account

for drug users' experiences and management of time. One important result of my study is that time is experienced differently among users of legal drugs (e.g. coffee and cigarettes) compared to users of illegal drugs (e.g. heroin). Using heroin is associated with shrinking time-horizons and being afraid of looking back and looking ahead, while smoking cigarettes is correlated with killing chronological time and instituting a parenthesis in normative time. Another conclusion is that users of illegal drugs experience greater problems synchronizing social and subjective time compared to users of legal substances. The results of my study also suggest that drug users' experiences of time are intertwined with the social context and social meanings of drug use. Accordingly, in order to increase our understanding of drug users' experiences of time, we need to apply a more situational and contextual perspective, where social and subjective dimensions of time are treated as aspects of the same social whole. In that context the social worlds framework is well suited for developing a more holistic understanding, since it is particularly attentive to the situatedness and contingency of human action (see Shibutani 1955; Strauss 1978; Becker 1982).

References

- Alasuutari, P. (1985) The Male Suburban Pub-goer and the Meaning Structure of Drinking, *Acta Sociologica* 28(2): 87–97.
- Ambjörnsson, R. (1988) *Den skötsamme arbetaren. Idéer och ideal i ett norrländskt sågverksamhälle*. Stockholm: Carlssons.
- Becker, H.S. (1982) *Art Worlds*. Berkeley: University of California Press.
- Blätter, A., J. Fachner & M. Winkelmann (2011) "Addiction and the Dynamics of Altered States of Consciousness", 167–187 in E. Cardena & M. Winkeelman *Altering Consciousness. Multidisciplinary Perspectives. Vol. II, Biological and Psychological Perspectives*. Santa Barbara: Praeger.
- Burroughs, W. (1977) *Junky*. Harmondsworth, Middlesex: Penguin.
- Cohen, S. & L. Taylor (1992) *Escape Attempts: The Theory and Practice of Resistance to Everyday Life*. London: Routledge.
- Denzin, N.K. (1993) *The Alcoholic Society. Addiction & Recovery of the Self*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Elias, N. (1992) *Time. An Essay*. Oxford: Blackwell.
- Flaherty, M.G. (1999) *A Watched Pot. How We Experience Time*. New York: New York University Press.
- Gusfield, J. (1987) "Passage to Play: rituals of drinking time in American society", 73–91 in M. Douglas (Ed.) *Constructive Drinking. Perspectives on Drinking from Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gusfield, J. (1991). "Benevolent Repression: Popular Culture, Social Structure, and the Control of Drinking", 399–425 in S. Barrows & R. Room *Drinking Behavior and Belief in Modern History*. Berkeley: University of California Press.
- Hartocollis, P. (1983) *Time and Timelessness or The Varieties of Temporal Experience*. A

- Psychoanalytic Inquiry*. New York: International Universities Press.
- Järvinen, M. & S. Ravn (2017) "Out of sync: Time management in the lives of young drug users", *Time & Society* 26 (2):244–264.
- Kemp, R. (2009) "The Temporal Dimension of Addiction", *Journal of Phenomenological Psychology* 40:1–18.
- Klein, R. (1995) *Cigarettes are Sublime*. London: Picador.
- Klingemann, H. & D. Schibli (2004) "Times for healing: towards a typology of time-frames in Swiss alcohol and drug clinics", *Addiction* 99:1418–1429.
- Lenson, D. (1995). *On Drugs*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Ludwig, A.M. (1990) "Altered States of Consciousness", 18–34 in C.T. Tart *Altered States of Consciousness*. New York: Harper Collins.
- Marlowe, A. (1999) *How to stop time. Heroin from A to Z*. New York: Basic Books.
- McAndrew, C. & R.B. Edgerton (1969) *Drunken Comportment. A Social Explanation*. Chicago: Aldine.
- Melucci, A. (1998) "Inner Time and Social Time in a World of Uncertainty", *Time & Society* 7 (2):179–191.
- Moskalewicz, M. (2016) "Disturbed temporalities. Insights from phenomenological psychiatry", *Time & Society* 25(2):234–252.
- Nowotny, H. (1994) *Time. The Modern and Postmodern Experience*. Cambridge: Polity Press.
- Patton, M. (1990) *Qualitative evaluations and research methods*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Reith, G. (1999) "In Search of Lost Time. Recall, projection and the phenomenology of addiction", *Time & Society* 8 (1):99–117.
- Sartre, J-P. (1984) *Being and Nothingness. A Phenomenological Essay on Ontology*. New York: Washington Square Press.
- Shibutani, T. (1955) "Reference Groups as Perspectives", *American Journal of Sociology* 60(6):562–569.
- Shippen, N.M. (2014) *Decolonizing Time: Work, Leisure, and Freedom*. New York: Palgrave Macmillan.
- Sjöstrand, L. (2008) *Den fragmenterade tiden*. Stockholm: Santérus förlag.
- Strauss, A. (1978) "A Social World Perspective", *Studies in Symbolic Interaction* 1:119–128.
- Thompson, E.P. (1967) "Time, Work-Discipline, and Industrial Capitalism", *Past & Present* 38: 56–97.
- Weber, M. (1974) *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London: Unwin University Books.
- Weil, A. & W.R. Rosen (1993) *From Chocolate to Morphine. Everything You Need to Know About Mind-Altering Drugs*. Boston: Houghton Mifflin.
- Willis, P. (2003) "The Cultural Meaning of Drug Use", 106–119 in S. Hall & T. Jefferson *Resistance Through Rituals. Youth subcultures in post-war Britain*. London: Routledge.
- Willis, P. (2014) *Profane Culture*. Princeton: Princeton: Princeton University Press.

- Wiseman, J. (1979) *Stations of the Lost. The Treatment of Skid Row Alcoholics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Wittman, M. (2018) *Altered States of Consciousness. Experiences Out of Time and Self*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Zerubavel, E. (1976) "Timetables and Scheduling: On the Social Organization of Time", *Sociological Inquiry* 46 (2):87–94.
- Zerubavel, E. (1985) *Hidden Rhythms. Schedules and Calendars in Social Life*. Berkeley, LA: University of California Press.

Author presentation

Mats Hilte is associate professor in Social Work at the School of Social Work, Lund University. He is the author and co-author of several books and articles in the field of drug treatment, drug addiction and men's health. He is currently engaged in studies of modern friendship.

Corresponding author

Mats Hilte
Lund University, School of Social Work
Box 23, 221 00 Lund
Mail: mats.hilte@soch.lu.se

DANIEL KARLSSON

Att skapa en arbetssökande

Jobbcoaching, immateriellt arbete och den individualiserade arbetslösheten

Creating job seekers: job coaching, immaterial labor and the individualization of unemployment

Contemporary welfare policies often frame the unemployed as "job seekers", a position which demands that the individual engages in active job seeking, continuous self-work and various employability-enhancing activities. This article examines how the unemployed, through digital job coaching webinars by Arbetsförmedlingen (the Swedish Public Employment Service), are positioned and steered as job seekers. By scrutinizing the advice in the material with the help of theories of "immaterial labor" and "biopolitics", the article conceptualizes job seeking as a kind of labor which dissolves common distinctions between work, unemployment and leisure time. Three themes are analyzed: how job seekers are activated and responsabilized; how they are encouraged to engage in affective self-work; and how they are recommended to brand and market themselves as products. By approaching job seeking as immaterial labor, it is argued that we better can grasp the wider importance of reproductive activities during unemployment for generating value in post-Fordist economies.

Keywords: employability, unemployment, job seeking, immaterial labor, biopolitics

FRÅGAN OM ARBETSLÖSHET har sedan 1990-talet individualiserats. Att vara arbetslös innebär idag att vara *arbetssökande* (Boland 2016), en position som ställer stora krav på att individen aktivt söker jobb och arbetar med sin egen anställningsbarhet (Sharone 2007). I Sverige måste arbetslösa från första dagen utan arbete skriva in sig på Arbetsförmedlingen och därefter aktivt söka jobb och stå till arbetsmarknadens förfogande för att få rätt till ersättning från a-kassan. De arbetssökandes aktivitet kontrolleras därefter av Arbetsförmedlingen genom månatliga aktivitetsrapporter, och bristande aktivitet rapporteras till Försäkringskassan (Arbetsförmedlingen 2018a, 2018d). Men vid sidan av disciplinerande kontrollinstrument som aktivitetsrapporter och hot om indragen a-kassa, hur styr egentligen Arbetsförmedlingen arbetslösa till att betrakta sig själva och agera som aktiva arbetssökande?

Denna artikel analyserar råd till arbetssökande som produceras genom Arbetsförmedlingens webinarier, en form av digitala video-coaching som stödjer arbetssökande över internet. Artikelns syfte är att öka förståelsen för hur arbetssökande subjekt formas genom jobbcoaching, samt att undersöka och uppmärksamma det *arbete* som

jobsökandet kräver av den arbetslöse individen. Tidigare svenska studier som kritiskt undersökt jobbcoaching har bland annat fokuserat på coaching från privata företag, på facklig coaching för studenter och på självhjälpböcker riktade till arbetslösa (se Andersson 2003; Fogde 2009; Dahlstedt & Vesterberg 2017). Däremot behövs mer kunskap om hur dessa praktiker används som styrningsinstrument från den svenska statens sida, inte minst i en digital kontext. Artikeln bidrar därför dels med empirisk kunskap kring hur Arbetsförmedlingen använder digital jobbcoaching för att forma och styra arbetssökande som aktörer och subjekt på arbetsmarknaden. Därtill söker artikeln bidra med nya teoretiska perspektiv på arbetssökandet som en form av reproduktivt *immateriellt arbete* (Lazzarato 1996; Hardt & Negri 2003) med ett direkt värde för den postfordistiska ekonomin.

Artikeln inleds med en kort bakgrund till arbetsmarknadspolitikens förändringar under de senaste årtiondena, samt en genomgång av tidigare forskning om jobbcoaching och anställningsbarhet. Därefter presenteras de teoretiska perspektiv på immateriellt arbete och biopolitik som används i artikeln. En presentation av studiens metodologiska utgångspunkter följer sedan, varpå den empiriska analysen presenteras i tre sektioner. Artikeln avslutas med en diskussion av studiens resultat i relation till vidare förändringar av arbetslivet och den svenska välfärdsstaten.

Jobbcoaching som arbetsmarknadspolitisk styrning

Den svenska välfärdsstaten har genomgått stora förändringar under de senaste decennierna. Till följd av det tidiga 1990-talets lågkonjunktur och massarbetslöshet så stärktes den svenska "arbetslinjen" under årtiondets andra hälft. För att göra det mer lönsamt att arbeta så infördes under den tiden sänkta ersättningsnivåer och begränsade ersättningsperioder för arbetslösa, och arbetslöshetsersättningen blev mer strikt villkorad av motprestationer (Peralta Prieto 2006; Larsson 2015:27). Aktiveringen av arbetslösa blev en central del av arbetsmarknadspolitiken och individens *skyldighet* att arbeta kom att lyftas fram framför *rätten* till arbete, som tidigare betonats (Hornemann Møller & Johansson 2009; Lindvert 2011). Dessa tendenser stärktes ytterligare under den borgerliga Alliansregeringen 2006–2014, som framhöll "den nya arbetslinjen" – under vilken det alltid skulle löna sig att arbeta framför att leva på bidrag – som lösningen på det utanförskap som arbetslösheten likställdes med (Davidsson 2010; Bengtsson & Jacobsson 2018). I linje med detta har tyngdpunkten i Arbetsförmedlingens arbete sedan det sena 90-talet förskjutits mot att kontrollera arbetslösas aktivitet samt att ge dem stöd och råd i hur de kan söka jobb på egen hand, snarare än att exempelvis förmedla arbeten eller erbjuda praktik och utbildning (Garsten et al. 2011).

Jobbcoachings popularisering bör ses i relation till dessa förändringar. När det statliga monopolet på arbetsförmedling upphörde 1993 växte det fram en marknad för privata förmedlings- och coachingföretag (Garsten et al. 2011). Inslag från coachingmarknaden har sedan dess också blivit alltmer framträdande i Arbetsförmedlingens arbete. År 2007 fick Arbetsförmedlingen regeringens uppdrag att upphandla och

använda privata ”kompletterande aktörer”, med målet att bredda utbudet av tjänster och att höja kvaliteten på matchningen (Jansson & Kilsved 2013). Mellan 2009–2011 sjösatte Arbetsförmedlingen, åter på regeringens uppdrag, en stor satsning på jobbcoaching i både intern regi och i utförande av kompletterande aktörer (Prop. 2008/09:97). Under 2009 anställdes och utbildades omkring 740 interna jobbcoacher, och 952 privata coachingföretag upphandlades. Totalt kostade denna satsning 2,6 miljarder kronor att genomföra och 273 000 arbetssökande deltog (Larsson 2015; Dahlstedt & Vesterberg 2017). Satsningen har i efterhand visat sig haft närmast obefintliga effekter på att få människor i arbete (Arbetsförmedlingen 2011; Liljeberg et al. 2012). Idag erbjuder Arbetsförmedlingen, via tjänsten Stöd och matchning, under en begränsad tid individuell jobbcoaching från kompletterande aktörer till arbetssökande som bedöms ha särskilda behov (Arbetsförmedlingen 2018b). Arbetsförmedlingen erbjuder också coaching och stöd i arbetssökandet genom råd, jobbsökarkurser och webinarier på internet.

Ett grundantagande inom jobbcoaching är att det är individens eget ansvar att göra sig anställningsbar (Fogde 2009). Anställningsbarhet har de senaste årtiondena blivit ett nyckelbegrepp i arbetsmarknadspolitiken, som beskriver individens ansvar att anpassa sig, sin kompetens och sina egenskaper efter arbetsmarknadens skiftande krav: arbetsmarknadspolitiken har alltmer kommit att handla om att säkra full anställningsbarhet snarare än full sysselsättning (Peck & Theodore 2000; Garsten & Jacobsson 2004). På dagens rörliga arbetsmarknad, formad av diskurser om livslångt lärande och ständig kompetensutveckling (Fejes 2010), är det inte bara arbetslösa som ständigt måste förbättra den egna anställningsbarheten. Diskurser om anställningsbarhet kan exempelvis kräva att individen arbetar med sin självpresentation, sina känslor och sitt cv (Sharone 2007; Krejsler 2007; Boland 2016), att den förbättrar sina egenskaper, meriter och sitt sociala kapital (Smith 2010), eller att den bygger ett ”personligt varumärke” att marknadsföra (Fogde 2011; Dahlstedt & Vesterberg 2017). Anställningsbarhet kan också kräva att individen döljer sådant som sjukdom och psykisk ohälsa (Elraz 2013). Exakt vad som krävs för att vara anställningsbar skiftar dock från situation till situation, och Cremin (2010) påpekar att det därför aldrig går att bli ”tillräckligt anställningsbar”.

Forskare influerade av Michel Foucault har uppmärksammat hur jobbcoaching inte endast ska betraktas som ett stöd att hitta arbete, utan också som en maktutövning som ”skapar” arbetssökande subjekt (Sharone 2007; Fogde 2009; Boland 2016). Jobbcoaching styr arbetslösa till att betrakta sig själva på vissa sätt snarare än andra. Likt andra terapeutiska självhjälps-praktiker syftar jobbcoaching till att få individen att ändra och förbättra sig själv och sin situation på egen hand (jfr Rimke 2000; Illouz 2008; Salecl 2016). Detta har beskrivits som en nyliberal styrningsteknologi, som snarare än genom direkta yttre tvång verkar genom att styra individens val, frihet och begär som marknadsaktör (se Dean 1995; Rose 1999; Foucault 2014). Enligt Foucault (2014:197) är det ideala nyliberala subjektet *entreprenören*, som aktivt investerar i sitt eget humankapital och som närmast reglerar och styr sig själv som ett företag i enlighet med den fria marknadens principer (se också Rose 1999). Senare forskning har

just visat hur jobbcoaching i olika sammanhang reproducerar och styr arbetssökande utifrån maskulina normer om ett aktivt entreprenöriellt subjekt, som självständigt jobbar med sin anställningsbarhet (Andersson 2003; Fogde 2011). Jobbcoaching tycks därför lämpa sig väl som styrningsteknologi för vad som beskrivits som ett ”aktivt samhälle” (Dean 1995; Holmqvist 2009) eller en ”möjliggörande stat” (Rose 1999:142) som primärt stödjer individen till att bli självstyrande och ta ansvar för sig själv, sin anställningsbarhet och sitt humankapital.

Föreliggande artikel tar inspiration av förståelsen av jobbcoaching som en styrningsteknologi som formar subjekt på arbetsmarknaden. För att ytterligare nyansera förståelsen för de diskurser som produceras genom jobbcoachingen, samt för att tydligare kunna koppla dem till den materiella och ekonomiska verkligheten av den samtida kapitalismen, används dock i det följande teorier om *immateriellt arbete* och *biopolitik* som de formulerats av autonoma marxistiska teoretiker. Dessa teorier, som presenteras i nästa sektion, gör det möjligt att tydliggöra hur formeringen av arbetssökande subjekt också hänger samman med vidare förändringar i den postfordistiska ekonomin och värdeproduktionen.

Immateriellt arbete och biopolitisk produktion

Med avsikt att analysera arbetssökandet som en betydande form av arbete presenteras här ett antal teoretiska begrepp av autonoma marxister som Michael Hardt & Antonio Negri (2003, 2007), Paolo Virno (2011) och Maurizio Lazzarato (1996). Dessa teoretiker har undersökt hur övergången till en postfordistisk ekonomi sedan 1970-talet grundligt förändrat relationen mellan kapital, stat och arbetare. Postfordismen förstås här som en bred periodisering som bland annat innefattar de västliga industrisamhällenas omvandling till tjänste- och informationsekonomier, globaliseringen och finansialiseringen av marknaderna, framväxten av flexibla arbetsmarknader med växande andel osäkra och tillfälliga anställningsformer, samt den traditionella arbetarklassens och arbetarrörelsens fragmentering och splittring (Hardt & Negri 2007:141; Gill & Pratt 2008). Hardt & Negri (2003:238) framhåller särskilt betydelsen av den *informativisering* av ekonomin som de menar gjort produktionen inom de flesta branscher, inklusive industrierna, alltmer beroende av kommunikation, informationsteknologier och nätverksstrukturer. Detta har också inneburit en förändring av arbetets karaktär, som i postfordistiska samhällen i allt högre utsträckning tenderar att bli immateriellt.

Immateriellt arbete är ett grundläggande analysverktyg för ”autonomisterna”. Lazzarato (1996:133) lyfter fram begreppets dubbla innebörd: immateriellt arbete producerar dels immateriella varor som tjänster, information, kultur, kunskap, symboler, data och varumärken, dels också subjektivitet, åsikter, begär, förmågor och konsumentpreferenser. Jobbcoaching är exempelvis en immateriell tjänst som samtidigt kommunicerar information och formar arbetssökande subjekt. I det immateriella arbetet innefattas också *affektivt arbete*, som enligt Negri (1999) är dess kanske viktigaste aspekt. Styrningen av affekter och känslor är idag centralt för många arbeten, inte minst inom tjänste- och omsorgssektorerna (Hardt & Negri 2003:248; jfr Dowling 2007;

Hochschild 2003). Affektivt arbete är ofta också fysiskt och kroppsligt (som exempelvis inom sjukvården), men det skapar rent immateriella ”produkter”, som exempelvis subjektivitet, känslor, välbefinnande, sociala relationer, upplevelser och gemenskap.

Vad som gör autonomisterna intressanta för den här artikeln är att det immateriella arbetet för dem sträcker sig längre än till direkt produktivt *löne*arbete, genom att också innefatta allt det *reproduktiva* arbete som krävs för att reproducera arbetskraftens förmågor och potential att skapa värde (Lazzarato 1996:133). Det finns här starka beröringspunkter med feministisk forskning som visat hur exploateringen av obetalt omsorgs- och hushållsarbete (vad som traditionellt uppfattats som ”kvinnoarbete”) länge varit grundläggande för kapitalismens funktionalitet (se Weeks 2007). Autonomisterna betonar dock att det reproduktiva arbetet idag inte endast är centralt för att vi ska återhämta energi för att orka lönearbete nästa dag, utan också för att vi ska tillägna oss de alltmer immateriella kompetenser som behövs på arbetsplatsen. ”Det är först idag som arbetskraft inte är reducerbart [...] till en samling fysiska, mekaniska förmågor, utan också helt och fullt omfattar ’tankelivet’” skriver Virno (2011:92) och syftar på hur exempelvis intellekt, språk, kreativitet, social förmåga, känslor, samarbetsförmåga, personlighet och teknologisk kompetens innefattas i de mervärdeskapande egenskaper och färdigheter som arbetsgivare söker. Många av dessa färdigheter, argumenterar Virno vidare, ”är inte resultatet av industriell disciplinering, utan snarare följderna av en socialiseringsprocess som har sin tyngdpunkt *utanför arbetet*” (2011:96); det är i våra privatliv eller när vi är arbetslösa som vi måste skaffa många av de färdigheter som arbetsgivare kräver och värdesätter.

I diskussioner om det reproduktiva immateriella arbetet använder autonomisterna ofta Foucaults begrepp biopolitik och biomakt. Foucault utvecklade dessa begrepp i sina sena skrifter och föreläsningar (se ex. 2002; 2014) för att beskriva ett maktparadigm som växt fram sedan 1700-talet, som tar sikte på ”livet självt” genom att göra *befolkningen* till föremål för statligt styrande, administration och reglering. Foucault (2002:142) skriver att biomakten har varit central för kapitalismens utveckling, genom att den rationella maximeringen av befolkningens förmågor, hälsa, krafter och liv har sammanfallit med och tillgodosett kapitalets behov av arbetskraft. Biomakten har enligt autonomisterna blivit alltmer genomgripande idag. Hardt & Negri skriver exempelvis: ”Biomakten blir en agent för produktionen när reproduktionens hela sammanhang underordnas det kapitalistiska styret, det vill säga när reproduktionen och de centrala förhållanden som konstituerar den själva blir omedelbart produktiva” (2003:306). Samhället blir en ”social fabrik” där “[l]ivet inte längre [produceras] i reproduktionens cykler, som underordnas arbetsdagen; det är tvärtom livet som genomsyrar och dominerar all produktion” (Hardt & Negri 2003:307).

Det ovan sagda problematiserar tydliga distinktioner mellan arbete, fritid och arbetslöshet, och leder ytterst in på frågan om hur ekonomiskt mervärde skapas idag. Autonomisterna avvisar den traditionella marxistiska värdeteorin, där exploaterad (mer)arbetstid ses som källan till mervärde. Istället hänvisar de gärna till *Grundrisse*, där Marx tidigt förutspådde att när ”det allmänna, samhälleliga vetandet, *kunskapen*, har blivit *omedelbar produktivkraft*” (Marx 2010:206) så kommer inte längre arbets-

tiden kunna vara måttet för värde och rikedom. Negri (1999) utvecklar resonemanget och argumenterar att det i sektorer dominerade av immateriellt arbete inte längre går att mäta och värdesätta den tid som lagts på att producera immateriella varor grundade i abstrakt kunskap, kommunikation, affekter och socialitet. Informationaliseringen av ekonomin innebär snarare att "[v]ärdets överflöd bestäms idag av de känslor, av de kroppar som genomkorsas av kunskap, av sinnets intelligens och av den rena kraften att handla" (Hardt & Negri 2003:307). Lazzarato (1996:143) argumenterar på liknande sätt att produktionen av subjektivitet och mervärde idag i allt större utsträckning sammanfaller, eftersom vår personlighet, socialitet och kommunikation – snarare än den direkta arbetstiden – i många fall blivit de grundläggande värdeskapande elementen i produktionsprocessen.

Genom att betona arbetets och värdeproduktionens ändrade karaktär erbjuder autonomisterna kompletterande begrepp till Foucault-influerade perspektiv på makt och styrande, som gör det möjligt att tydligare koppla samman diskursiva mönster i det analyserade materialet med materiella förändringar av arbetsmarknaden. Teorierna om immateriellt och affektivt arbete kombineras därför i det följande med en diskursanalytisk ansats. Autonomisterna är själva inga diskursanalytiker. Eftersom Foucault är en av deras huvudsakliga inspirationskällor menar jag dock att det faller sig naturligt att sätta deras arbeten i en bredare dialog med forskning om diskurser och styrningsteknologier på arbetsmarknaden som kan tänkas forma den biopolitiska subjektivitet och aktivitet autonomisterna skriver om. Vidare erbjuder dessa perspektiv en teoretisk grund för att konceptualisera arbetssökande som en form av reproduktivt immateriellt arbete av värde för den postfordistiska kapitalismen.

Metod och material

I artikeln analyseras Arbetsförmedlingens webinarier, en digital tjänst som först lanserades våren 2015. På myndighetens hemsida beskrivs webinarierna: "Vill du få tips om hur du söker jobb i sociala medier, skriver ett bra cv eller jobbar med ditt personliga varumärke? I våra webinarier hjälper vi dig att bli ännu bättre på att söka jobb. Du deltar via dator, mobil eller surfplatta och kan ställa frågor till oss och utbyta erfarenheter med andra deltagare i en chatt" (Arbetsförmedlingen 2018c). Webinarierna sänds live och består dels av en coachande videoföreläsning, dels av en chatt. I föreläsningen ger en arbetsförmedlare råd om ett för varje webinarie specifikt tema som exempelvis "Personligt brev", "Kroppsspråk", "Personlig marknadsföring", "Hitta de dolda jobben" och "Så tänker arbetsgivaren". Via chattfönstret kan livedeltagare diskutera med varandra och ställa frågor som dels besvaras skriftligen av arbetsförmedlare i chatten, dels muntligen av föreläsaren under två frågepauser. Arbetsförmedlingen rekommenderar inskrivna arbetssökande att delta på webinarier, men det är inget krav.

För att säkerställa en bredd i materialet valdes samtliga 17 webinarier ut som vid tillfället för datainsamlingen (våren 2017) var tillgängliga på svenska och som direkt behandlade arbetssökande. Ett antal webinarier riktade till arbetsgivare valdes bort. De utvalda webinarierna hade mellan 115–446 livedeltagare och i flera fall ytterligare

flera hundra tittare i efterhand. De flesta webinarier var omkring en timme långa. Vid tiden för analysen sändes webinarier via streamingtjänsten Bambuser.com, där de också gick att se en tid i efterhand.¹ I skrivande stund har webinarier som sänts via Bambuser visats strax över 344 000 gånger (Bambuser 2018), vilket indikerar att detta är en tjänst vars budskap har relativt stor spridning bland arbetslösa.

Materialet analyserades med en kvalitativ, diskursanalytisk ansats. Diskursanalys utgör inte någon enhetlig analysmetod (se Winter Jørgensen & Phillips 2002), utan jag har specifikt tagit inspiration från diskursanalyser influerade av Foucault (1972). En diskurs har betraktats som en samling språkliga utsagor vilka inte bara beskriver en objektiv yttre verklighet, utan som också formar den sociala verkligheten och får den att framträda på vissa sätt snarare än andra (Foucault 1972:58; Alvesson & Kärreman 2000). Begrepp och kategoriseringar som ”arbetslöshet”, ”arbetsökande” och ”arbetsmarknad” har alltså inte antagits ha någon inneboende betydelse, utan har istället betraktats som historiska begrepp som utifrån vissa syften och genom att placeras inom vissa diskursiva formationer kan fyllas med olika mening och innebörder. För att diskurser ska kunna förmedlas måste de dock, som Garsten & Jacobsson (2004:13) påpekar, ”översättas” i konkreta tekniker och praktiker: webinarier är ett exempel på en sådan praktik. Webinarier har betraktats som del av en institutionell sanning- och kunskapsproduktion intimt sammankopplad med makt, där de diskurser som produceras bidrar till formeringen och kontrollen av de subjekt och objekt de talar om (Mills 2004:15). Utifrån ett sådant perspektiv blir det bland annat intressant att undersöka de utsagor som konstrueras och naturaliseras som kunskap och sanning; vilka berättelser och förståelsehorisonter som samtidigt osynliggörs och omöjliggörs; hur vissa beteenden, praktiker, tekniker och förklaringsmodeller föreskrivs som lösningar på ett visst problem; samt vilka subjektspositioner som konstrueras för individen inom diskurserna (Foucault 1972:53; Hall 1997:45). En diskursanalys syftar därmed inte till att avslöja vissa diskurser eller påståenden som falska, utan att undersöka hur vissa diskurser framför andra blir dominerande och tagna för sanningsenliga representationer av verkligheten (Mills 2004:17).

Under analysprocessens början sågs webinarier genom och spelades in. Föreläsningarna transkriberades sedan, vilket resulterade i närmare 200 sidor transkriptioner. Dessa lästes noga igenom upprepade gånger för att identifiera dominerande diskurser och återkommande mönster, upprepningar och motsägelser. Utifrån den analytiska ansatsen och det teoretiska ramverket ställdes vissa frågor till materialet: Hur positioneras arbetsökande gentemot diskurser om arbetslöshet, arbetsliv, ekonomi och privatliv? Hur uppmanas de att betrakta och förändra sig själva och sin situation? Vilket arbete med sig själva ska de ägna sig åt för att lyckas på arbetsmarknaden? Och hur fördelas och tillskrivs ansvar? Utifrån dessa frågor identifierades flera återkommande berättelser och råd som grupperades under tre markanta teman: ”aktivering och ansvar”, ”affektivt arbete och självpresentation”, samt ”personlig marknadsföring”. Dessa teman illustrerar särskilt framträdande typer av råd i materialet, och belyser aspekter som bedömts vara

1 Sedan 1 juni 2018 sänds webinarier via streamingtjänsten Quickchannel.

särskilt intressanta i relation till studiens övergripande syfte. Citat som särskilt tydligt exemplifierar dessa teman har lyfts fram och analyserats i resultatsektionen nedan.

Resultat

Nedan presenteras studiens resultat i tre teman. Först analyseras hur ansvar fördelas i materialet samt hur arbetssökande aktiveras och styrs till att strukturera sin ”arbetsdag” och vardag. Därefter granskas hur arbetssökande uppmanas arbeta med sina känslor och sin självpresentation. Slutligen undersöks hur arbetssökande rekommenderas konstruera och marknadsföra sig själva som produkter och varumärken. Dessa teman ligger nära varandra och överlappar stundtals, men ger sammantaget en bild både av det immateriella arbete som arbetssökandet består av samt av hur webinarier fungerar som styrningsinstrument.

Aktivering och ansvar

Arbetsförmedlingens uppdrag som statlig myndighet innefattar både att *stödja* arbetssökande till att aktivt söka jobb samt att *kontrollera* så att de faktiskt gör det (Walter 2011). Webinarier fyller här huvudsakligen en stödjande funktion. I materialet presenteras en rad konkreta tips och råd på metoder, tekniker och förhållningssätt som tittarna kan använda för att bli mer aktiva och effektiva i sitt arbetssökande. Genom att förankra dessa råd i sin erfarenhet och position som jobbcoach vid Arbetsförmedlingen framställer sig föreläsaren som en auktoritet med expertkunskap om arbetssökande. Samtidigt betonas genomgående att det inte finns något enkelt recept för att hitta jobb. Individerna måste *hitta ett eget sätt* att söka arbete som fungerar:

Du kan inte göra alla de här [jobsökaraktiviteterna] på än gång om du inte är väldigt effektiv. Så som jag sa i början, välj ut några saker som du känner att det här är rätt för mig, det här tycker jag verkar kul, eller det här tror jag är en väg in inom just min bransch. Anpassa utifrån vem du är (*Tips för dig som är ny på Arbetsförmedlingen*).

”Anpassa utifrån vem du är” är en ständigt återkommande uppmaning, vilken positionerar den arbetslöse som ett självreflexivt subjekt som självständigt måste anpassa jobsökandet utifrån sig själv och sina drömmar, styrkor, svagheter och behov. På detta sätt tydliggörs att Arbetsförmedlingen finns där för att ge stöd och råd, men att det ytterst är upp till individen själv att hitta arbete. Lösningen på arbetslösheten individualiseras, både genom att råden genomgående fokuserar på individuella aktiviteter och självförbättring, men också genom att det blir upp till individen att bedöma och överväga vilka råd som alls kan tänkas vara användbara (jfr Fogde 2011). De arbetssökande uppmanas blicka inåt och fråga sig vad som är viktigt för dem, för att sedan skriva ned dessa saker på en lista:

Vad är egentligen viktigt för dig? Det är det första du behöver tänka på. För om du ska söka jobb på ett effektivt sätt behöver du ju just veta ”vad är viktigt för mig? Vad har jag för mål? Var är jag egentligen på väg?” [...] Det finns ju olika delar som kan vara viktiga, det kan handla om lön, arbetstider, och var arbetsplatsen är och var du behöver åka varje dag. Det kanske är viktigt för dig att ha flexarbetstid eller varierade arbetstider? [...] Gör gärna så att du skriver ner en lista på de saker som är viktiga för dig. När jag sökte jobb så gjorde jag faktiskt på det sättet, och det slutade med att jag nu står här och har checkat av varje del av listan. Det är rätt häftigt när det händer (*Boosta ditt jobsökande*).

Genom att här berätta om sin egen ”framgångssaga” legitimerar föreläsaren sin egen expertposition och reproducerar samtidigt diskurser där ett lyckat jobsökande ses som beroende av individens egen viljestyrka, självkännet och målmedvetenhet. ”Så länge du vet var du är på väg och vad du har för mål så kommer det bli mycket lättare för dig att söka arbete” sägs det vid ett annat tillfälle, vilket återigen reproducerar budskapet att den som lyckas på arbetsmarknaden är den som känner sig själv väl och som har tydliga karriärmål att sträva mot. Det ges återkommande förslag på tekniker som arbetssökande kan använda för att exempelvis bli mer målmedvetna och strukturerade. Eftersom arbetslösa inte har någon chef uppmanas de istället, med ett tydligt entreprenöriellt språkbruk, att bli sin egen ”projektledare” som sätter upp ”delmål” för sig själv och schemalägger sin egen ”arbetsdag”. ”Att bli mer strukturerad och att vara sin egen projektledare brukar leda till att man blir mer målinriktad, och att man faktiskt kommer igång med saker och inte lägger så mycket tid på att fundera” (*De 10 bästa tipsen*). Aktivt handlande måste hela tiden prioriteras och fostras framför passivitet och grubblande.

Just *aktiveringen* av arbetssökande är en central del av webinarier. ”Vi försöker alltid stödja dig till att vara aktiv” som det koncist uttrycks vid ett tillfälle (*Tips för dig som är ny på Arbetsförmedlingen*). I webinariet *Boosta ditt jobsökande* beskrivs arbetssökandet som ett heltidsjobb som kräver att ”om du normalt jobbar 40 timmar i veckan, en vanlig arbetsvecka, så är det ju den tiden du ska lägga ner på ditt arbetssökande”. Arbetssökandet ses därmed inte som en frånvaro av arbete, utan tvärtom som ett arbete i sig självt och som ett tillfälle att socialiseras till arbetslivets rytm (jfr Andersson 2003). Arbetsförmedlingen intresserar sig dock inte för exakt hur arbetssökande väljer att söka jobb, så länge de inte faller i passivitet. Ordet arbetslös förekommer sällan i materialet, utan tittarna positioneras istället genomgående som *arbetssökande* som ”söker nya utmaningar” – till skillnad från arbetslöshetens passiva och negativa konnotationer konstrueras alltså det arbetssökande subjektet som initiativrikt, aktivt och med en vilja att utmana sig själv genom sitt arbete (jfr Boland 2016).

Att besvara jobbannonser och skriva ansökningar utgör förstås en stor del av det arbete som den arbetssökande måste utföra. Tittarna uppmanas dock att inte bara besvara annonser som ligger ute på exempelvis Platsbanken, utan att söka arbete på flera olika sätt för att hitta de ”dolda jobb” som kanske inte utannonserats. Genom att skicka in spontanansökningar, ringa upp intressanta arbetsgivare och fråga om de har

någon ledig tjänst, eller utnyttja sitt kontaktnät kan den arbetssökande öka chanserna att bli anställd. I ett webinarie ges till och med rådet att arbetssökande kan *skapa egna tjänster* hos arbetsgivare:

Om du känner till en arbetsgivare eller ett företag, fundera [...] varför erbjuder de inte den här produkten eller tjänsten? Om du kan vara den som kan hjälpa till med det här – du kanske har vissa kompetenser och egenskaper som gör att du skulle kunna komplettera deras verksamhet – [då] måste du låta arbetsgivaren veta det. [...] Den kan ju vara allt möjligt där arbetsgivaren känner att ”den här personen bidrar till vår verksamhet”, oavsett om det rör sig om kompetenser, eller [att] man tar med sig en kund in och får en större omsättning, eller en idé som kan leda till att man expanderar och verksamheten går bättre. Då har du skapat dig en tjänst och arbetsgivaren kommer garanterat vara intresserad (*Hitta de dolda jobben*).

Finns det inga passande lediga tjänster att söka får den arbetssökande ta saken i egna händer och skapa sig en egen plats på arbetsmarknaden. Det ideala arbetssökande subjektet konstrueras här snarare som en egenföretagare eller entreprenör (jfr Rose 1999) än i linje med den bild av lata, passiva och osjälvständiga arbetslösa som konstrueras i andra politiska sammanhang idag (jfr Davidsson 2010). Genom att positionera individen inom bredare entreprenöriella diskurser styrs den arbetssökande således mot att betrakta sig som en marknadsaktör som måste använda sin kreativitet och driftighet både för att bli anställd och för att hjälpa arbetsgivaren växa och göra vinst.

Aktiveringen och styrningen av de arbetssökande tar inte endast sikte på det konkreta jobsökandet, utan också på deras fritid. Det sägs vid flera tillfällen att tittarna måste planera in roliga saker i sitt schema, som att ta promenader, fika med vänner, ta en lunch med tidigare kollegor, börja med någon sport eller engagera sig i någon förening. På så sätt kan de erhålla kontakter, färdigheter och erfarenheter som kan öka deras anställningsbarhet. I webinariet *Personligt brev* sägs det exempelvis att om man är instruktör i någon sport eller ägnar sig åt lagidrott på fritiden så kan det visa arbetsgivaren att man är duktig på att jobba i team eller på att engagera och leda människor. Att göra roliga saker vid sidan av arbetssökandet beskrivs också som ett sätt att hantera arbetslöshetens emotionella påfrestningar, eftersom det möjliggör en återhämtning av energi inför fortsatt jobsökande. Därtill är det viktigt för att upprätthålla fysiken för att åter orka arbeta:

Jag vill gärna slå ett slag för att du ska röra på dig. Hitta ett sätt som funkar för dig. Att träna ger endorfiner och många saker som är bra för kroppen, som gör att du blir piggare och kan jobba mer effektivt. Dessutom, om du har ett fysiskt jobb så är det viktigt att hålla igång. För rätt som det var är du ute igen och ska mura eller vad det nu är, och då gäller det att du kan göra ett bra jobb där också (*De 10 bästa tipsen*).

Dessa råd kan tyckas oproblematiska, men de är inte neutrala. Genom att styra arbetsökande till att exempelvis ägna fritiden åt att maximera sin hälsa, sitt välbefinnande, sina professionella färdigheter eller sitt kontaktnät, utgör dessa råd en form av biomakt (Hardt & Negri 2003). Biomakten är inte repressiv utan har till synes positiva konsekvenser för både individ, stat och arbetsgivare: om de arbetsökande väljer att ”ta hand” om sig själva kan deras hälsa och välbefinnande stärkas, de får bättre förutsättningar att hitta jobb, och välfärdsstaten avlastas och kan undvika utgifter för sjukersättningar. Samtidigt bidrar detta biopolitiska styrande till att skapa vissa typer av subjekt framför andra, som idealiskt betraktar sina vardagsliv utifrån arbetslivets måttstockar och som anpassar sin livsstil efter arbetsplatsens krav på produktivitet (jfr Holmqvist & Maravelias 2010). För biomakten är hälsosamma kroppar ytterst produktiva kroppar.

Affektivt arbete och självpresentation

I förra avsnittet såg vi hur arbetsökandet jämförs med ett heltidsarbete i materialet. Istället för att uppfatta detta som en liknelse uppmuntrar teoretiker som Virno (2011) och Lazzarato (1996) oss att ta jämförelsen bokstavligt: på så sätt tydliggörs det immateriella arbete som arbetslösheten består av, genom vilket arbetsökande (re)producerar sig själva som arbetskraft. Vad består då detta arbete av? Som vi sett betonas vikten av att vara aktiv, flexibel, entreprenöriell och strukturerad, färdigheter som måste tränas fram genom aktivt arbete med det egna jaget. Råden fokuserar även mycket på kommunikativa aspekter kring hur arbetsökande kan skapa bilden av sig själva som anställningsbar arbetskraft. Att vara anställningsbar är att verka anställningsbar, och mycket utrymme ges därför åt hur arbetsökande ska presentera sig själva och hur cv:n och personliga brev ska skrivas för att göra ett gott intryck. Ansökningshandlingarna uttrycker inte nödvändigtvis vem man *faktiskt* är, utan möjliggör ett performativt framskrivande av ett idealiserat jag, format både utifrån yttre förväntningar och utifrån hur man vill uppfattas av arbetsgivaren (jfr Krejsler 2007; Fogde 2011). Cv:t och det personliga brevet beskrivs som ”din biljett till en anställningsintervju” (Cv), vilket antyder att vem som helst kan gå vidare i rekryteringsprocessen bara ansökningshandlingarna håller måttet.

Arbetsökandet ska förhoppningsvis leda till att individen kallas till anställningsintervju, en situation som sägs ställa stora krav på den arbetsökandes utseende, beteende, kroppsspråk och klädsel. Med ett språkbruk som angränsar till populärpsykologiska och självhjälpsorienterade diskurser (jfr Rimke 2000; Illouz 2008) pekar föreläsaren i flera webinarier på hur kroppsspråket är avgörande för hur andra uppfattar oss. Med hjälp av en distinktion mellan *inre* och *yttre attribut* hävdas att våra inre attribut – inre egenskaper som definierar vem vi ”faktiskt” är som person – både kan förstärkas och försvagas genom yttre attribut som exempelvis kroppsspråk, klädsel, frisy, lukt, tatueringar och piercingar. Ett lyckat jobbsökande kräver kontroll över både de inre och yttre attributen, vilket förutsätter en aktiv kropps- och känslodisciplinering:

Står du ihopsjunken, då signalerar du ut att du är osäker, du kan signalera ut att du är lat, du kan signalera ut att du är nervös [...] Det gäller verkligen att ha en bra hållning när man går, när man står och när man sitter. Rak i ryggen och stolt hållning, för då signalerar man trygghet (*Personlig marknadsföring*).

I citatet kategoriseras lathet, nervositet och osäkerhet som negativa egenskaper och känslor som den arbetssökande måste dölja eller arbeta bort för att istället kunna framstå som trygg, självsäker och stolt. Vid andra tillfällen beskrivs även blyghet som en negativ egenskap som måste övervinnas genom aktiv självförändring. När en tittare frågar i chatten hur hon ska hantera sin blyghet får hon till svar: ”Du kanske ska börja engagera dig på fritiden i någonting där du träffar personer du inte känner sen tidigare för att öva upp de här bitarna? Mycket handlar ju om att faktiskt tro på sig själv och verkligen tänka att jag är en intressant person och jag vill att andra ska veta det också” (*Kroppsspråk*). Att träna fram de ”rätta” egenskaperna och känslostrukturererna för att framstå som professionell och anställningsbar kan således kräva både kroppsligt och affektivt självarbete i vardagliga och sociala kontexter utanför arbetsplatsen. Dessa råd fungerar som en terapeutisk självdisciplinerande teknologi, som styr individen mot att reglera, övervaka och kontrollera sig själv, sitt psyke och sitt känsloliv för att kunna överkomma problem och realisera sin potential i relation till arbetslivet (Rose 1999:90; Salecl 2016:39). Vikten av att ha ett starkt självförtroende framhålls ofta med kommentarer som att ”har du ett bra självförtroende så kommer det att leda till framgång” (*Kroppsspråk*), vilket naturaliserar ett synsätt där yttre omständigheter ignoreras och de största hindren på arbetsmarknaden lokaliseras inom individen och dennes psyke (jfr Andersson 2003:54). Arbetssökande som är osäkra på sig själva får höra att:

Det är jätteviktigt att faktiskt jobba på det här med självkänslan och självförtroendet [...] Om självförtroendet sviktar, eller att man kanske inte har en självkänsla som är på topp just nu, då kan det sätta sig på kroppsspråket. Du kan bli mer hopsjunken, du kanske talar tystare för du inte tror på dig själv, du kanske inte vågar ha ögonkontakt som du hade gjort om du hade haft ett bra självförtroende och en bra självkänsla (*Kroppsspråk*).

Citatet knyter den arbetssökande till samtida diskurser om vikten av att ha gott självförtroende, vilket Gill & Orgad (2017) argumenterar idag fungerar som en självdisciplinerande teknik som särskilt för kvinnor fostrar en ambivalent relation till det egna jaget. Självförtroende-kulten psykologiserar och individualiserar problem, istället för att exempelvis söka förklaringen till dem i ekonomiska och samhälleliga strukturer eller i kulturella ideal, värderingar och praktiker (Gill & Orgad 2017:32). *Förändra dig själv* är det individualistiska budskapet (jfr Rimke 2000), och bilden av subjektet som konstrueras är således ”postmodern” och flytande: den ideala arbetssökanden har ingen statisk identitet, utan ser snarare livet som ett projekt i ständig förändring, med gränslös självoptimering och självförverkligande som mål (jfr Giddens 1999). Vid ett tillfälle berättar föreläsaren en anekdot om en bekant som uppfattade sig själv

som social och glad, men som en dag fick veta att hennes kollegor uppfattade henne som arg och sur – hennes självuppfattning stämde inte överens med det intryck hon faktiskt gjorde på andra. Denna insikt lade grunden till en process av självförändring:

Istället för att deppa ihop totalt över det här så använde hon den här informationen till att ”nej, nu ska jag ändra folks uppfattning om mig”. Så när hon satt vid datorn, då satt hon med ett litet leende. När hon gick i korridoren, då gick hon med ett leende. Hon såg verkligen till att hälsa på alla, och när folk gick förbi så tittade hon upp och sa hej, och så vidare. Så hon jobbade verkligen med det här. I början var det jättejobbigt, för det kändes verkligen som ett påklirat leende, men det blev mer och mer naturligt sen (*Personlig marknadsföring*).

Denna programmatiska framgångsberättelse om en person som tar kontrollen över sin självpresentation passar väl in i materialets bredare budskap om att den arbetssökande måste vara beredd att i grunden förändra sig själv, sina känslouttryck och sin självpresentation utefter vad arbetsgivaren söker. Arbetet med att reglera och styra de egna känslorna för att få det påklirade leendet att verka äkta (jfr Hochschild 2003) blir inte bara viktigt för att de arbetssökande ska kunna ge ett bra intryck på anställningsintervjun: det tränar ytterst också upp individens ”generiska sociala förmågor [som] senare, när man väl fått anställning, [fungerar] som riktiga ’yrkesverktyg’” (Virno 2011:96).

Den arbetslöses tillvaro kan vara tuff och krävande, inte minst när misslyckade försök att hitta jobb uppfattas som personliga nederlag (jfr Sharone 2007; Van Oort 2013). Känslor av ilska, frustration och hopplöshet konstrueras i materialet genomgående som individuella problem som arbetssökande själva måste hantera med hjälp av olika självhjälpsmetoder, som exempelvis positivt tänkande:

Försök att hitta sånt som gör dig peppad och positiv. Omge dig av såna saker och tänk att du har mycket att bidra med, det har vi allihopa. Du har kompetens och personliga egenskaper som kan gynna en arbetsgivare, kollegor, och en specifik tjänst. Det gäller bara att hitta rätt. Och det krävs kanske att ta många nej innan du får det sista ja:et som ger dig jobbet. Det gäller att ha lite skinn på näsan [och tänka] ”jag kommer få en del nej nu för det är så många som konkurrerar om samma tjänster, men det räcker att få ett ja”. Sikta mot det (*De 10 bästa tipsen*).

Positivt tänkande är en självhjälpsmetod som i någon mån fetischerar den självstyrande individens fria vilja: individen måste *välja* lycka framför olycka, positivitet framför negativitet, för att kunna förändra sin situation (jfr Rimke 2000:73). Som Salecl (2016:37) påpekar har positivt tänkande ofta den ideologiska funktionen att individualisera problem genom att ersätta samhällskritik med självkritik. I linje med detta uppmanas arbetslösa i citatet fokusera på sig själva och finna tröst och hopp i tanken om att det någonstans där ute finns en arbetsgivare som en dag kommer uppskatta deras professionella egenskaper. Så länge de inte ger upp utan ”gillar läget” (Ehrenreich 2010) och fortsätter söka jobb så kommer de till slut bli anställda. Mot-

gångar och osäkerhet presenteras som en naturlig del av processen som man måste lära sig hantera, vilket förstås i ett vidare perspektiv även är en viktig färdighet på den flexibla arbetsmarknaden (jfr Virno 2011:98). Likväl medges att alla arbetssökande har dagar då det känns extra tungt att söka jobb, dagar då positivt tänkande inte räcker. För dessa dagar tipsas tittarna bland annat om den så kallade 5/55-metoden:

5/55-metoden betyder att du får 5 minuter på dig att faktiskt klaga och få ur dig frustrationen [...] Ska du ut i skogen och skrika? Eller ska du skriva ner vad du tänker på? Eller behöver du prata med någon och bara få berätta om allting? Hitta ett sätt som passar dig bra. När du sen fått ur dig all irritationen och frustrationen, då är det dags för 55 framåtsyftande minuter. Så 5 minuter till att få ur sig frustrationen, och 55 minuter till att faktiskt hitta lösningar på den här frustrationen och jobba sig framåt (*Boosta ditt jobbsökande*).

De arbetssökande framställs här som helt ansvariga för sina egna problem, genom att roten till arbetslösheten lokaliseras inom utbudet av arbetskraft snarare än efterfrågan på densamma (Peck & Theodore 2000). Potentiella strukturella perspektiv och förklaringar på arbetslösheten osynliggörs, och istället naturaliseras ett individcentrerat perspektiv där den arbetslöse själv måste hitta lösningen på sina problem. Känner de arbetssökande frustration eller ilska måste dessa känslor visserligen ventileras, men då i form av självkritik eller genom att skrika i skogen och inte genom en bredare systemkritik: här ser vi tydligt jobbcoachningens och självhjälpskulturens individualiserande kraft.

Personlig marknadsföring och skapandet av ett säljbart jag

Jobbcoachningens rationalitet är att stödja arbetssökande till att bli anställningsbara – eller annorlunda uttryckt, till att bli säljbara varor på arbetsmarknaden (Fogde 2009). I linje med detta används marknadsmetaforer kopplade till diskurser om personlig marknadsföring flitigt i materialet för att beskriva hur arbetssökande bör förhålla sig till sig själva. Inte minst omtalas vikten av att skapa ett *personligt varumärke* att marknadsföra. I ett webinarie säger föreläsaren att en lyckad marknadsföring innebär att ”om någon nämner en viss egenskap eller branschen du vill jobba inom, då är det dig de tänker på. Du blir top of mind” (*Personlig marknadsföring*). Att bli ”top of mind” – en marknadsföringsterm som beskriver det varumärke flest konsumenter förknippar med en viss produktkategori eller bransch – kräver att den arbetssökande knyter sin personlighet till vissa symboliska värden, betydelser och egenskaper, och att de sedan marknadsför denna bild av sig själva. För att lyckas med detta uppmanas tittarna konstruera sig själva som varor, genom att fråga sig:

Om jag vore en produkt, vad innehåller jag då? När man ser sig själv som en produkt, det är lite obekvämt. För vi är ju människor, inte produkter. Men lek med tanken. Om jag vore en produkt, vad skulle mitt innehåll vara? Om jag har

ett varumärke, vilka kärnvärden har det? [...] Vissa varumärken förknippar man med olika slogans. Vad skulle min slogan vara? (*Personlig marknadsföring*).

I citatet uppmanas arbetssökande objektifiera sig själva och konstruera sig som ”produkter” med ”varumärken”, ”kärnvärden” och ”slogans” – typiska marknadsföringstermer används således för att beskriva och positionera det egna jaget i vad som kan betraktas som en performativ process av själv-kommodifiering (jfr Fogde 2011; Dahlstedt & Vesterberg 2017). Som vi ser medger Arbetsförmedlingen att detta kan vara obekvämt, men att det likväl är nödvändigt för att lyckas på arbetsmarknaden. Arbetsförmedlingen erbjuder stöd och motivation till att hitta en fungerande marknadsföringsstrategi, men ansvaret att marknadsföra sig är individens eget:

Vi pratade ju om hur företagen marknadsför sina produkter. Det företagen har som inte vi har är PR-personer, reklambyråer och allt det här. [...] Det vore ju jättekul om jag kunde gå på intervju och ha med den här PR-personen som berättar alla fantastiska saker om mig. Men det har jag inte, utan det är jag som är ansvarig för mitt varumärke, och jag är ansvarig för marknadsföringen av mig själv (*Personlig marknadsföring*).

Att lyckas på arbetsmarknaden kräver att individen blir sin egen PR-person, alltid redo att göra reklam för det egna jaget. Genom sådan metaforik positioneras det arbetssökande subjektet gentemot diskurser som framhäver värdet av entreprenöriella, säljande och kommunikativa färdigheter på arbetsmarknaden. Personligt varumärkesbyggande utgör här ett idealiskt exempel på immateriellt arbete, genom att vara en aktivitet där jaget omvandlas till kommunicerbara värden och symboler ur vilka ekonomiskt mervärde kan utvinnas (Hearn 2008). Att marknadsföra sig själv blir för arbetssökande inte endast viktigt för att sälja in en idealiserad bild av sig själv till arbetsgivaren: den lyckade marknadsföringen skapar och visar *i sig själv* prov på en rad immateriella egenskaper som värderas på den postfordistiska arbetsmarknaden, som att vara kreativ, kommunikativ och att man inte räds att ta plats och framhäva sig själv (jfr Lazzarato 1996:137). Att marknadsföra det egna jaget beskrivs som en heltidssyssla:

När använder jag mig av personlig marknadsföring? Det enkla svaret är hela tiden. [...] du ska marknadsföra ditt professionella jag, men det är viktigt att komma ihåg att allt det vi gör och allt det vi säger, oavsett om det är ett professionellt eller privat sammanhang, det bildar en helhet. Det du gör när du är privat kommer fortfarande påverka bilden man får av dig. [...] Så det handlar om att man ska kunna stå för allting man säger och allting som man gör (*Personlig marknadsföring*).

Den personliga marknadsföringen presenteras här som en aktivitet som överskrider tydliga gränsdragningar mellan professionella och privata sammanhang. Det kan därför tyckas paradoxalt att det samtidigt sägs att det är det ”professionella jaget” – en

subjektbeskrivning som återkommer flera gånger i materialet – som ska marknadsföras. Som vi ser i citatet blir det i praktiken svårt att separera ett professionellt jag från ett privat, eftersom den personliga marknadsföringen kräver att de arbetssökande marknadsför sig själva ”hela tiden” och ständigt tänker på bilden de förmedlar av sig själva. Den lyckade personliga marknadsföringen verkar snarast kräva att individen slutar göra tydlig åtskillnad mellan privata och professionella sammanhang, vilket anknyter väl till samtida diskurser om arbete som en väg till självförverkligande och till det immateriella arbetets tendens att inkorporera hela privatlivet i produktionsprocessen (Lazzarato 1996; Rose 1999:91).

Diskursen om personlig marknadsföring innefattar två till synes motstridiga po-ler. Å ena sidan måste arbetssökande marknadsföra en professionalitet som stämmer överens med arbetsgivarens förväntningar. I flera webinarier betonas att ansökningshandlingarna måste anpassas efter varje specifik annons, för att visa att man har det just den arbetsgivaren söker (jfr Boland 2016). ”När man skriver ett cv vill man ju gärna göra hela sin bakgrund rättvisa [...]. Men strunta i det. Fokusera istället på vad det är arbetsgivaren vill ha” (*Stick ut med dina ansökningshandlingar*). Å andra sidan måste arbetssökande framhäva sin individualitet och personlighet för att särskilja sig från konkurrensen på arbetsmarknaden (jfr Fogde 2011). Att tilltala arbetsgivaren kräver således att individen väger den autentiska självpresentationen mot den strategiska, vilket kräver flexibilitet och självreflexivitet. Den arbetssökande måste på samma gång rätta sig efter och sticka ut ifrån arbetsgivarens förväntningar: ”Ibland är det ju så att du konkurrerar med flera hundra, kanske flera tusen personer, och då gäller det verkligen att [ansökningshandlingarna] har någonting extra som sticker ut” (*Stick ut med dina ansökningshandlingar*). Att skapa kreativa ansökningar eller video-cv:n, att framhäva fritidsintressen och ”extrameriter”, eller att berätta om sina tidigare ”framgångshistorier” lyfts fram som sätt att sticka ut i rekryteringsprocessen. Som exempel nämns bland annat personer som har rappat, dansat och bakat tårter i sina video-cv:n för att ge prov på specifika talanger och särskilja sig från konkurrensen. Jobsökandet framstår här närmast som ett spektakel eller en talangjakt, där tidigare erfarenheter och förmågan att göra ett gott jobb blir sekundär till ens förmåga att sticka ut med sin personlighet.

Nätverkande lyfts fram som en viktig aktivitet för att marknadsföra sig själv. ”När du är i kontakt med ditt nätverk, eller över huvud taget i kontakt med någon som kan hjälpa dig framåt i ditt arbetssökande, så ska du också tänka extra mycket på din personliga marknadsföring och vad det är du vill få fram” (*Personlig marknadsföring*). I webinariet *Nätverkande* meddelar föreläsaren med tydlig marknadsvokabulär att tittaren ska ”se nätverkandet som en livslång investering i ditt yrkesliv”. Metaforen ”investera” anknyter här till samtida diskurser om anställningsbarhet och livslångt lärande, som framhåller betydelsen av att individen investerar i sig själv, sina färdigheter och sitt humankapital (Rose 1999; Fejes 2010). För ett lyckat nätverkande uppmanas de arbetssökande först att lista och ta kontakt med alla personer de känner för att höra om de kan erbjuda något jobb. Nästa steg är att utöka nätverket, vilket exempelvis kan ske genom att ”ta kontakt med dina kontakters kontakter”, ”börja med någon

fritidsaktivitet”, eller ”bjud in grannarna och hör vad de jobbar med” (*Nätverkande*). Genom att förbereda en cirka 30 sekunder lång ”hisspresentation” av vem man är professionellt, vad man vill och vad man kan, sägs det att man kan öka chanserna att sälja in sig till främlingar i spontana och hastiga möten eller på rekryteringsträffar. Sociala relationer framställs här som i grunden instrumentella medel för att öka sitt eget marknadsvärde, och möjligheten att alls hitta arbete görs beroende av individens sociala kompetens, kontaktnät och förmåga att ”sälja in” sig själv i olika sammanhang (jfr Smith 2010).

Även sociala medier rekommenderas för personlig marknadsföring. Inte endast LinkedIn, som just är ett karriärorienterat socialt nätverk, utan även Facebook, Twitter, Instagram och Snapchat diskuteras utifrån hur de kan användas i marknadsförings-syfte. I webinariet *Kom igång med sociala medier* visas exempelvis hur bilder och statusuppdateringar på Facebook kan användas för att göra om sin privata profil till ett slags online-cv. Den arbetssökande uppmanas välja en profilbild som på ett personligt sätt ”speglar ditt professionella jag”, genom att exempelvis anpassa klädsel, bakgrundsmiljö och accessoarer i bilden utefter vilket professionellt intryck den vill ge. Det visas också hur det går att skriva en säljande introduktionstext på exempelvis sin Facebook-profil:

I den här står det ”med engagemang, kreativitet, självdistans och humor sticker jag ut, både på jobbet och privat”. Så det är ett sätt att sammanfatta sig själv, [...] ett ganska bra sätt att få ut information om dig utan att du för den sakens skull behöver vara aktiv och lägga ut saker hela tiden (*Kom igång med sociala medier*).

Det egna jaget bryts här ner i några kärnegenskaper som blir representativa för ens person och varumärke. Sociala medier möjliggör en mer direkt och metodisk personlig marknadsföring än vad som är möjligt i fysiska möten. Samtidigt medför möjligheten att söka fram information om varandra online också risker, eftersom fel information kan skada ens varumärke. Arbetssökande måste således inte bara framhäva positiva sidor hos sig själva, utan också dölja sådant som kan uppfattas som negativt (jfr Elraz 2013). Tittarna uppmanas därför ta bort oprofessionella foton och semesterbilder på sig själva, och att inte ”gilla” sidor eller ”checka in” på platser som de inte vill associeras med. Det avråds starkt ifrån att ha för oseriösa eller personliga profilbilder som inte ger ett professionellt intryck. Arbetssökande råds även att söka på sig själva online, för att se om resultaten är representativa för hur de vill uppfattas:

Googla dig själv, titta vad som kommer upp. Är det saker som du känner att ”det gör ingenting”, låt det vara kvar. Men tycker du att det här behöver tas bort, be personen ta bort det eller lägg ut egna saker så det kommer högre upp i sökningen (*Kom igång med sociala medier*).

Möjligheten att marknadsföra sig online framstår här snarast som ett tvång. Den som inte tar kontroll över sin självpresentation på internet och tänker på hur den framstäl-

ler sig i digitala sammanhang riskerar att väljas bort i rekryteringsprocessen och bli bedömd på sitt privata användande eller på vad andra har skrivit och postat. Detta har således vida implikationer för individens privata internetanvändning, som enligt dessa råd strategiskt bör anpassas efter kraven på att framstå som professionell och anställningsbar i alla sammanhang.

Slutdiskussion

Den här artikeln har undersökt hur Arbetsförmedlingen styr och formar arbetssökande subjekt genom sina webinarier, samt hur arbetssökande uppmanas att betrakta och arbeta med sig själva för att bli anställda. I enlighet med vad tidigare forskning identifierat som ett skifte mot ”aktiverande” arbetsmarknadslösningar, som betonar individens skyldighet att göra sig anställningsbar (Garsten & Jacobsson 2004; Peralta Prieto 2006; Holmqvist 2009; Larsson 2015), lokaliseras lösningen på arbetslösheten i webinarierna genomgående inom individen själv och dennes förmåga att förändra sig efter arbetsmarknadens skiftande krav. Ansvar att hitta jobb individualiseras således, medan Arbetsförmedlingens eget ansvar framstår som att ”hjälpa till självhjälp” (Walter 2011:53), det vill säga att stödja arbetssökande till att bli aktiva och självstyrande (jfr Dean 1995). På detta sätt bidrar webinarierna till att reproducera en maktbalans där både roten till och lösningen på arbetslösheten lokaliseras inom utbudet av arbetskraft snarare än efterfrågan på densamma, vilket Peck & Theodore (2000) har kallat anställningsbarhetsdiskursens centrala ”utbudsfundamentalism”.

I materialet konstrueras bilden av ett idealiskt arbetssökande subjekt som är aktivt, självständigt, flexibelt och anpassningsbart. Subjektet positioneras genomgående mot marknadsmässiga diskurser, som liknar individen vid en säljare eller entreprenör som målmedvetet måste investera i det egna humankapitalet genom ständigt arbete med sig själv (jfr Rose 1999; Foucault 2014). Detta är kanske allra tydligast i diskussionerna om personlig marknadsföring. Diskurser om personlig marknadsföring har i tidigare forskning visats ha en central ställning i privata och kommersiella former av jobbcoaching (Andersson 2003; Fogde 2009; Boland 2016; Dahlstedt & Vesterberg 2017), men artikeln bidrar här med empiriska belägg för hur liknande ideal alltså även reproduceras i en svensk statlig kontext, genom coaching från Arbetsförmedlingen. Detta pekar på vidden av de senaste årtiondenas förändringar av den svenska välfärdsstaten. Esping-Andersens (1990) välkända typifiering av Sverige som en socialdemokratisk välfärdsstat som eftersträvar att ”de-kommodifiera” sina medborgare tycks väldigt avlägsen – kommodifieringen av arbetssökande är tvärtom ett ständigt återkommande grundtema i materialet. Detta antyder sammantaget att den svenska arbetsmarknaden alltmer kommit att betraktas som en *marknad* i ordets rätta bemärkelse, där arbetskraft ses som en vara bland andra (jfr Garsten et al. 2011).

Genom att analysera arbetssökandet som en form av immateriellt och affektivt arbete (Lazzarato 1996; Virno 2011) bidrar artikeln till den teoretiska förståelsen av det reproduktiva värdet av arbetssökandes aktivitet för den samtida kapitalismen. I materialet uppmanas arbetssökande på en mängd olika sätt arbeta med sig själva,

sin självpresentation, sitt känsloliv, sitt varumärke, sitt nätverk och sina förmågor. Ett viktigt resultat är att webinarier inte bara fokuserar på det faktiska arbetssökandet, utan också på den arbetssökandes fritid och privatliv. Särskilt den personliga marknadsföringen sägs kräva att arbetssökande arbetar med bilden de förmedlar av sig själva *i alla sammanhang* – privata som professionella, fysiska som digitala. Även många fritidsaktiviteter rekommenderas av rent instrumentella skäl, som ifall de kan ge individen energi, hälsa, färdigheter, meriter eller kontakter som kan gynna dem i arbetssökandet och arbetslivet (jfr Andersson 2003; Smith 2010). Gränsen mellan produktion och reproduktion, mellan lönearbete och övrigt liv, framstår som flytande och otydlig – den arbetssökande måste ständigt arbeta med att reproducera sig själv som arbetskraft. Vad jag framför allt vill betona här är att detta arbete inte bara syftar till att göra individen anställningsbar: det producerar också generella sociala, kommunikativa och personlighetsrelaterade färdigheter av värde för arbetsgivaren (jfr Lazzarato 1996; jfr Hardt & Negri 2003). Personlig marknadsföring blir exempelvis för den arbetssökande inte bara ett sätt att sälja sig själv, utan också att sälja ”sin förmåga att sälja sig själv” (Fogde 2011:41) – en förmåga som kan tränas upp under arbetslösheten och som givetvis är eftertraktad på många samtida arbetsplatser.

Att analysera arbetssökandet som immateriellt arbete innebär inte att arbetssökandes aktivitet i sig själv ses som *direkt* värdeskapande, vilket Hardt & Negri (2003:307) ibland tycks antyda. Att exempelvis skaffa nya kontakter eller bygga sitt personliga varumärke producerar inte i sig självt något ekonomiskt värde: däremot lägger sådan aktivitet grunden för potentiell *framtida* avkastning och mervärdesproduktion. Genom sitt arbete producerar alltså den arbetssökande både *sig själv* som anställningsbar arbetskraft och sin *potential* att skapa mervärde i framtiden. I och med att denna potential i sig är central för den samhälleliga produktionen menar Virno (2011) att vi, istället för att analysera den klassiska marxistiska distinktionen mellan ”nödvändigt arbete” och ”merarbete” (som båda utgör del av den faktiska arbetstiden), idag bör undersöka klyftan mellan ”arbetstid” och ”produktionstid”. Den totala produktionstiden antas här i allt större omfattning innefatta reproduktivt *dolt arbete*. ”Dolt arbete är i första hand icke-avlönat liv, det vill säga den del av mänsklig verksamhet som, trots att den i alla avseenden liknar arbetets aktivitet, ändå inte räknas som produktivkraft” (Virno 2011:120). Detta resonemang betonar vikten av att bredda vår förståelse av arbete till att inte bara innefatta betalt lönearbete, utan också allt det reproduktiva obetalda arbete som är centralt för den samtida kapitalistiska mervärdeproduktionen. Denna artikel är ett bidrag till dessa diskussioner, som inte enbart är av akademiskt intresse utan som ytterst också kan leda till bredare politiska diskussioner om hur arbetslöshet betraktas och värderas i samhället.

Hur individuella arbetssökande positionerar sig själva inom de diskurser som produceras genom webinarier är ytterst en empirisk fråga som ligger utanför artikeln. Det behövs mer forskning som undersöker hur olika kategorier av arbetssökande förhåller sig till diskurser som produceras i sammanhang som detta, vilket alldeles säkert är en komplex förhandlingsprocess av både konformism och motstånd (se Fogde 2009). Det är dock rimligt att anta att de ideal och föreställningar som produceras genom den här typen av praktiker har en styrande kraft, inte minst när de kommer från en

statlig kontrollmyndighet som Arbetsförmedlingen. Det finns en risk att ett ensidigt betonande av individuellt ansvar och självförbättring kan slå om i ångest, skam och känslor av otillräcklighet för alla dem som vid upprepade tillfällen misslyckas att hitta arbete, eftersom misslyckanden utifrån detta perspektiv blir direkt personliga (Sharone 2007; Van Oort 2013). Om denna typ av individcentrerade åtgärder blir för dominerande på arbetsmarknaden riskerar också mer strukturella perspektiv och lösningar på arbetslösheten att hamna i skymundan, vilket vore förödande för alla de arbetslösa som inte har möjlighet eller förutsättningar att anpassa sig till de rådande idealen för hur en arbetssökande bör agera och vara.

Referenser

- Alvesson, M. & D. Kärreman (2000) "Varieties of discourse: On the study of organizations through discourse analysis", *Human Relations* 53 (9):1125–1149. <https://doi.org/10.1177/0018726700539002>
- Andersson, M. (2003) *Arbetslöshet och arbetsfrihet*. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Arbetsförmedlingen (2011) "Interna och externa coachningstjänster – en utvärdering av resultatet", <https://www.arbetsformedlingen.se/Om-oss/Statistik-och-publikationer/Rapporter/Forskning-och-uppfoljning/2011-02-23-Interna-och-externa-coachningstjanster---en-utvardering-av-resultatet.html> (Hämtad 2018-09-02).
- Arbetsförmedlingen (2018a) "Aktivitetsrapport", <https://www.arbetsformedlingen.se/For-arbetssokande/Mina-sidor/Aktivitetsrapport> (Hämtad 2018-09-02).
- Arbetsförmedlingen (2018b) "Coaching genom stöd och matchning", <https://www.arbetsformedlingen.se/For-arbetssokande/Stod-och-service/Coaching-genom-Stod-och-matchning.html> (Hämtad 2018-09-02).
- Arbetsförmedlingen (2018c) "Delta i våra webinarier", <https://www.arbetsformedlingen.se/For-arbetssokande/Hitta-jobb/Inspiration-i-jobsokandet/Webbinarier.html#/filtred?activitytype=6&page=1> (Hämtad 2018-09-02).
- Arbetsförmedlingen (2018d) "När du blir arbetslös", <https://www.arbetsformedlingen.se/For-arbetssokande/Mina-sidor/Skriv-in-dig.html> (Hämtad 2018-09-02).
- Bambuser (2018) "Arbetsförmedlingen Sverige", <https://bambuser.com/channel/Arbetsf%C3%B6rmedlingen+Sverige> (Hämtad 2018-09-04).
- Bengtsson, M. & K. Jacobsson (2018) "The institutionalization of a new social cleavage", *Sociologisk Forskning* 55 (2–3):23.
- Boland, T. (2016) "Seeking a role: Disciplining jobseekers as actors in the labour market", *Work, Employment and Society* 30 (2):334–351. <https://doi.org/10.1177/0950017015594097>
- Cremin, C. (2010) "Never employable enough: The (im)possibility of satisfying the boss's desire", *Organization* 17 (2):131–149. <https://doi.org/10.1177/1350508409341112>
- Dahlstedt, M. & V. Vesterberg (2017) "Tips från coachen – om jobbcoaching och arbetssökandets ideologi", *Arbetsmarknad & Arbetsliv* 23 (3):62–78.

- Davidsson, T. (2010) "Utanförskapelsen. En diskursanalys av hur begreppet utanförskap artikulerades i den svenska riksdagsdebatten 2003–2006", *Socialvetenskaplig tidskrift* 17 (2):149–169.
- Dean, M. (1995) "Governing the unemployed self in an active society", *Economy and Society* 24 (4):559–583. <https://doi.org/10.1080/03085149500000025>
- Dowling, E. (2007) "Producing the dining experience: Measure, subjectivity and the affective worker", *Ephemera* 7 (1):117–132.
- Ehrenreich, B. (2010) *Gilla läget: hur allt gick åt helvete med positivt tänkande*. Stockholm: Leopard.
- Elraz, H. (2013) "The "sellable semblance": Employability in the context of mental-illness", *Ephemera* 13 (4):809.
- Esping-Andersen, G. (1990) *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity.
- Fejes, A. (2010) "Discourses on employability: constituting the responsible citizen", *Studies in Continuing Education* 32 (2):89–102. <https://doi.org/10.1080/0158037x.2010.488353>
- Fogde, M. (2009) *The work of job seeking: Studies on career advice for white-collar workers*. Örebro: Örebro University.
- Fogde, M. (2011) "Att göra sig anställningsbar: Om instrumentella identitetspositioner och könad säljbarhet", *Sociologisk Forskning* 48 (4):25–43.
- Foucault, M. (1972) *Vetandets arkeologi*. Staffanstorps: Cavefors.
- Foucault, M. (2002) *Sexualitetens historia band 1: Viljan att veta*. Göteborg: Daidalos.
- Foucault, M. (2014) *Biopolitikens födelse: Collège de France 1978–1979*. Stockholm: Tankekraft.
- Garsten, C. & K. Jacobsson (2004) *Learning to be employable: New agendas on work, responsibility and learning in a globalizing world*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Garsten, C., J. Lindvert & R. Thedvall (2011) *Arbetets marknad: Arbetsmarknadens nya organisering*. Malmö: Liber.
- Giddens, A. (1999) *Modernitet och självidentitet*. Göteborg: Daidalos.
- Gill, R. & S. Orgad (2017) "Confidence culture and the remaking of feminism", *New Formations* 91 (1):16–34. <https://doi.org/10.3898/newf:91.01.2017>
- Gill, R. & A. Pratt (2008) "In the Social Factory? Immaterial Labour, Precariousness and Cultural Work", *Theory, Culture & Society* 25 (7–8):1–30. <https://doi.org/10.1177/0263276408097794>
- Hall, S. (1997) "The Work of Representation", 13–74 i S. Hall (red.) *Representation: cultural representations and signifying practices*. London: Sage.
- Hardt, M. & A. Negri (2003) *Imperiet*. Göteborg: Glänta produktion.
- Hardt, M. & A. Negri (2007) *Multituden*. Hägersten: Tankekraft.
- Hearn, A. (2008) "'Meat, Mask, Burden': Probing the contours of the branded 'self'", *Journal of Consumer Culture* 8 (2):197–217. <https://doi.org/10.1177/1469540508090086>
- Hochschild, A. R. (2003) *The managed heart: Commercialization of human feeling*. Berkeley, Calif.: University of California Press.
- Holmqvist, M. (2009) *The Disabling State of an Active Society*. Farnham: Ashgate.
- Holmqvist, M. & C. Maravelias (2010) *Managing Healthy Organizations: Worksite*

- Health Promotion and the New Self-Management Paradigm*. New York: Routledge.
- Hornemann Møller, I. & H. Johansson (2009) *Aktivering: Arbetsmarknadspolitik och socialt arbete i förändring*. Malmö: Liber.
- Illouz, E. (2008) *Saving the modern soul: therapy, emotions, and the culture of self-help*. Berkeley: University of California Press.
- Jansson, B. & H. Kilsved (2013) *Granskning av upphandling av arbetsförmedling*. Stockholm: Svenskt Näringsliv.
- Krejsler, J. (2007) "Discursive strategies that individualize: CVs and appraisal interviews", *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 20 (4):473–490. <https://doi.org/10.1080/09518390601176440>
- Larsson, J. K. (2015) *Integrationen och arbetets marknad*. Stockholm: Atlas akademi.
- Lazzarato, M. (1996) "Immaterial labor", 133–147 i P. Virno & M. Hardt (red.) *Radical thought in Italy: a potential politics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Liljeberg, L., S. Martinson & J. Thelander (2012) *Vad innebär det att bli coachad? En utvärdering av jobbcoachningen vid Arbetsförmedlingen*. Uppsala: IFAU.
- Lindvert, J. (2011) "En politik för arbetets nya marknad", 30–48 i C. Garsten, J. Lindvert & R. Thedvall (red.) *Arbetets marknad: arbetsmarknadens nya organisering*. Malmö: Liber.
- Marx, K. (2010) *Grundrisse: ett urval*. Hägersten: Tankekraft.
- Negri, A. (1999) "Value and affect", *Boundary 2* 26 (2):77–88.
- Peck, J. & N. Theodore (2000) "Beyond employability", *Cambridge Journal of Economics* 24 (6):729–749. <https://doi.org/10.1093/cje/24.6.729>
- Peralta Prieto, J. (2006) *Den sjuka arbetslösheten: Svensk arbetsmarknadspolitik och dess praxis 1978–2004*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Prop. 2008/09:97. Åtgärder för jobb och anställning. Stockholm: Finansdepartementet.
- Rimke, H. M. (2000) "Governing Citizens Through Self-Help Literature", *Cultural Studies* 14 (1):61–78. <https://doi.org/10.1080/095023800334986>
- Rose, N. (1999) *Powers of freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Salecl, R. (2016) *Valfrihetens tyranni*. Hägersten: Tankekraft.
- Sharone, O. (2007) "Constructing unemployed job seekers as professional workers: The depoliticizing work-game of job searching", *Qualitative Sociology* 30 (4):403–416. <https://doi.org/10.1007/s11133-007-9071-z>
- Smith, V. (2010) "Review article: Enhancing employability: Human, cultural, and social capital in an era of turbulent unpredictability", *Human Relations* 63 (2):279–300. <https://doi.org/10.1177/0018726709353639>
- Van Oort, M. (2013) "Making the neoliberal precariat: Two faces of job searching in Minneapolis", *Ethnography* 16 (1):74–94. <https://doi.org/10.1177/1466138113506636>
- Virno, P. (2011) *Multitudens grammatik*. Hägersten: Tankekraft.
- Walter, L. (2011) "Arbetsförmedlingens dubbla funktion att stödja och att kontrollera", 49–63 i C. Garsten, J. Lindvert & R. Thedvall (red.) *Arbetets marknad: Arbetsmarknadens nya organisering*. Malmö: Liber.

- Weeks, K. (2007) "Life within and against work: Affective labor, feminist critique, and post-Fordist politics", *Ephemera* 7 (1):233–249.
- Winther Jørgensen, M. & L. Phillips (2002) *Discourse analysis as theory and method*. London: Sage Publications Ltd.

Författarpresentation

Daniel Karlsson har en masterexamen i sociologi från Uppsala universitet. Hans intressen inkluderar bland annat frågor om subjektivitet, makt, mening och motstånd i relation till arbetslivet. Artikeln är en omarbetning av hans masteruppsats, som examinerades 2017.

Kontaktuppgifter

Daniel Karlsson
p.daniel.karlsson@gmail.com

Ruled by the calendar?

Public sector and university managers on meetings, calendars, and time

Abstract

This paper discusses modern organizational meetings in the public sector, with a focus on time, specifically the planning and scheduling of time among managers. In this qualitative analysis, data were gathered through an ethnographic study of managers in several public organizations, all in Sweden. During interviews and field observations, managers told about their time work involving strategies for dealing with their fully booked calendars, or for handling what they described as boring or meaningless meetings. These strategies can be conceptualized as a form of "meeting resistance" among the managers in these organizations. Their retold experiences and strategies raise issues of meeting resistance in relation to the meetingization of contemporary work life and, in a wider sense, questions of power and control over time at work. By using a variety of strategies for negotiating and resisting the rule of the calendar, managers may achieve a greater sense of control over their time. Nevertheless, despite their strategies and resistance, the machinery of meetings is hard to stop due to an *Eigendynamik* of meetings.

Keywords: meetings, time, resistance, managers, ethnography

"MEETING IS MURDER", declared *The New York Times* magazine in February 2016, with a teaser that proclaimed: "They're boring. They're useless. Everyone hates them. So why can't we stop having meetings?" (Heffernan 2016). Despite such grumblings, in line with research reporting common criticism of meetings as superfluous and time-consuming (see, e.g., Schwartzman 1989; van Vree 1999), many organizational activities clearly take place in the form of formal meetings. These are events that are planned, set for a specific time and place and where specific members are invited for a particular purpose, where members of organizations "transact, negotiate, strategize, and attempt to realize their specific aims" (Schwartzmann 1989:37). The number of meetings has increased in the last 50 years, in the public sector as well as in trade and industry (Allen et al 2015).

Van Vree (2011) used the term "meetingization" to describe the expansion of meetings in contemporary societies. He accounts for the increase by referring to a long-term process: as people become increasingly mutually dependent, in parallel with democratization, more problems are solved through talking and decision-making in meetings. Enhancing this process are contemporary strong tendencies towards efforts of coordination and col-

laboration within as well as between organizations. Van Vree also notes that this meeting culture in contemporary societies demands a specific knowledge:

”... the challenge of ambitious people is to regulate the necessary meetings, not so much by the second nature of rigid rules and stately customs but more by a ‘third nature’ of conscious considerations of efficiency, effectiveness, and pleasure. Deciding if a meeting is necessary or the most effective thing to do or not, choosing the most efficient or appropriate (electronic) form, inviting the right people and the right number of people, tuning procedures in to the current goal of the meeting, choosing the right location, appropriate light, fitting attire and food, using informal but direct manners during meetings, moderate expression of emotions – these are ingredients of a new third nature of meetings, which groups of people are developing today” (2011:20).

Even if the process of meetingization involves many occupational categories, managers attend more meetings than other employees and are most governed by the social control of proper meeting behavior. Our focus in this study concerns middle-level managers in public Swedish organizations. These managers described a work situation with too many meetings, meetings that they do not initiate but have to attend, and/or meetings seen as unproductive. At times, they described a situation similar to that in Sune Carlson’s classical study *Executive Behavior* (1951) where, rather than governing the organization, the CEOs were governed by their calendars. However, during our interviews, managers also talked about different strategies for dealing with their fully booked calendars and what they described as boring or meaningless meetings. These strategies, we would argue, can be conceptualized as a form of “meeting resistance” among these managers.

Of course, issues of power and control are relevant here. Indeed, the how, when, and why of meetings may be viewed as an ongoing negotiation about who controls time in modern organizations.

Several questions arise: How do managers describe and relate to their schedules and calendars, specifically concerning meetings? What strategies and forms of resistance do managers use for dealing with the increased number of meetings? How do they in various ways try to negotiate and resist what may be described as the rule of the calendar? Meetings are important to study in order to understand both how organizations are constituted in everyday work life through meetings (Hall, Leppänen & Åkerström 2019) but also how managers experience and manage their meetings.

The time calendars of managerial staff are filled with organizational and personal planned activities and duties. What also was clear from the interviews and observations is that many activities were informal and spontaneous, which are not noted in the calendar. We would argue that formal as well as informal meetings play an important role in how managers perform their organizational time work in everyday work life and how they experience and arrange time during workdays. The clear result, from both the interviews and field observations, is that not everyone wholly embraces meetings

as the optimal way to communicate, plan, and make decisions within organizations. Even if managers felt that their meetings were an important work task, they also have the sense of meetings being "given" by their organizational context in such a way that fetters their maneuvering space. Moreover, meetings appear to have an *Eigendynamik*, where one meeting easily generate another, a self-enforcing quality that is difficult to stop or slow down (Åkerström 2019).

Meetings, time, and resistance

To understand how schedules and meetings are conceived within modern organizations, we briefly discuss the historical development of meetings and time. Then we move on to discuss and reflect on meetings, time, and calendars as a modern phenomenon. This review of the literature is not meant to be exhaustive but to provide our study with some useful concepts. Additionally, it provides an analytical frame for the final discussion.

Van Vree offers a historical perspective on meetings (1999), noting that modern meeting behavior began to be instilled in the 16th century. At that time, attendance was required in formal town and state meetings, and an absence could be punished with a monetary fine. The notion of punctuality had already started to take shape as early as in the medieval monasteries (Zerubavel 1981). These instances were also the earliest to introduce the idea of temporal regularity, not merely on a weekly or monthly basis, but also at the level of the hour. Late coming was condemned, as a sin. This development also demonstrates the findings of Norbert Elias (1992), who argues that as the functional dependency relations between people increased, so did the regimen of the clock-time. In general, the increasing importance of time in connection with meetings arguably illuminates a broader social process of time and time control: "The social compulsion of time, represented by clocks, calendars, and timetables, formed an increasingly finer mesh of relatively unobtrusive, moderate, even, and non-violent, but omnipresent and inescapable social constraints" (van Vree 1999:147).

Thus, we may note the connection among time, discipline, and control, not only in modern-day organizations but also in its early forms, such as the medieval monasteries as mentioned by Zerubavel (1981). For van Vree (1999), meetings represent traces of broader and more general social processes, which also helps to illuminate the changes in meeting behavior. The increased attention to questions of time and the standardization of time is a good example of this argument. Moreover, meeting behavior and meeting activities can be viewed in terms of the rationalization of human behavior, not only regarding issues of time and time-keeping but also as a way of constraining, formalizing, and controlling human behavior during meetings.

In contemporary society, schedules and calendars regulate and plan work-time for many employees. Although time in these calendars may be presented initially as a blank slate, it eventually becomes mapped out and divided into meetings, tasks, and assignments, as they are filled in by marking weeks, days, and hours. As such, the calendar is perhaps not quite as "tyrannical" as the factory whistles in industrial

societies. However, managers in our study still at times refer to the "tyranny" of time being managed by their calendars.

It may be argued that time in general in modern societies and organizations is quite controlled, compartmentalized, assigned, and distributed. David Lewis and Andrew Weigert (1981) suggested the concept of *temporal embeddedness* to describe the complexity of modern time structures, where dimensions such as organizational and personal time are intertwined and interact with one another in complex ways. According to them, this embeddedness leads to time conflicts and to what they call the stratification of time.

Additionally, a process towards a certain *moral* theme of time can be discerned in which time should not be wasted but used wisely, productively, and efficiently. Zerubavel (1981) underlines the strong contemporary emphasis on efficiency, which includes the strict condemnation of time wasting. This implication is also mirrored in language: time is running out, time is money, time is scarce, time is short (even though time still sometimes may be perceived to move slowly, such as during a meeting considered boring or towards the end of the working day).

In line with the above reasoning, timing and synchronization of social life in modern society can be viewed as closely connected to historical themes of discipline and social control.

Time as a social practice

Flaherty (2011) has described *time work* as the process of controlling the sequence and allocation of everyday events and activities: "By 'time work' I refer to intrapersonal and interpersonal efforts directed toward provoking or preventing various temporal experiences. This concept implicates the agentic micromanagement of one's own involvement with self and situation" (Flaherty 2011:11).

In line with this perspective, we argue that the notion of time as an ongoing social practice is relevant for understanding the use of time calendars and how personal and professional time may be perceived as having a tense relation to one another. Flaherty (2011) mentions several examples of what he refers to as temporal agency at work, such as staff members taking time from their employers in the sense of using work time as personal time to, e.g., run errands, speak on the phone with family and friends, or browse the web for private purposes. This phenomenon, although Flaherty does not phrase it that way (2011), may also be interpreted as a form of "resistance," as various ways of transforming organizational time into personal time.

Staff, however, do not seem to view activities such as these in a lighthearted way. Rather, the interviewees in Flaherty's (2011) study expressed a certain degree of discomfort about exercising this form of temporal agency concerning work time. Furthermore, their actions were also accounted for by describing them as "necessary," sometimes also mitigated by declaring that they despite these behaviors, they still "work hard." This discussion of agency and organizational time, although not directly related to the subject of meetings, demonstrates that the uses of time at the workplace are complex and multifaceted.

Resistance and time

Johansson and Vinthagen (2016) notes the importance of time as an aspect of everyday resistance. Time is highly valued in organizations, by managers and workers alike, and key modern organizational concepts such as "efficiency" have clear associations with the dimension of time. Several types of everyday resistance at work are mentioned by Johansson and Vinthagen (2016) as variants of time theft: foot dragging (lowering the work pace), "the wig" (using time at work to pursue one's personal interests) or taking long breaks. Such practices challenges the organization's control of time, which is noteworthy considering most organizations' emphasis on efficiency and productivity.

The strategies and ways of dealing with meetings in organizations that we encountered in our study may be viewed as forms of resistance on a managerial level. Thus, these strategies are not primarily, as are often described in the research literature, instances of worker resistance against managerial control (Ackroyd & Thompson 1999; Johansson & Vinthagen 2016; Karlsson 2012). Rather, these forms of meeting resistance concerns managers, and how these try to find ways in order to make their everyday meeting practices manageable, and also achieving a sense of control over their work time in the organization. As Karlsson (2012) notes, much of the resistance literature has studied worker resistance, and in that sense we would argue that managerial resistance should be studied as well, in order to gain a better understanding of the many and varying forms of resistance in organizations.

Material and methods

We gathered qualitative data in the form of ethnographic field observations (approximately 200 hours of observations) in Swedish public organizations and interviews with 25 managers at different managerial levels within the organizations (mainly unit managers). The organizations were a public health care institution, youth care institutions, and different departments in one university within public higher education. The purpose of the field observations, as well as the interviews, is to increase knowledge and illuminate what may be described as the "everyday meeting life" within these organizations. Therefore, both formal and informal meetings were observed.

The field observations were conducted mainly through so-called *shadowing* (Czarniawska 2007), where the researcher follows and carefully records the everyday activities of a selected individual (or group of individuals). In organizational studies, Czarniawska suggests this method as a way to capture the fragmentary and kaleidoscopic character of modern organizations. In this study, three managers were shadowed during their working days. One of us shadowed a head unit manager in the psychiatric health care sector, during his daily work activities within the organization. The other shadowed a unit manager at a large juvenile care institution, and another field-worker shadowed a head manager at a smaller, but similar type of institution.

The field observations were carried out with a specific focus and interest regarding the meeting activities of the organizational staff. In this sense, our field work had the character of what may be described as *focused ethnography* (Knoblauch 2005). It is a

well-known methodological problem that observations cannot capture "everything" that goes on. Having a clear focus of interest, however, makes pertinent observations somewhat easier for the researcher. The field notes have been written and transcribed with the ambition of making these as precise and specific as possible, while focusing on particular situations and events of relevance for the study (see, e.g., Emerson, Fretz & Shaw 1995).

We note that these meetings have been studied in the wider, rather than narrower, sense. Thus, the material consists of not only formal, large-scale meetings with several participants but also small and informal meetings, some with only three participants, because the participants labeled such encounters as "meetings." Additionally, we thought it was important to capture preparations for and talk about meetings, such as discussing when and how a meeting should take place. Another aspect of the talk about meetings involved studying how meetings are perceived and discussed among the members of the organizations.

Thus, in addition to the field observations, the interviews were conducted to further discuss and elaborate on the subject of meetings. In part, the interviewees were chosen among persons whom we had already encountered during field work in the organization. In that way, during the interviews, we could touch upon themes and issues that had already been noted during the observations. In addition, we could ask for clarifications or elaborations regarding these themes and issues. However, in some cases, we chose some of the interviewees because they were managers with a lot of experience on the subject of meetings (leading meetings, as well as attending meetings). These interviews were conducted with managers in the university sector.

The interviews were semi-structured (May 2013) and usually based on the interviewees' time calendars in the weeks just preceding the interview. With the calendars as a starting point, the interviews focused on discussing the specific meetings of the staff, as well as their views on meetings in general. The interviews were digitally recorded and conversational, with the ambition of achieving an active dialogue with the interviewees rather than simply using a question–answer structure (Gubrium & Holstein 1995).

The recorded interviews have been transcribed verbatim, in accordance with established conventions in qualitative methods (see, e.g., Silverman 2011). In the field notes, speech is rendered in the transcriptions as quotes, which contributes to a more reader friendly experience and a greater sense of "being there" in the observed situations. However, it is important to keep in mind that because these quotes are based on field notes, rather than actual recordings, they are not as precise and exact as the interview quotes. That said, care has been taken to faithfully portray the situations and events described in the field notes.

Analytically, the empirical material has been thematized in interplay between the research questions and the basic theoretical and methodological points of departure. Thus, in analyzing our material about meetings, and the various practices and forms of these, we have had the ambition to be inclusive rather than exclusive, in order to capture and illuminate the significance of the everyday meeting practices in the studied organizations. In this process, we have discerned a number of themes that we

discuss and elaborate upon, something that naturally does not preclude there may be other dimensions of relevance as well. All forms of analysis involve a certain amount of reduction of the empirical material, in order to make sense of it (Becker 1998). In that regard, this study is no exception.

Sometimes, in qualitative studies, the concept of *transferability* is used to discuss the possibility of generalizing the analytical interpretations and conclusions of a qualitative study (Fangen 2005). This transferability, of course, cannot be demonstrated and proven statistically. Rather, it is an empirical issue, in the sense that this study may contribute to the understanding of meetings in other organizational contexts, as well. This transferability, we would argue, is suggested by the literature concerning meetings and time, and by our personal experiences. As university staff, we have spent our own fair share of time in meetings and can recognize many of the experiences and arguments from the field observations and the interviews.

Ethical considerations

All participants in the study were informed that their participation was voluntary and that they could at any time discontinue participation, in accordance with the criteria formulated by The Swedish Research Council [Vetenskapsrådet] (2002). The focus in the study is on the subject of meetings, not on specific individuals. Therefore, individual names and names of organizations, places, etc., have been altered to preserve anonymity. Most of the time, however, our presence as researchers at meetings and during other everyday work activities at the organization was deemed to be of no ethical concern. We did not attend meetings involving something considered inappropriate by the managers (such as when sensitive issues concerning staff or clients were to be discussed). The project has been evaluated and accepted by the Ethical Review Board, Lund (Dnr. 2017/117).

Grumbling about meetings

Some of the managers we interviewed described the importance of meetings as a way to coordinate, inform their staff, and reach a common organizational understanding of various issues. One even exclaimed: "I think there should be more meetings!" Meetings are, of course, varied in nature, and all interviewees could point to both valuable and unproductive meetings. When asked to speak about formal work meetings in general, however, most of the interviewees offered a common criticism: many meetings are inefficient. They seem to share this view with managers in general, at least according to a web survey from 2014 and 2017 by the Swedish magazine *Chef* (CEO, or "managers").¹ According to that survey, about half of respondents did not think that the meetings that they attended were efficient. The share of respondents who thought that they had to attend too many meetings increased from 43% in 2014 to 54% in 2017.

---

¹ <https://chef.se/chefer-har-for-manga-moten/> [2018-10-13]. This refers to the article from 2014. The results from the second survey from 2017 was sent to us from a journalist at the magazine.

So, what more precisely do the interviewed managers grumble about? They mostly voiced complaints related to a discourse of rationality, in the sense that meetings are supposed to be productive and efficient but lack these elements. One of the interviewees draws on this theme, also describing a feeling of being "imprisoned by meetings" when he is asked about meetings in general.

Well, basically, I think meetings are tiresome. I guess it comes from some type of quest for freedom. I feel confined by my calendar being so filled with meetings and because many of them take too long and are too unfocused and boring. To fill the time, people tend to talk about things that are not for them to bother about. [---] Meetings are a bit like gas, they tend to fill the space they've got.

Another often-voiced irritation concerned time conflicts. Many of the managers we interviewed have well-filled calendars, so squeezing in another may be difficult. We have repeatedly witnessed the difficulty of coordinating many people. Consider Ingrid's irritation when the Health and Social Care Inspectorate (IVO) suggests a date for a meeting. IVO is a government agency responsible for supervising health care and social care, as well as health care and social care staff. Now Ingrid and her colleagues must meet their representatives because a patient's family have filed a formal complaint.

Ingrid tells, with visible irritation, that IVO has suggested one, and one only, date to meet. "I find that *very* optimistic by IVO, to only suggest one day, the 29th of April (one month ahead) as there are many of us who have to participate," she says. They agree on six persons that have to attend, among them the senior manager Ewa. Ingrid suggests that it might be good if she and Stephen can agree on three dates, and then suggest these meeting days. (Field note)

Managing meetings

In the empirical material, we found several dimensions that we believe are relevant for understanding how managers deal with what they describe as meeting problems. The first dimension is strategies "during meetings" and mainly concerns what is described as the need for structure and effectiveness during meetings. We would suggest that this idea may very well also be described as a form of meeting resistance and, as such, an effort to control how time is used within modern organizations. Another aspect that the managers mentioned involves taking control of one's calendar. In modern organizations where meetings are numerous, finding strategies and solutions to handle the multitude of meetings seems to be a real and tangible issue. Finally, the notion of organizational change also came up during the interviews and field observations. Digital meetings were discussed as one possible way to make meetings more effective and less time-consuming. However, the digital meeting solution has its own problems, such as the need for staff members to understand and learn new technologies.

During meetings

One way to resist what managers labeled as unnecessary time spent in meetings was to proclaim their view of the optimal way of behaving *during* meetings. They emphasize that time is precious and that it is important not to waste it, in particular with regard to meetings. Being a chair during meetings offered some opportunities in controlling what they labeled as time waste. One manager at a youth care institution talked about meetings not being like a "coffee break." When the interviewer asks how he conveys this to his staff, he says:

Erik: That's done through acting as chairperson at the meeting.

Interviewer: It is through acting as chairperson. But how do you go about being a chairperson?

Erik: If you bring up something that is irrelevant. "Do we need to discuss that now? No. What is it that we should be discussing now?" That you constantly manage ...

Interviewer: Mm, right. So you are rather controlling?

Erik: Very controlling. And above all listening closely. Now this conversation is heading somewhere else, it's heading towards the ski holidays. Then, you have to, bring it back and focus on what we are supposed to do.

The discourse on meetings often rests on rationality and efficiency, as illustrated above. If we have meetings, then they should be productive and goal-oriented and fulfill their purpose in discussing certain specific and well-defined issues. Another way of seeing it is that this manager is using his position as a chairperson to exert power and control over the meeting. If the discussions during a meeting are heading "towards the ski holidays," then you, as a chairperson, have the power to steer it into a more focused direction.

Another telling example is from an interview with a manager, Angela, in the university sector. Angela recalls how she had toddlers when she began to work as a manager; therefore, she was eager to know not only when meetings started but also when they ended. "You could be called to a meeting at 13.00, but there was no mention of when it finished," she says. This, according to Angela, is not acceptable, and clarity about the time frames for a meeting is important for her as another way to save valuable meeting time. She emphasizes her use of the calendar in this sequence of the interview by noting: "I had three places to pick up [the children]. So then it was sort of structure, structure, structure."

"Structure, structure, structure." By using a rhetorical *triad* device, Angela puts a strong emphasis on this dimension. Lateness is not accepted, and one may note that this need for structure seems to have been particularly pronounced when she had small children. In this sense, her emphasis demonstrates clearly the temporal embeddedness that Lewis and Weigert (1981) referred to as private and professional dimensions being intertwined in everyday life at work, and how combining these may call for certain strategies, and indeed, certain forms of resistance. If you have to pick up your toddlers

at daycare, then you must have a clear and specified time when a meeting will end. Angela continues:

Angela: I rarely put meetings right after one another. If it is necessary then, but usually, if I have placed them right after one another I still have ... I usually start the meeting with: we have this time at our disposal, and then I am ... that is, very concerned that if we have set this time ... then we have floated away, but then I have often checked that, and noted that now we are floating away here, "can we ... can you go on?" So I am not just [bangs the table] ...

Interviewer: Is that a way to sort of relieve your meeting stress, trying to have that space?

Angela: Yes, I'm allergic to meetings.

Interviewer: Are you?

Angela: Mm.

Interviewer: Then it doesn't sound so good to be [laugh] a manager.

Angela: Yes, but you can become very structured and challenging yourself.

Angela describes herself as "allergic to meetings." One might add that she seems to be allergic primarily to a certain kind of meetings, namely those who are badly structured and unproductive. By not putting meetings one after the other, Angela manages to create some space for herself, possibly relieving some of the stress of dealing with meetings. At times, managers may self-critically admit being prone to digression and chairing meetings with less structure than required, as did Stephen, a manager we shadowed working in a health care organization, in a conversation with the field observer before a meeting. During the meeting, he makes a passing remark to one of the participants: "Greta, you've often requested an agenda, so I've made one for today." Greta nods, smiles, and says, "Good!" In this short exchange, we can imagine there having been meetings in which Greta exerted some efforts at social control to enhance efficiency.

Passing time

Despite intentions, running meetings in an efficient and well-structured manner may not always be so easy to achieve. An attendee is not always the chair or organizer of a meeting. Meetings may be an arena for managers, "where the action is" (Goffman 1967/1982), i.e., situations to display competence and moral character, but the interviewees all agreed that they had to attend meetings where "actions" was missing and where they had little control.

In spite of possibly resulting feelings of boredom, the interest in the meeting should be the main activity and the dominant involvement where they engage in focused interaction. In spite of such meeting morals, meeting participants can often engage in side-involvements or "aways" (Goffman, 1967/1982:126). At meetings where the managers felt a lack of involvement, they could engage in other activities, and there are indeed ways of doing so. They can daydream and think about other things, answer e-mails on their laptop, or write text messages on their mobile phone. One of the inter-

viewees who worked at a university told us, for instance, about "information meetings" with the faculty where the dean was chair: "Quite simply: it may be boring. That's when you start looking for mail on your phone... A sign of it being boring (laughter)." She added that she did this furtively, trying to hide such activities.

Side-involvement may also concern devoting oneself more openly to "multitasking" during meetings. This behavior may express changing norms in meeting behavior. In our field notes, behavior such as answering emails or working with a document other than those under discussion during the meeting were notable during larger meetings. When an interviewed retired manager at a university considered his meeting experiences, he emphasized the more common use of laptops and mobile phones where they engaged in other issues during large, formal meetings in his final working years. This behavior, he claimed, would have been unthinkable before but was now perfectly acceptable.

One may also indulge in sheer entertainment during meetings that are un-engaging, such as when the late US senator John McCain was exposed playing internet poker during a Senate hearing on the US and Syria conflict. McCain explained: "As much as I like to always listen in rapt attention constantly with the remarks of my colleagues over a three-and-a-half-hour period, occasionally I get a little bored."² We would suggest that these kinds of diversions during meetings, as well as working with other tasks through laptops, could very well be viewed as forms of meeting resistance. You may physically be attending a meeting, but your mind and focus of attention may very well be somewhere else.

Taking control over one's calendar

Some "meeting strategies" thus serve to manage time during meetings. Others serve to manage one's meetings as a whole in organizing work life by attending to one's calendar. Zerubavel (1981) has noted that one important dimension of schedules and calendars is that they enable the structuring of time and are vital for achieving coordination and synchronization. Calendars could also be used, however, to create some freedom or flexibility.

One way to do this is a radical measure: to simply delete some meetings by, as one manager called it, "cleaning up the calendar" when there are many meetings to attend. This cleanup occurred in a situation where the manager felt that he had lost control over how he spent his work time in the organization as a manager. This chair of an academic department described a situation where he has "no room to maneuver" because of being constantly fully booked with meetings.

---

² <https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2013/09/04/mccain-on-smartphone-poker-i-get-a-little-bored/#comments>

I've tried to clean up among my meetings, because I've thought that "Oh my God!" I get no room to maneuver in this job, 'cause it's completely controlled by others who want to book meetings with me. So I sit and work with things that other people have defined. But I also have to get some damned room to maneuver, in order to see the next place that the department is heading to, and to make plans for entering that place. So, I did engage in a certain cleanup of meetings during a period of time. And it went reasonably well. Reasonably.

We suggest that this is an example of meeting resistance, to be engaged in a "cleanup of meetings" by refraining from being a member of some committees and work groups. One may note that the cleanup to which the manager referred went only "reasonably well." A manager is expected to accept being a member of more meetings and groups than might be desirable. However, although the strategy perhaps was not 100 percent effective, he explained that he had managed to create a bit more time to plan ahead for his department.

Yet another strategy we found was created as a defense from the rather common practice of having a calendar that colleagues shared. This sharing was done through a digital calendar, often in Outlook. The sharing was often organized so that not only the staff saw the manager's time schedule but also others such as some of the administrative staff or senior managers could book them into a meeting. The strategy some of our interviewees mentioned was to use an acronym that implied being busy.

Angela: I have ... PT in my calendar.

Interviewer: What is PT ... priority time, or what is it?

Angela: Personal time.

Interviewer: Personal time. Right [laugh].

Angela: I put that in --- have to do that. But that's the way ... I have to do it because I've had meetings that make me have to work with things that require ... so I have a meeting time with myself.

Interviewer: Right. Is it a thing you think you should do, so to say, book that kind of... as well as schedule your own time as well?

Angela: Yes, but you can easily ... yes but ... when else will I work with this other stuff? It's not as if I have nothing to do, I only have these hours to work with.

Using acronyms like "PT," which others could not decipher but that safeguards a specific time slot, was one way of taking some control over one's calendar. When Angela creates the "PT," it enables her to, as she describes above, arrange for times that she can use to see colleagues, answer emails, or do "other stuff" a manager needs to do. When staff referred to similar tactics in a less guarded way, by simply writing "Busy," like the doctors in the psychiatric health care organization, managers could get a bit irritated. "We have no idea what they are doing or where we can reach them," as one of the managers exclaimed during a meeting where the various managers discussed

scheduling of staff's time. This irritation was voiced in a discussion of difficulties in drawing doctors into meetings.³

Organizational efforts

Can there be other solutions to meeting competitions and time conflicts, as well as increased effectiveness during meetings? The managers we met mentioned different possibilities. One told about the changes introduced at a higher level in the organization when a new manager began. She has kept the regular manager meetings but simply changed them from being held once a week to once a month. Another possibility that one manager at a youth center told us she had suggested was to limit the persons invited to meetings. The manager above her, however, had not agreed; he said that everybody has to be involved. She sighed during the walk to the next meeting and said: "If we are going to see the youngsters and their parents, and talk to staff about treatment, which is our core task, we should change." She added with a laugh, "but then we have to have another meeting."

The head unit manager at a psychiatric unit, John, spoke many times during the field work about yet another organization possibility, and quite enthusiastically, about the new forms of meetings that digital technology has made possible. Virtual meetings, he argued during a meeting with unit managers, would be more and more common in the future, not least because they save time:

John means that this contributes to much more efficient meetings, because people don't have to travel all the way to the unit from nearby towns and cities, to participate in the meeting. "It saves time and a meeting that would otherwise perhaps take an entire afternoon, can be done in an hour, because you don't have to travel," he says enthusiastically. (Fieldnote)

Considering the ambivalence towards meetings described in the beginning of this paper, it is easy to conceive that digital technology may be viewed as a possible solution. The prospect of saving time may be an enticing one, but it is worth noting that the notion of saving time through digital technologies is not completely without problems. Carol, one of the unit managers, says that she can understand the advantages with new technology. The problem, however, is that she forgets how to use it, thus highlighting the technological aspects of the new virtual form of meetings.

Carol says that she can understand that, but the problem with things like Lync (a computer software program) is that she uses it so infrequently. "And then you forget," she says, and the other unit managers nod in agreement. John says that

---

³ Such difficulties have been described by Hall (2012) in a study of managers. In a hospital he studied the managers had problems in involving doctors in meetings. They claimed that they had to prioritize their patients. This contrasted sharply to the university where managers had no problem in involving teachers and researchers in meetings.

despite this, he still believes that Lync will be used much more regularly in the future because it saves so much time by not having to travel to various meetings. (Fieldnote)

To conclude, several aspects of meetings and time are interesting to note and elaborate. The rule of the calendar is not absolute and definite; rather, through using different kinds of strategies, the "calendar control" can be managed, and indeed resisted, as we have seen in the previous excerpts from the interviews and the fieldnotes. Below, we will elaborate further on some of the aspects concerning meetings, resistance, and time that we find to be of particular interest.

Discussion

In mass media, handbooks on meetings and in social science research, the expansion of meetings is noted, often combined with a meeting critique: there are too many meetings, and many of them are not considered meaningful. It was clear in the empirical material that the managers echoed these opinions. Even if they saw meetings as a self-evident and important element of their work, the theme of our interviews and remarks during field observations initiated grumblings about meetings. The managers complained about too many meetings, or time being wasted when they were stuck in boring meetings. They also described their strategies for dealing with meetings in ways to make them manageable. However, if there is a certain "resistance movement" concerning meetings within modern organizations, that movement is a rather discreet one. One could say that it is hidden in the organizational shadows, rather than positioning itself up on the barricades. By using various strategies, managers may be able to regain a sense of control over how they spend their time in the organizations. Indeed, they might be able to create some "room to maneuver," as one manager described it.

Such room to maneuver could be gained by prioritizing and choosing carefully which meetings to attend, avoiding those where the time frame is unclear, or at least trying to choose meetings that seem to be the most fun, constructive or interesting. One strategy that many mentioned with a conspiratorial smile, apparently considering this to be their own personal solution, was to guard their time by filling in time slots with acronyms like PT (personal time) in a digital shared calendar.

Various strategies for using time during the meetings one attended were described. One theme concerned making efforts to ensure efficiency by following a meeting agenda, having a clearly formulated time frame and purpose with the meetings. The aforementioned examples of effectiveness are generally in line with the concepts of rationalization and effective time management, and in this sense could be placed within the framework of the manifest functions of meetings (van Vree 1999). If meetings are successful in making decisions, generating creative ideas, and discussing and planning subjects that are relevant for the organization, then they have achieved their purpose, at least as long as they also manage to do so within a reasonable time frame.

Nevertheless, many meetings lacked these features; these were instances when the participants engaged in "multi-tasking" (Wasson 2006). One interviewee explained that he has survived many meetings by getting other work-tasks done. Managers could, if attending larger meetings with low social control, answer emails, write a draft or read texts that did not concern the meeting where they participated. The well-known practices of doodling or daydreaming at meetings may in this sense be regarded as not only escaping meetings (Åkerström 2017) but as ways of exercising, or perhaps even reclaiming, a certain kind of agency concerning time at work.

Some managers attempted to initiate organizational changes in order to reduce meetings. They could lengthen the period between regularly held meetings, suggesting that less people should be invited to meetings, and finally to organize virtual meetings thus saving time otherwise needed for traveling to various meetings. Such efforts may illustrate a sociological ambivalence as to the machinery of meetings. Those with well-filled calendars are managers, those we perceive as having prestigious positions. However, as the classic study by Carlsson (1951) illustrated, those who are supposed to govern an organization are largely governed by it. The meetings are there, whether the managers want them or not, and the calendars are quite often filled in by others. Nevertheless, by using the strategies we have discussed managers may achieve some sense of control of their time.

Our analyses touches on a contemporary phenomenon, the *meetingization* of society (van Vree 2011). We have discussed how managers in different public Swedish organizations maneuver as a response to this "compulsion to meet" (2011:241); the managers do "time work" (Flaherty 2011) when juggling their calendars, multi-task during meetings or engage in efforts to re-organize their organizations' routines. Despite this meeting resistance the locomotive of meetings, seems difficult to stop. All of the managers reported a continuing competition between meetings (Thelander 2017). Additionally, many unscheduled and informal meetings take place during their workdays; according to Barth and Florén (2007), these occupy as much time as formal meetings. Such informal meetings may also generate additional formal meetings. As Schwartzman has noted, "meetings generate meetings" (Schwartzman 1989:161). Meetings appear to have an *Eigendynamik*, where one meeting easily generate another, a self-enforcing quality that is difficult to stop or slow down (Åkerström 2019).

References

- Ackroyd, S. & Thompson, P. (1999) *Organizational Misbehaviour*. London: SAGE Publications.
- Allen, J. et al (2015) *The Cambridge Handbook of Meeting Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barth, H. & H. Florén (2007) "Managerial work in small firms – Exploring gender variations and similarities" *Conference proceeding at the 19th NFF Conference*, 9–11 August 2017, Bergen, Norway.

- Becker, H. S. (1998) *Tricks of the Trade. How to think about your research while you're doing it*. Chicago: University of Chicago Press.
- Carlson, S. (1951) *Executive Behaviour: A study of the work load and the working methods of managing directors*. University of California: Arno Press.
- Czarniawska, B. (2007) *Shadowing and Other Techniques for Doing Fieldwork in Modern Societies*. Stockholm: Liber förlag.
- Elias, N. (1992) *Time. An Essay*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Emerson, R. M., R. I. Fretz, & L. L. Shaw (1995) *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fangen, K. (2005) *Deltagande observation*. Malmö: Liber förlag.
- Flaherty, M. G. (2011) *The Textures of Time. Agency and Temporal Experience*. Philadelphia, Pennsylvania: Temple University Press.
- Goffman, E. (1967/1982) *Interaction Ritual. Essays in Face-to-Face Behavior*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Hall, P (2012) *Managementbyråkrati: organisationspolitisk makt i svensk offentlig förvaltning*. Malmö: Liber.
- Hall, P., Leppänen, V. & Åkerström, M. (2019) *Mötesboken – Tolknningar av arbetslivets sammanträden och rosévinsmingel*. Malmö: Egalité.
- Heffernan, V. (2016) Meet is Murder. *New York Times Magazine*. https://www.nytimes.com/2016/02/28/magazine/meet-is-murder.html?_r=0 [2017-06-14].
- Holstein, J. A. & J. F. Gubrium (1995) *The Active Interview*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications.
- Johansson, A. & Vinthagen, S. (2016) "Dimensions of Everyday Resistance: An Analytical Framework" *Critical Sociology*, Vol. 42 (3) 417–435.
- Karlsson, J. Ch. (2012) *Organizational Misbehaviour in the Workplace. Narratives of Dignity and Resistance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Knoblauch, H. (2005) "Focused Ethnography. Forum." *Qualitative Social Research*, 6 (3) Art. 44.
- Lewis, J. D. & A. J. Weigert (1981) The Structures and Meanings of Social Time. *Social Forces*. 60 (2) 432–462.
- Mars, G. (1982) *Cheats at Work. An Anthology of Workplace Crime*. London: Allen & Unwin.
- May, T. (2013) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Schwartzman, H. (1989) *The Meeting: Gatherings in Organizations and Communities*. New York: Plenum Press.
- Thelander, J. (2017) *Meetings and Time – a sociological study of public sector managers*. Research Report 2017:1, Department of Sociology, Lund University.
- The Swedish Research Council [Vetenskapsrådet] (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf [2017-09-21].
- van Vree, W. (1999) *Meetings, Manners, and Civilization: The Development of Modern Meeting Behaviour*. London: Leicester University Press.
- van Vree, W. (2011) Meetings: The Frontline of Civilization, *The Sociological Review* 59 (1) 241–262.

- Wasson, C. 2006. Being at two spaces at once: Virtual meetings and their representation, *Journal of Linguistic Anthropology* 16 (1) 103–130.
- Zerubavel, E. (1981) *Hidden Rhythms. Schedules and Calendars in Social Life*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Åkerström, M. (2017) Boredom and Aways in Meetings. Gothenburg Meeting Science Symposium. https://lucris.lub.lu.se/admin/files/65923857/BOREDOM_AND_AWAYS_Gothenburg_Symposium.pdf.
- Åkerström, M. (2019) The Merry-Go-Round of Meetings. *Sociological Focus*. 52 (1):50–64.

Author presentations

Joakim Thelander is Senior Lecturer in Criminology at Kristianstad University. His research interests in addition to meetings include media descriptions of crime, cyber-crime, and qualitative methods.

Malin Åkerström is Professor in Sociology at Lund University. Her research interests include not only meetings, but also corruption and bribery, cultural criminology, and qualitative methods.

Corresponding authors

Joakim Thelander
Kristianstad University, Faculty of Health Science
291 88 Kristianstad
joakim.thelander@hkr.se

Malin Åkerström
Lund University, Department of Sociology
Box 117, 221 00 Lund
malin.akerstrom@soc.lu.se

The world is not a field – An interview with Michèle Lamont

Interviewed by Anders Hylmö

Abstract

In this interview, Michèle Lamont discusses her intellectual trajectory in relation to other sociologists and research fields. The starting point is her relationship to Bourdieu's field theory in 1980s Paris. She describes how her empirically grounded work developed as a critique of Bourdieu's oeuvre yet draws heavily on it. A common thread in her work is a focus on social and symbolic boundaries and their relation to evaluation and pluralism, which she has extended from her early studies of class boundaries to empirical and theoretical work, ranging from more general cultural processes of inequality and stigmatization, to knowledge production and evaluation in academia. The importance of cumulative work in sociology and the value of a plurality of criteria of worth across different domains emerge as two central themes in the interview. Finally, Lamont reflects on the current status of the sociology discipline and its role in the public sphere. The interview took place in Lund on 7 March 2018, where Lamont was invited keynote speaker at the Sociologidagarna 2018 conference.

Keywords: Michèle Lamont, Bourdieu, symbolic boundaries, morality, STS, evaluation, sociology profession

MICHÈLE LAMONT ÄR professor i sociologi och African and African American Studies och Robert I. Goldman Professor i European Studies vid Harvard University, och var under 2016–2017 ordförande för American Sociological Association. Hennes arbeten har utforskat ämnen som sociokulturella gränsdragningar, ojämlikhet och stigmatisering, kunskap och bedömningsprocesser, social förändring och kvalitativa metoder. Bland hennes senaste verk finns den samförfattade boken *Getting respect: Responding to stigma and discrimination in the United States, Brazil, and Israel* (2016).

ANDERS HYLMÖ ÄR postdoktor i forskningspolitik vid företagsekonomiska institutionen, Lunds universitet. Han disputerade hösten 2018 vid Sociologiska institutionen vid Lunds universitet på avhandlingen *Disciplined reasoning: Styles of reasoning and the mainstream-heterodoxy divide in Swedish economics*. Hans forskningsintressen rör sig främst kring gränslandet mellan vetenskapssociologi och forskningspolitik och innefattar kvalitetsbedömning, vetenskapliga stilar och gränsarbete.

Anders Hylmö [AH]: I think of you as a post-Bourdieuian sociologist, if I may use that term. You studied with Pierre Bourdieu in Paris in the early 1980s and in your books, such as *Money, morals and manners* and *The dignity of working men*, you draw upon Bourdieu, but develop and add complexity to the analysis of social and symbolic boundaries.¹ So, perhaps, I could start by asking if you would like to outline your relationship to Bourdieu and how he has influenced your work, and in what ways the latter differs from his approach.

Michèle Lamont [ML]: I came to Paris in 1978 to conduct my graduate work. Before that I trained as a political theorist, primarily in Marxist political theory. I had studied ideology and knowledge and, when I first started discovering Bourdieu's work, I was very intrigued. I remember reading his paper, "Les doxosophes",² which is an analysis and critique of survey research. I found it very powerful, particularly in how it conceptualized the relationship between subject and object, which was the topic of my master's thesis. I started attending his seminars; at the time *Distinction* had just come out. It left a huge impression on me, influenced my thinking in a powerful way, and I spent a great deal of time reading it and trying to understand it.

At the same time, I was critical, maybe because I'm Canadian and have a distance toward French intellectual elite culture. I thought that Bourdieu, a "provincial", had "drunk the Kool-Aid" when it came to thinking about the centrality of familiarity with high culture as a dimension of cultural capital. Although he denounced the symbolic violence of elite culture and its imposition on everyone, he simultaneously exaggerated how important it is in everyday life. In my opinion, there are not many people who care about whether or not you can distinguish between a Rembrandt and a van Gogh – it isn't something that most people think about on a daily basis.

I became interested in analysing which distinctions actually matter in everyday life, at least so far as people draw boundaries when asked to do so. That is how my first project, *Money, morals and manners*, came about. This book came out in 1992. At the time some scholars had been critical of Bourdieu – for instance, Henri Giroux and others emphasized how Bourdieu underplayed resistance and agency. I felt these lines of criticism were rather predictable, given the growing popularity of the Birmingham School and the Gramscian paradigm, so there was much that had not yet been done. In contrast, my book was, I believe, the first that provided an empirically grounded critique of Bourdieu by mobilizing an inductive approach to identify what his framework was missing. At the same time as I was working on *Money, morals and manners*, which argued that distinction did not work as Bourdieu described it, and that Americans embrace a cultural *laissez-faire* that is different from the rigid classification systems

---

1 Lamont, M. (1992). *Money, morals, and manners: The culture of the French and the American upper-middle class*. Chicago: University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226922591.001.0001>; Lamont, M. (2009). *The dignity of working men: Morality and the boundaries of race, class, and immigration*. Cambridge: Harvard University Press.

2 Bourdieu, P. (1972) "Les doxosophes", *Minuit* 1: 26–45.

of French upper-middle class culture, Richard Peterson used survey data to develop the omnivorousness thesis.³ The very first iteration of this omnivorousness thesis is in Peterson's chapter in *Cultivating differences*, which I co-edited with Marcel Fournier.⁴

As a student in Paris, I felt strongly that Bourdieusians believed that the world operated the way Bourdieu described it: like a combative Hobbesian zero-sum field. There were real fights and many people were frankly paranoid because they felt that the world operates like a field, that we are wolves unto one another. I did not want to lead my life based on such premises as I didn't think the world worked that way, at least not always, and not in a consistent manner. My decision to move away from these circles was an ontological decision, based on my understanding of the plural character of human relationships. That is partly what led me to think of morality, because I believed that Bourdieu's understanding of fields was too unidimensional and lacked nuance in capturing how people think about moral issues, and I wanted to do justice to that. This argument is developed in the conclusion of *Money, morals and manners*.

But, at the same time, Bourdieu's work has been enormously stimulating to me and to many others. When cultural sociology exploded in the United States and grew rapidly, starting in the mid-1980s, his growing influence fed the intellectual trend. Because his writings were so stimulating, he helped researchers see many things not previously considered.

AH: Aside from Bourdieu, are there other important intellectual influences that have shaped you as a sociologist?

ML: Just after I completed *Money, morals and manners*, Luc Boltanski spent a year at the Institute for Advanced Studies at Princeton, where I taught. *De la justification* was just coming out then, and I remember talking with him about what he and Laurent Thévenot were trying to pursue in their book – Boltanski said they were going after the blind spots in Bourdieu's work.⁵ They drew on the history of political philosophy to develop a grammar of justification, using the concept of *cit * to consider how people aim to legitimize their views as realizing the common good. My research was also homing in on Bourdieu's blind spot, but from a different direction. I thought it was overly intellectualist to draw on Rousseau in order to understand how people think about the common good. My work was more inductive and empirical because I talked to ordinary people about how they reflect on their understanding of the world and developed what I called moral, socioeconomic, and cultural criteria of evaluation. There was an overlap between what Boltanski and Thévenot aimed to capture with their orders of worth and the criteria I studied. Our projects had real convergence

3 Peterson, R.A. & R.M. Kern (1996) "Changing highbrow taste: From snob to omnivore", *American Sociological Review* 61(5): 900–907. <https://doi.org/10.2307/2096460>

4 Lamont, M. & M. Fournier (1992) *Cultivating differences: Symbolic boundaries and the making of inequality*. Chicago: University of Chicago Press.

5 Boltanski, L. & L. Thévenot (2006) [1991] *On justification: The economies of worth*. Princeton: Princeton University Press.

but were quite different as they did not use the concept of “grammar” and were not engaged in comparative analysis. Also, they were not inductivists, but drew a lot on ethnomethodology – they were explicitly not interested in structure (*contra* Bourdieu), whereas I certainly was.

Rethinking comparative cultural sociology, which I coedited with Thévenot,⁶ is a synthesis of the work that was then being done by their group in Paris, the *Groupe de sociologie politique et morale*, and the work that I was doing with my graduate students at Princeton. This is where I elaborated the concept of “national cultural repertoire” that became quite central to my work. At the same time Thévenot started working on Russia, and he was very interested in thinking about the arrangements that people make for living together in what he called “regimes of proximity” (ways of living together). He was comparing the dormitories at UC Berkeley with communal apartments in the Soviet Union, where families had to share living quarters, and became interested in comparative sociology. We converged, but diverged as well.

Close to them was Bruno Latour, another post-Bourdiesian who, like Boltanski and Thévenot, came to largely define the French approaches that emerged after Bourdieu. *The pasteurization of France* is a truly great book.⁷ When I came to the United States, I went to Stanford where John Meyer was very influential, and he was in the process of developing his world polity theory. He was heavily influenced by Berger and Luckmann. In its constructivism, his work converged with Latour’s, who gave us the tools to understand, in a concrete manner, how a shared definition of reality is institutionalized and black-boxed, which was an important concept to me. At the same time, I also thought that actor-network theory was too power-centred, and a little paranoid, like Bourdieu’s field theory. In France, these were also the years when Michel Foucault was extremely influential.

AH: What is your relationship to Foucault’s work?

ML: Well, I have always been kind of dissatisfied with Foucault, empirically. While many of his concepts are very important for American sociology, he has had much more influence in anthropology because his empirical work was not very detailed. However, I was quite influenced by books by Foucauldians like Paul Rabinow. I reviewed his book, *French modern*, which I found powerful because of the quality of the historical argument.⁸ I have borrowed a little from Foucault, but I have also always had a little distance from him.

6 Lamont, M. & L. Thévenot (2000) *Rethinking comparative cultural sociology: Repertoires of evaluation in France and the United States*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511628108>

7 Latour, B. (1993) *The pasteurization of France*. Cambridge: Harvard University Press.

8 Rabinow, P. (1989) *French modern: Norms and forms of the social environment*. Chicago: University of Chicago Press.

AH: Speaking of French and American sociology, I am curious what your own trajectory has meant intellectually. I am thinking about how you grew up and studied in Quebec, then moved to France, and then continued to the United States to pursue postdoctoral research, and recently you have served as the president of the American Sociological Association. What has this experience of moving between countries, languages and from French to US sociology meant to you and your work?

ML: Quebec is a bilingual society, but I grew up in a francophone environment during the peak of the nationalist movement. In my family we never watched TV in English, and we very much defined our identity in opposition to Anglo-American identity. There was also a strong anticolonial dimension, because France remained imbued with colonial attitudes toward not only Quebec but also toward other countries of the Francophonie (e.g. Morocco) and toward some Latin American countries where it continues to exercise a strong cultural influence (Argentina, Brazil, Mexico). This was particularly evident to me when I studied in Paris, as French social scientists were deeply colonial in their worldviews.

In 1982, I happened to learn of a postdoc at Stanford that I could apply for, and I got it. I went to Palo Alto without having ever dreamed of living in the United States. I had a friend who was interested in René Girard, who taught at Stanford, and we talked about the opportunity. But otherwise I had no concept of what American universities were about, so that was serendipitous, to tell you the truth.

In general, people in Quebec go back and forth between English and French quite easily, and in some sense, we are quite critical of both French and American societies. Being in between helped me understand the internal logic of both societies, how conceptions of worth are articulated differently in the two places. So, I think this particular topic of research came to me naturally. Many American sociologists, especially those who study topics such as poverty, inequality, and communities, are very US-centred. There are literatures that are not cosmopolitan at all. In my case, my books were comparative studies of class cultures, and I was working on cosmopolitan topics from the beginning. I liked the idea of going back and forth between the four intellectual cultures (French, American, Canadian, Quebecois). It suited me very well.

AH: I see. This resembles what you say about parts of this experience in the introduction to *How professors think*, where you describe yourself as an insider who is also, in some sense, an outsider.⁹ It made me think about the way that Patricia Hill Collins has talked about “the outsider within” as a concept in feminist epistemology.¹⁰ Would you tell me about your view on feminist standpoint theory as a body of thought?

---

9 Lamont, M. (2009) *How professors think: inside the curious world of academic judgment*. Cambridge: Harvard University Press. <https://doi.org/10.1017/s0003975609990270>

10 Collins, P.H. (1986) “Learning from the outsider within: The sociological significance of Black feminist thought”, *Social Problems* 33(6): 14–32. <https://doi.org/10.2307/800672>

ML: Well, when I read Dorothy Smith's work on standpoint theory for the first time, I was not surprised at all. Because it is a direct extension of the sociology of knowledge, which concerns the relationship between the knowing subject and the world s/he studies. Some of Bourdieu's early work was also about that: we are not holy spirits, we don't see reality in its totality.¹¹ When I trained as a political theorist I spent months reading Georg Lukács' classic, *History and class consciousness*.¹² With this background, I felt strongly that people were making Dorothy Smith's work out to be too significant, that it wasn't actually original. But I understand how it played a very important role in the development of feminist circles and theory, because she was applying standpoint theory to demonstrate how mainstream sociology, which claimed to have a universalist perspective, was in fact very partial. However, if you are trained in the history of epistemology, you know this idea is not new.

AH: Let me continue on that note, with the sociology of knowledge. In the volume you edited with Charles Camic and Neil Gross, *Social knowledge in the making*, you argued that we should adopt a lens borrowed from science and technology studies (STS), but turn that lens from the natural towards the social sciences, and study the ways in which social knowledge is produced and used. I think that is a very interesting agenda, and a case where sociology can learn a great deal from science studies. So, I wonder, in more general terms, what is your relation to science studies, and what do you think sociologists in general could learn from that field?

ML: As an enterprise, STS has been quite successful in that it has attracted a lot of scientists who have decided to study social processes in the sciences. It is an interdisciplinary field, and this is also its weakness: interdisciplinary fields do not always focus enough on knowledge accumulation, or at least on refining and developing previous analyses so that we can understand processes with more depth and specificity. People conduct a lot of case studies, and it is not always that clear what each case study adds to what we know already. So that would be my criticism of STS. But at the same time, it is a creative and stimulating community, and I always enjoy conversing with it. Some authors over-claim the originality of their concepts and contributions. For example, if you have read Weber, Mead, Giddens, and other classics, you know that constructionist arguments and arguments concerning the relationship between micro and macro are not that original – knowledge proceeds by innovation and originality, and I am attuned to this. It's a question of respecting the work that others have done and to try to go beyond it.

But I find that scholars like Steven Shapin, Steve Epstein, Karin Knorr-Cetina, Chandra Mukerji, Wendy Espeland, and Marion Fourcade have been extremely interesting and important. They are sociologists too, and bridge sociology with STS. But parts

11 Bourdieu, P. (1972) "Les doxosophes", *Minuit* 1: 26–45

12 Lukács, G. *History and class consciousness: studies in Marxist dialectics*. London: Merlin, 1971 [1923].

of STS are not connected to sociology, and I don't know them as well. At Harvard you have a strong history of science programme where some are very critical of STS, which they view as overclaiming. There is also Sheila Jasanoff, who is an intellectual force of nature and has a large following. We need to find the right balance. Someone like Steve Epstein does this because he masters the history of sociology and doesn't try to repackage things that are well known. There is sometimes a bit of a faddish element in STS when people are repackaging old ideas that may be new to those trained in the hard sciences.

AH: In *How professors think*, you apply such a perspective to your study of the evaluation of social knowledge. You argue that despite very diverse disciplinary epistemic styles and even personal idiosyncrasies, evaluators are driven by a sense of fairness, consideration for diversity, and what you call “cognitive contextualization”, the principle that proposals should be judged according to the standards of the discipline of the applicants, rather than evaluators promoting their own personal epistemic styles. In a nice formulation, you say that this methodological pluralism produces universalism. I wonder if you could expand on the parallels between your broader work on social and symbolic boundaries, and this work on evaluation and epistemic styles in academia?

ML: *How professors think* is based on what evaluators say they do. The argument is also that the people who agree to serve on research grant committees are invested in the notion that these committees are worthwhile, and they think the committees' work is worthwhile in part because they try to behave in a universalistic manner, and they believe that most people who are involved also try to behave in a universalistic way. Or so they told me when I interviewed them. I am not saying that it is a pure universe in which everything works wonderfully, but in the context of the interviews, they described what they do to formulate what they believe is a fair judgement. For instance, they talked about “cognitive contextualism”, or giving more weight to the evaluative criteria of the discipline of the applicant, than to their own disciplinary criteria. Note, however, that this is a context where they distribute funds that are not going to benefit themselves directly – it is a national competition. If I had done interviews about, for instance, the evaluation of candidates for graduate admission in their own departments, where it is a zero-sum game, and where people may have vested interests in getting more people like themselves, more students for them to work with, it is likely that I would have heard descriptions of different practices.

I return to the work on symbolic and social boundaries: one of the basic ideas in *How professors think*, which parallels some of what I have done in other areas, is the notion that mobilizing a multiplicity of criteria of evaluation is what is most enabling, because it allows for various kinds of excellence to coexist. So, in sociology for instance, we should favour methodological pluralism over methodological tribalism, as I have argued in my paper on interviewing, co-authored with Ann Swidler.¹³ When it comes

---

13 Lamont, M. & A. Swidler (2014) “Methodological pluralism and the possibilities and limits of interviewing”, *Qualitative Sociology* 37(2): 153–71. <https://doi.org/10.1007/s11133-014-9274-z>.

to evaluating the worth of people under neoliberalism, I have also argued that we should avoid using a single set of criteria and instead value a plurality of criteria.¹⁴ Those are parallel elements, the idea that boundaries should be somewhat flexible, permeable, and multiple, that it is better to have that than the kind of doxa that is constructed around a single set of criteria.

AH: It is now almost a decade since *How professors think* was published. I am wondering, in the light of the rapidly increasing use of bibliometric indicators as evaluative criteria, a development that has been called a “metric tide”, what are your thoughts on the current and future status of peer review?¹⁵

ML: *How professors think* promotes connoisseurship in evaluation, and I believe that quantification can't replace this. There is a push among proponents of open access to spread the idea that anyone can review. In my view, the idea that any reader can be a reviewer is nonsensical and will lead to the de-professionalization of academic work and a decline in the value and respect of knowledge. Reviewing presupposes a degree of expertise, and the reason why we ask some people rather than others to evaluate is because they have a familiarity with the field and can recognize what is novel. At the same time, we know that the system is in crisis, that it is more and more difficult to get people to do the work of reviewing, that many journals have to ask a great many people before they find reviewers, and that we are all exhausted with reviewing. This calls for a much broader conversation and the solution may be a turn toward “slow scholarship” and a move away from “publish or perish” which favours quantity of papers over quality.

Often, *less is more*. If we could all publish only two papers a year, and it was understood that this number is what is reasonable, we would have many more consequential works published. There is room for a much broader discussion about how to promote the quality of work, not the quantity. But although this is quite clear at a place like Harvard, many universities fear making the judgement of quality themselves. There are departments where it is just about counting the number of papers published; this route is the end of scholarship. Relying on the ranking of journals doesn't make sense either, because many good papers are published in journals that are not highly ranked. People really must engage in deliberation about the quality of the work, this cannot be avoided.

---

14 Lamont, M. (2018) “From ‘having’ to ‘being’: self worth and the current crisis of American society”, Lecture given at the LSE on 25 October, 2018. <http://www.lse.ac.uk/lse-player?id=4537>

15 Wilsdon, J., et al. (2016). *The metric tide: Report of the independent review of the role of metrics in research assessment and management*. London: SAGE. <https://doi.org/10.4135/9781473978782>

AH: This theme of quality judgement and evaluation spans a lot of your work, and it is the focus of your review piece on the sociology of valuation and evaluation, where you talk of this in terms of a very general social process.¹⁶ This nascent area of study spans at least cultural sociology, economic sociology, and science studies. What is your view of the field of studies of valuation and evaluation today, and where do you see it heading?

ML: In fall 2017, I was at the 4S meeting in Boston, and there was a day-long mini-conference on academic evaluation organized by Steve Woolgar and others at which I was a discussant.¹⁷ There was an abundance of good papers. Moreover, in some countries, such as France and Germany, sociology of valuation and evaluation is hot, and in Switzerland there is plenty of public funding available to study evaluation and peer review. As a reaction to the Shanghai rankings, some countries, departments and universities have become worried about their position in international rankings, and this has generated a lot of interest in the sociology of (e)valuation.

Then again, a point I make in that paper is that we need to think about how to develop a more cumulative agenda in the sociology of evaluation so that we don't have the same arguments being made 20 times over. We need to encourage scholars to bring together case studies, compare findings and to think more systematically about these processes. I have another recent paper with Stefan Beljean and Matthew Clair that systematically compares evaluation and other kinds of cultural processes (commensuration, stigmatization), asking "how does it work?"¹⁸ We should learn across cases, and connect literatures between economic sociology, cultural sociology and science studies.

AH: You have said that sociology as a profession seems to suffer from self-hatred, and that, in contrast to economists, "many sociologists behave like kindergarteners when it comes to increasing our impact". You have also argued that we must get better at thinking strategically about how to increase our public impact.¹⁹ Would you care to expand on these ideas today? How should we act as a profession?

ML: I said that in the context of the United States, where economists have the Council of Economic Advisers to the president. They have devised institutions that allow them to influence what is happening in Washington in a very systematic manner. They created a "fake" Nobel prize – they are ingenious when it comes to creating such tools.

---

16 Lamont, M. (2012) "Toward a comparative sociology of valuation and evaluation", *Annual Review of Sociology* 38(1) 201–21. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-070308-120022>

17 The panel on *Academic evaluation in an age of "post truth"* at the 2017 conference of the Society for the Social Study of Science was convened by Mario Biagioli, Claes-Fredrik Helgesson and Steve Woolgar.

18 Lamont, M., S. Beljean & M. Clair (2014) "What is missing? Cultural processes and causal pathways to inequality", *Socio-Economic Review* 12(3): 1–36. <https://doi.org/10.1093/ser/mwu011>

19 Meer, N. & Lamont, M. (2016) "Michèle Lamont: A portrait of a capacious sociologist", *Sociology* 50(5): 1012–1022. <https://doi.org/10.1177/0038038516646283>

There are also many people who are ABDs²⁰ and who write about economics on social media and in the press. The same holds true for psychology, which has for instance a radio programme called *Hidden brain* on National Public Radio (NPR). These outlets are important for knowledge diffusion, and sociology is not well served in this respect. Just yesterday morning I was listening to the radio while getting ready, and there was a piece about how economists had discovered that birth rate varies with economic prosperity. That is a finding from demography that goes way back, but the journalist was stating that an economist had just discovered this fact!

We need to be far more strategic. More sociologists should be hired by the media to promote sociological knowledge. There is much more we could do. There was a gigantic fight amongst French sociologists last year in the pages of *Le monde*; they were going at each other without any notion that it makes sociology look bad. We should remember that there is a contest around who shapes the public sphere. For the future of our societies it matters if only economists have influence because what we have to say is important in terms of where the world is going.

AH: That is agreed. But thinking about this in connection to your recurrent emphasis on interdisciplinarity and intellectual pluralism, I wonder about your views on pluralism within sociology. Do you see any tension between pluralism within the discipline on the one hand and, on the other hand, a strengthening of our professional identity as sociologists and the impact of sociology? How do the disciplinary boundaries of sociology relate to our ability to constitute a distinct sociological theoretical approach?

ML: This is an excellent point, because many people who think that sociology is not prestigious or taken seriously enough would like us to be far more like economics, more consensual and less pluralistic. People react to different challenges in different ways. Look at what has happened to political science in the United States, where it tries to look more like economics. I don't think this has served them very well. Many students come to political science to study politics, but can't because so much of what they end up studying is methods. The fact that sociology has not gone in that direction actually serves us well. We are multi-paradigmatic, and that is a strength, not a weakness. We need to embrace our breadth.

AH: LET ME turn to your recent book, *Getting respect*, where you and your co-authors picked up the political-philosophical writings of Axel Honneth and Nancy Fraser on recognition and redistribution, and turned them into an empirical sociological study.²¹

20 "All But Dissertation", American term designating graduate students who have completed their doctoral coursework, but not their dissertation.

21 Lamont, M., G. M. Silva, J. Welburn, J. Guetzkow, N. Mizrachi, H. Herzog & E. Reis (2016) *Getting respect: Responding to stigma and discrimination in the United States, Brazil, and Israel*. Princeton: Princeton University Press. <https://doi.org/10.23943/princeton/9780691183404.001.0001>; Fraser, N. & A. Honneth (2003) *Redistribution or recognition?: A political-philosophical exchange*. London & New York: Verso.

I think of that as a nice example of the way you have brought concepts and ideas from other fields and made them sociological. Would you elaborate on that?

ML: Well, I don't think we did so much with their work actually. I thought that their debate was very helpful in articulating the need to move the sociology of inequality, which had been focused on distribution, toward a greater consideration of recognition. Our mobilizing their work was more a framing device than a true extension of their work. Their debate was mostly about identity politics. The issue of privileging identity over class is now totally moot, as most people acknowledge the value of studying both topics.

AH: It seems to me that the rise of the new right-wing populism, in North America as well as in Europe and here in Sweden, has meant that issues of cultural inclusion and exclusion, which have been so central to your work, have become much more salient in recent years. For example, you examined very recently how Donald Trump both appealed to and strengthened the moral boundaries of the white working class in the United States.²² How do you understand this shift, and how do you think sociology can make a difference?

ML: In *How professors think* I argue that different disciplines can shine different lights on these developments, and that disciplines produce knowledge that is complementary. The kind of light we shine on the phenomenon focuses on group boundaries and resonance between electoral discourse and the groups that Trump targets (as audiences or scapegoats). Political scientists ask the question: “is it culture or the economy?”²³ To me it is about both – it is a question of status positioning.

Some economists²⁴ are concerned with the question of whether populism is stronger in places where more jobs are being lost to China, so they have a direct economic determinism. My colleagues at Harvard, political scientist Steven Levitsky and Daniel Ziblatt, just published a book, *How democracies die*,²⁵ which was on the top of the *New York times* bestseller list for several weeks. As experts on populism in Latin America and Europe, they look at cases where democracies died in the past. They describe different conditions that lead to the destruction of democracy, and these conditions are very

22 Lamont, M., B.Y. Park & E. Ayala-Hurtado (2017) “Trump’s electoral speeches and his appeal to the American white working class”, *The British Journal of Sociology* 68(S1): 153–80. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12315>

23 Mutz, D. (2018) “Status threat, not economic hardship, explains the 2016 presidential vote”, *Proceedings of the National Academy of Sciences* 115(19): E4330-E4339. <https://doi.org/10.1073/pnas.1718155115>; Gidron, N., & Hall, P. A. (2017) “The politics of social status: Economic and cultural roots of the populist right”, *The British Journal of Sociology* 68, S57–S84. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12319>

24 Autor, D., D. Dorn, G. Hanson & K. Majlesi (2016) “Importing Political Polarization: The Electoral Consequences of Rising Trade Exposure”, NBER Working Papers No. 22637.

25 Levitsky, S. & D. Ziblatt (2018) *How democracies die*. New York: Crown.

much tied to the rule of the law and other elements that are essential to political theory. This is important as well, and understanding the puzzle requires a multidimensional enterprise, with each discipline shedding light on different parts of what is happening. We sociologists can contribute a better understanding of group boundaries and struggles over group positioning.²⁶ Cultural sociology can help us understand cultural polarization, how social media creates political “silos”, etc. These are all sociological questions that have to do with how the public sphere functions concretely, and what and who feeds it.

AH: Apart from that, if we look at international sociology today, can you point to any specific research areas that you either find theoretically thrilling, in need of development, or that cover really pressing areas, where you think that sociological research can make a difference for society?

ML: There has been a lot of important work on globalization, but there is a need for more empirical specificity. I really like the work of Giseline Kuipers at the University of Leuven, among others. She has studied areas such as dubbing in films and concepts of beauty and fashion. Her work provides a detailed understanding of globalization and the processes of exchanges. There is also important work being done by Margaret Fry and Ann Mische on how people define their future selves.²⁷ The black-boxing that is involved in projecting oneself into the future is important, and it is attracting attention.

I am also interested in the comparative study of middle-class formation to better understand how it varies with state capacity, the extent of inequality within a country, how exclusive is the status culture, etc. What does distinction look like in an African country, such as Uganda, where there is a weak labour market for professionals and managers? Where people can go to university, gain skills, engage in high-status cultural consumption, and yet not be employed as professionals? I think that there are a lot of interesting questions around these questions and, indeed, we organized a conference around these themes at Harvard in fall 2018.²⁸

---

26 See also Mickey, R. & L. Way (2019) “Can American Democracy Survive the Loss of ‘White’ Dominance?”, presented at 2019 Successful Societies Program Meeting on European and American Populism and Group Boundaries, Banff, Alberta, CA.

27 Frye, M. (2012) “Bright futures in Malawi’s new dawn: Educational aspirations as assertions of identity”, *American Journal of Sociology* 117(6): 1565–1624. <https://doi.org/10.1086/664542>; Mische, A. (2009) “Projects and Possibilities: Researching Futures in Action”, *Sociological Forum* 24(3): 694–704. <https://doi.org/10.1111/j.1573-7861.2009.01127.x>; Beckert, J. (2016) *Imagined futures: Fictional expectations and capitalist dynamics*. Cambridge: Harvard University Press.

28 The conference, Changing Middle Classes: Comparative and Global Perspectives, was held at Harvard University on September 21–22, 2018. <https://wcfia.harvard.edu/conferences/18-changing-middle-classes-comparative-and-global-perspectives>

AH: You are known as not only a prominent researcher, but also a very engaged teacher and institution-builder. I wonder, is there any general advice that you would give to young PhD students at the beginning of their careers and, on the other hand, to senior sociologists on creating the institutional conditions for younger researchers to thrive in?

ML: If you are committed to the prosperity of the social sciences, making sure that it is attractive to young people is crucial. As a current example, the #MeToo movement is doing a lot to create an environment in which youth want to lead their lives, where they find their values reflected. We have to think about what kind of work culture we create. I am the director of the Weatherhead Centre for International Affairs at Harvard, and I took on this role in part to help change the university in a direction that better expresses my feminist values.

AH: I think this takes us nicely back to where you started with your moral orientation and the critique of the implications of Bourdieu's field theory. Is there any advice that you would like to give to young sociologists?

ML: My main piece of advice is to do things you believe in, because otherwise it is hard to continue. People sometimes become cynical. Intellectual passion is a fire that needs to be fed, and if you only do things that you feel you have to do, work becomes so instrumental that it isn't fun anymore.

At the same time, there is a period in one's life when you have to buckle down. You have to maximize how meaningful the work is, but you also have to be dedicated enough to push through for long periods of time. One of my mottos is "long-term pain for long-term gain". If you do research that is easy, focusing mostly on low-hanging fruit, the work is unlikely to have an impact. Thinking back, *Getting respect* was a really complicated and daring book. It is an example of a project that was truly challenging, but I am happy my co-authors and I wrote it, even if we all nearly died doing it. I don't know, frankly, if it is going to have an impact, but it gives me great satisfaction, as an important book and a worthwhile endeavour.

AH: Thank you very much for your answers!

Recensionsessä

Det paradoxala arbetsförmågebegreppet

Rafael Lindqvist, *Aktivering och medikalisering i sjukförsäkringen: Det sociala medborgarskapets förändrade innebörder*. Malmö, Égalité, 2019.

Denna text är en recensionsessä av en nyutkommen bok av Rafael Lindqvist, *Aktivering och medikalisering i sjukförsäkringen: Det sociala medborgarskapets förändrade innebörder* (2019), och ska läsas som en sidobelysning till de resonemang som förs i boken. Jag kommer att särskilt fokusera på begreppet arbetsförmåga.

ARBETSFÖRMÅGA ÄR ETT centralt begrepp i det svenska sjukförsäkringssystemet som många medborgare och professionella behöver använda och förhålla sig till. Det kan dock ha olika innebörd både i begreppslig mening, och i de olika system där det används. Dessa system är ofta politiskt styrda, vilket innebär att begreppet också underordnas de normsystem och sociala kontexter som råder i dessa system; det är i den processen som det används och ges betydelse. Jag kommer att argumentera för att arbetsförmåga är ett paradoxalt begrepp i den svenska sjukförsäkringen, eftersom det samtidigt kan betraktas som såväl avmedikaliserat som strikt biomedicinskt.

Legitima och illegitima medikaliseringsprocesser

Lindqvist (2019) använder medikalisering som ett av sina nyckelbegrepp. Begreppet är sociologiskt och betecknar, i huvudsak, expansionen av den medicinska domänen till andra områden, där sociala fenomen eller avvikande beteenden beskrivs genom medicinens språk och hanteras genom medicinsk behandling. Denna utveckling tar sig uttryck i en ökad användning av diagnoser som förståelsegrund för olika former av problem och som en ofta nödvändig förutsättning för att få tillgång till stödresurser, t.ex. stöd i att hitta ett arbete genom funktionshinderkoder hos Arbetsförmedlingen. Det finns också en normativ dimension i medikaliseringen, där medicinsk kunskap ofta betraktas som statusfylld och där en medicinsk diagnos fungerar legitimerande (Hallerstedt 2006).

I fältet diskuterades tidigt såväl positiva som negativa konsekvenser av medikalisering: de positiva är humanitära, t.ex. mindre stigmatisering samt behandling istället för att avvikande beteenden hanteras genom rättssystemet. Bland de negativa konsekvenserna återfinns risken för expertstyre, vilket utestänger lekmän från att ha åsikter i frågan; social kontroll, vilket möjliggör handlingar som annars inte skulle kunna legitimeras, exempelvis behandling med tunga läkemedel; individualisering av sociala problem; samt avpolitisering av problem som kanske kan lösas med andra typer av åtgärder.

En fråga när medikalisering ska definieras är vad som *faktiskt* är medicinska problem som bör beskrivas i medicinska termer; vad är en legitim respektive illegitim medikalisering? Kopplingen till vetenskap är en springande punkt i många medikaliseringsprocesser, där de medicinska disciplinerna gör anspråk på att beskriva verkligheten utifrån sin tolkningsram, dvs. kring diagnoser och medicinska behandlingsmetoder. Detta kan i vissa fall tyckas rimligt, men är i andra fall är mera kontroversiellt. Å andra sidan kan det argumenteras för att frågan om vilka medikaliseringsprocesser som är legitima är felställd. Snarare bör medikalisering ses som en beskrivning av alla rörelser mot att definiera fenomen i medicinska termer. Med denna syn på medikalisering är termen neutral – den betyder ingenting annat än huruvida ett fenomen beskrivs i medicinska eller andra termer; värderingen särkopplas från definitionen. Det kan dock finnas poänger med att resonera kring vad som är relevanta områden för medicinen att beskriva, och vad som är en oskälig expansion av medicinska begrepp. Correia (2017) föreslår att medikalisering bör betraktas som analytiskt neutralt, det är istället den *politiska* dimensionen som ska fokuseras, det vill säga hur det medicinska synsättet tillåts dominera en allmän förståelse eller definition av specifika fenomen, och vilka konsekvenser det får. Medan det i den sociologiska forskningen idag finns konsensus för en mera deskriptiv användning av begreppet, kvarstår dess normativa prägel i den dagliga användningen – termen har ofta negativa konnotationer och tolkas då som en beskrivning av illegitim medikalisering, eller rentav som medicinsk imperialism.

Medikaliseringen och sjukförsäkringen

Lindqvist (2019) beskriver hur sjukförsäkringen sedan den etablerades på 1950-talet har slitit med sjukdomsbegreppet och hur den ska förhålla sig till vilka tillstånd som ska berättiga till ersättning från systemet. Sjukdomsbegreppet utvidgades fram till 1990-talet till att bli mera holistiskt och biopsykosocialt, dvs. ett socialmedicinskt sjukdomsbegrepp, och kom därmed att involvera ett brett perspektiv på vad som påverkar hälsa och sjukdom, där t.ex. sociala och arbetsmarknadsrelaterade faktorer ses som relevanta aspekter i en persons sjukdomsbild. I lagstiftningen kring sjukförsäkringen framgår att sjukdom inte ska definieras juridiskt – istället ska begreppet följa det synsätt som är vedertaget i den medicinska vetenskapen. I och med att det medicinska sjukdomsbegreppet har kommit att utvidgas innebär detta att sjukförsäkringen, om den följer denna utveckling, också behöver erbjuda ersättning för situationer som kan betraktas som sjukdom enligt denna modell. I detta fall valde istället lagstiftaren att

under 1990-talet revidera lagtexten till att explicit exkludera sociala och arbetsmarknadsrelaterade faktorer, vilket har inneburit ett avsteg från den medicinska synen på sjukdom.

Detta avsteg har också lett till att nya konfliktytor uppstått mellan sjukvården och Försäkringskassan. Striden om tolkningsföreträdet har alltsedan dess pågått, där medicinen tillgriper vetenskapen och politiken makten att lagstifta som vapen. Definitionen av sjukdom har direkt betydelse för hur en patients ohälsa beskrivs, och i en reell sjukskrivningskontext är det möjligt att diagnoser som erkänns av sjukvården inte godkänns av Försäkringskassan som grund för sjukskrivning – särskilt gäller detta för symtomdiagnoser där objektiva medicinska fynd ofta är svåra att etablera, eller där sociala faktorer kan förväntas spela större roll i beskrivningen av situationen. Denna utveckling har således stärkts av det politiska systemets möjligheter till maktutövning gentemot läkarkåren.

Politikens syfte med inskränkningen av sjukdomsbegreppet har varit att minska medikaliseringen av ohälsan, men den faktiska effekten kan bli den motsatta: eftersom många personer upplever en ohälsa som de anser bör vara grund för sjukskrivning kommer denna ohälsa i än högre grad att formuleras i termer av sjukdom, i biomedicinsk mening. Där medikaliseringen fram till 1990-talet handlade om att alltfler tillstånd beskrevs i medicinska termer står vi idag inför att tillstånd som med ett socialmedicinskt sjukdomsbegrepp ses som sjukdom nu omdefinieras till biomedicinska diagnoser för att ge rätt till ersättning. I dessa fall finns en (social)medicinsk anledning till att personen inte klarar av att arbeta, och andra alternativ (t.ex. arbetslöshet) framstår som sämre. Eftersom besvären beskrivs i biomedicinsk terminologi blir också förslagen på lösningar därefter – i termer av medicinsk behandling snarare än insatser i det sociala livet eller arbetsmiljön, där grundorsaken finns. Denna typ av fall innebär att sociala eller arbetsmiljörelaterade problem individualiseras och medikaliseras, trots att den politiska intentionen var den motsatta.

Denna form av medikalisering kan leda till etiska dilemman. Det blir i vissa situationer snarast oetiskt att *inte* medikalisera problemen – det rör sig inte sällan om en situation utanför personens kontroll som leder till ett sjukdomstillstånd som hindrar denne från att klara sitt arbete, eller utsätter personen för risk för framtida sjukfrånvaro. Medikaliseringen blir här en försvarsmekanism för att säkra personens sociala rättigheter: om personen nekas sjukpenning med grund i att problemet inte är (bio)medicinskt och skickas tillbaka till en orimlig situation som denne inte har möjlighet att påverka är konsekvenserna troligen mer allvarliga än vad det skulle innebära att ge personen ersättning (där kritiker till medikalisering gärna pekar på risken för passivisering och stödjandet av en sjukroll). Samtidigt finns risken att sjukpenning i dessa fall leder till en individualiserad behandling som lämnar personen utan möjlighet att påverka orsakerna, som exempelvis kan vara relaterade till en ohållbar arbetsmiljö.

Politiken, med Försäkringskassan som sin förlängda arm, har genomfört en rad åtgärder för att minska medikaliseringen, t.ex. införande av tidsgränser, försäkringsmedicinska riktlinjer, och ett tydligt fokus på arbetsförmåga snarare än sjukdom. Det framgår i försäkringsmedicinska dokument hur detta perspektiv blivit alltmer

framträdande, exempelvis i de riktlinjer som utarbetats för utbildningen av läkare på grund- och specialistnivå, där det explicit uttalas att medikalisering är en risk som ska undvikas (Sveriges Kommuner och Landsting 2018). Det är här tydligt hur begreppet ges en negativ innebörd, och detta fokus återspeglas också i delar av läkarkåren där några av de mest högljudda kritikerna till medikalisering i sjukförsäkringen återfinns. Dessa kritiker har anammat politikens aktiveringsspråk och använder det för att positionera sig mot andra.

I takt med att sjukförsäkringen blivit alltmer aktiveringsorienterad har den också blivit alltmer restriktiv, och Lindqvist beskriver hur det som en reaktion på detta har bildats föreningar för att protestera mot denna utveckling. Vanliga synpunkter från dessa föreningar handlar om att sjuka ska ha rätt till sjukpenning, vilket återspeglar ett socialmedicinskt sjukdomsbegrepp som står i skarp kontrast mot det biomedicinska perspektiv som representeras av Försäkringskassan och förvaltningsrätten. Arbetsgivare, å sin sida, intar ofta en relativt passiv roll i sjukskrivningsprocessen och kan använda sig av medikaliseringsspråket som ett argument för att inte agera. Ett socialmedicinskt sjukdomsbegrepp skulle kunna medföra att arbetsgivaren snarare involverades mera, medan det rådande biomedicinska perspektivet resulterar i en individualisering av såväl problembeskrivningar som lösningsförslag, vilket innebär en bekväm väg ut för den arbetsgivare som inte vill anpassa arbetsmiljön, utan begränsa sina insatser till att erbjuda stresshanteringskurser och mindfulness-appar (Frayne 2019).

Den reduktionistiska och den holistiska arbetsförmågan

Av än större vikt i sjukförsäkringen är kanske hur synen på sjukdom översätts till synen på arbetsförmåga. Rörelsen mot en socialmedicinsk förståelse av sjukdom inom medicinen har sin motsvarighet i forskningen kring arbetsförmåga – det är inte tillräckligt att definiera begreppet som en enkel relation mellan en persons fysiska och kognitiva förmågor och en arbetsuppgift, eftersom det påverkas av ett komplext samspel mellan faktorer på individ- organisations- och samhällsnivå. Arbetsförmågan är alltid *relativ*, eftersom den är såväl situationell som relaterad till individuella och kontextuella faktorer (Ekberg 2014). Det är således komplicerat att på rent biomedicinsk väg konstatera att en persons arbetsförmåga är nedsatt. Den *specifika* arbetsförmågan, i relation till ett definierat arbete, skiljer sig också från den *generella* arbetsförmågan, där den senare är avsevärt mera komplicerat att bedöma. En relevant bedömning behöver vara multidimensionell och ta hänsyn inte bara till personens fysiska och kognitiva förmågor, utan även till dennes kompetens, utbildning, position på arbetsmarknaden, ålder, etc., vilka behöver relateras till en faktisk arbetsmarknad och de krav som kan tänkas ställas i de yrken som skulle vara realistiska alternativ för personen ifråga.

Denna breda syn på arbetsförmåga återspeglas inte i sjukförsäkringen. Även om sjukdom är en förutsättning för ersättning från sjukförsäkringen så är det inte tillräckligt – sjukdomen (diagnosen) måste innebära en funktionsnedsättning, som i sin tur leder till en aktivitetsbegränsning, som sätter ner förmågan att arbeta (den sk. DFA-kedjan). Först då kan rätt till sjukpenning beviljas. Arbetsförmågan i sin tur

bedöms olika vid olika tidpunkter; den relateras till personens nuvarande arbete under 90 dagar, därefter till andra arbetsuppgifter som arbetsgivaren kan erbjuda, och efter 180 dagar (om inte särskilda skäl finns) mot normalt förekommande arbete. I samtliga steg behöver DFA-kedjan vara intakt, och för varje steg blir bedömningen alltmer abstrakt – i det sista steget bedöms personens medicinska situation i relation till en högst hypotetisk arbetsmarknad, vilket Lindqvist (2019) benämner en *fiktiv* arbetsförmåga.

Arbetsförmåga tolkas således i strikt biomedicinsk mening – Lindqvist (2019) ger flera exempel på hur domstolar resonerar vid överklaganden där detta perspektiv är tydligt framträdande. Det blir här tydligt hur systemets användning av ett biomedicinskt sjukdomsbegrepp går i otakt med många sjukskrivnas och läkares syn på sjukdom, och att detta får konsekvenser för personernas möjligheter till rehabilitering. Att begreppet dessutom tolkas och används olika av olika aktörer komplicerar den praktiska tillämpningen av begreppet (Lindqvist 2019). Ett systemteoretiskt perspektiv kan här begripliggöra aktörers respektive drivkrafter att propagera för sin tolkning (Ståhl 2015). Det ligger i Arbetsförmedlingens och vårdens intresse att använda begreppet i den bredare socialmedicinska betydelsen, vilket skapar konflikter gentemot Försäkringskassans mera reduktionistiska tolkning (Ståhl et al. 2009). Kritik har också riktats mot hur förvaltningsrätter hanterar begrepp kring arbete och arbetsmarknad, där det finns en risk för bristande rättssäkerhet i samband med att det saknas definitioner av vad som avses med ett faktiskt arbete på arbetsmarknaden (Mannelqvist et al. 2016).

Vi kan konstatera att sjukförsäkringen använder sig av en förenklad kausalitetskedja, där det biomedicinska tillståndet som enda faktor ska påverka förmågan att utföra en arbetsuppgift – medan vi ur ett bredare perspektiv ser att det alltid finns flera faktorer som påverkar i vilken utsträckning en medicinsk nedsättning påverkar arbetsförmågan. Dessa faktorer kan antingen innebära att arbetsförmåga föreligger trots nedsättningen, eller att en relativt måttlig biomedicinsk nedsättning leder till en rejält påverkad arbetsförmåga.

En kort polemik

Lindqvist (2019) beskriver föredömligt hur medikalisering och aktivering agerar som varandras motpoler i den svenska sjukförsäkringen, och hur det förra propageras av sjukskrivna och läkare, medan politiken agerar för det senare via lagstiftning och riktlinjer. Han diskuterar lika föredömligt hur denna utveckling förhåller sig till det sociala medborgarskapet och åtstramningen av de rättigheter medborgare kan förvänta sig vid sjukdom.

På ett ställe blir jag dock oense med Lindqvist. I sin beskrivning av arbetslösheten noterar han mycket riktigt hur denna för vissa grupper medikaliseras via funktionshinderkodning och tillgången på medicinsk expertis inom Arbetsförmedlingen. När han analyserar utsagor från sjukskrivna som utförsäkrades under den period då det fanns en bortre gräns för antalet sjukskrivningsdagar betecknar han dock även dessas (ofta kortvariga) inträde i arbetslöshet som ett exempel på medikalisering av arbetslös-

het. Jag skulle snarare betrakta detta som ett led i systemets försök att avmedikalisera sjukfrånvaro – personerna är enligt medicinsk expertis och enligt Arbetsförmedlingen för sjuka för att arbeta, men i enlighet med aktiveringspolitikens premisser är de efter en tidsgräns inte längre sjuka utan arbetslösa.

Sjukskrivning är, som Lindqvist beskriver, en arbetsam process, som kan delas in i medicinskt, rehabiliterande och biografiskt arbete. Kaluza (2018) menar att sjukskrivna har en avsevärd arbetsbörda genom att de *samskapar* sjukförsäkringen tillsammans med handläggarna på Försäkringskassan: de behöver driva processen framåt, sätta sig in i hur försäkringen fungerar, fylla i formulär, delta i utredningar, etc. Andra studier har konstaterat att kommunikationen mellan handläggare och sjukskrivna skiljer sig åt; de som förmår att kommunicera sakligt och argumentera med stöd i intyg och regelverk tycks få mera gehör än de som argumenterar emotionellt eller i lekmannatermer (Karlsson et al. 2019). Här går också att ana att individers resurser spelar roll, vilket illustreras av att personer med lägre utbildning i högre grad får indragen sjukpenning (Försäkringskassan 2018), och att rehabiliteringsåtgärder på arbetsplatsen i högre utsträckning ges till yngre tjänstemän utan tidigare sjukskrivningshistorik (Wählin et al. 2013). Många som får sin sjukpenning indragen kommer att behöva leva på anhöriga eller skrivas in som arbetslösa. För denna grupp, liksom för de som utförsäkrades, vore det olyckligt att betrakta deras arbetslöshet som medikaliserad; det vore mera rimligt att betrakta deras sjukfrånvaro som avmedikaliserad.

Här kan vi, till skillnad från den vanliga ståndpunkten att medikalisering är uttryck för en illegitim expansion av medicinen till andra domäner, tala om en *illegitim avmedikalisering* av sjukförsäkringen. I sin iver att hindra medikaliseringen har politiken valt att med lagar och riktlinjer gå emot den medicinska vetenskapens sjukdomsbegrepp, med konsekvensen att systemet blivit så pass restriktivt att rättssäkerheten ifrågasatts (Mannelqvist et al. 2016), och där det inte längre är självklart att den som enligt ett (social)medicinskt synsätt är för sjuk för att arbeta berättigas ersättning. Detta illustrerar en pågående kamp där politiken använt sig av sina maktresurser (lagstiftning och normering via riktlinjer) för att konsekvrera sina tolkningar, och på detta sätt angripa den tidigare dominanta medicinen.

Slutsatser

Vi bör försöka hålla två tankar i huvudet samtidigt: ett problem – och dess lösning – kan vara *både* medicinskt och socialt. En persons hälsoproblem kan ha sin grund i organisatoriska eller sociala orsaker, och kan likväl innebära faktiska – och medicinskt konstaterbara – nedsättningar. Den sammantagna bilden kan innebära att personen inte kan arbeta, och att det vore direkt olämpligt att denne återgår till arbetet utan insatser som påverkar orsakerna. En huvudlös aktiveringspolitik kommer, som vi har sett, att förlägga orsakerna i organisatoriska eller sociala förhållanden för att kunna neka sjukpenning, men kommer sedan att individualisera ”lösningarna” genom att lämna individen att själv hantera problem som ligger utanför dennes påverkan. Ett socialmedicinskt sjukdoms- och arbetsförmågebegrepp skulle å andra sidan inbegripa

sociala orsaker, och därmed också innebära ett ökat fokus också på att lösningarna förläggs i den sociala kontexten.

Medikalisering är inte i sig ett normativt begrepp, utan endast en beskrivning av hur fenomen benämns, tolkas och hanteras via medicinsk terminologi. Det är dock ett begrepp som ofta, via politiska processer, används normativt. Det politiska systemet har sedan 1990-talet arbetat för att avmedikalisera sjukförsäkringen och renodla sjukdomsbegreppet till en strikt biomedicinsk tolkning, vilket står i kontrast till det mer socialmedicinska sjukdomsbegrepp som företräds av sjukvården och andra aktörer. Jag argumenterar för att denna utveckling kan ses som en illegitim avmedikalisering, eftersom det leder till att personer som är för sjuka för att arbeta nekas ersättning från systemet. Istället bör vi betrakta sjukskrivning, både avseende orsaker och lösningar, som en kombination av medicinska och sociala faktorer, och organisera stödsystemen därefter.

Arbetsförmåga är i forskningen ett holistiskt och kontextuellt begrepp, som är avsevärt bredare än hur sjukförsäkringssystemet använder det. Paradoxalt nog kan sjukförsäkringens arbetsförmågebegrepp sägas vara avmedikaliserat, *samtidigt* som det tolkas i rent biomedicinska termer. Denna paradox är möjlig eftersom detta snäva sjukdomsbegrepp rimmar illa med hur såväl sjukdoms- som arbetsförmågebegreppet beskrivs i den vetenskapliga litteraturen. Det innebär att systemet, om det ska använda termen arbetsförmåga, antingen borde bredda sitt synsätt på vad detta begrepp innebär (och därmed tillåta flera aspekter att påverka bedömningen), eller att sluta kalla det de bedömer för arbetsförmåga.

Christian Ståhl

Linköpings universitet

Referenser

- Correia, T. (2017) "Revisiting Medicalization: A Critique of the Assumptions of What Counts As Medical Knowledge", *Frontiers in Sociology* 2 (14). doi: 10.3389/fsoc.2017.00014.
- Ekberg, K., Ed. (2014) *Den relativa arbetsförmågan: Teoretiska och praktiska perspektiv*. Lund, Studentlitteratur.
- Frayne, D., Ed. (2019) *The Work Cure: Critical essays on work and wellness*. Monmouth, PCCS Books.
- Försäkringskassan (2018) *Vad händer efter avslutad sjukpenning? Sysselsättning och försörjning för de som får avslag eller avslutar sjukpenning dag 180–365*. Stockholm, Försäkringskassan.
- Hallerstedt, G., Ed. (2006) *Diagnosens makt: Om kunskap, pengar och lidande*. Göteborg, Daidalos.
- Kaluza, J. (2018) *Sjukskrivnas arbetsbörda: Arbetande medborgare möter en kundorienterad byråkrati*, Karlstad universitet.
- Karlsson, E. A., I. Seing, J. Sandqvist & C. Ståhl (2019) "Communication charac-

- teristics between clients and stakeholders within the Swedish sickness insurance system – a document analysis of granted and withdrawn sickness benefit claims”, *Disability and Rehabilitation* 1-11. doi: 10.1080/09638288.2019.1592247
- Lindqvist, R. (2019) *Aktivering och medikalisering i sjukförsäkringen: Det sociala medborgarskapets förändrade innebörder*. Malmö, Égalité.
- Mannelqvist, R., B. Karlsson & B. Järholm (2016) *Arbete och arbetsmarknad i sjukförsäkringen*. Stockholm, Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering
- Ståhl, C. (2015) ”Arbetsrehabiliteringens aktörer och roller - ett systemteoretiskt perspektiv”, i K. Ekberg, M. Eklund & G. Hensing (red.) Återgång i arbete: Processer, bedömningar åtgärder. Lund, Studentlitteratur.
- Ståhl, C., T. Svensson, G. Petersson & K. Ekberg (2009) “The Work Ability Divide: Holistic and Reductionistic Approaches in Swedish Interdisciplinary Rehabilitation Teams”, *Journal of Occupational Rehabilitation* 19 (3): 264-273. doi: 10.1007/s10926-009-9183-2.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2018) *Kompetensutveckling i försäkringsmedicin. Vägledningar för planering, ledning och styrning*. Stockholm, Sveriges Kommuner och Landsting.
- Wåhlin, C., K. Ekberg, J. Persson, L. Bernfort & B. Öberg (2013) “Evaluation of Self-Reported Work Ability and Usefulness of Interventions Among Sick-Listed Patients”, *Journal of Occupational Rehabilitation* 23 (1): 32-43. doi:10.1007/s10926-012-9376-y.

Recensioner

Daniel Enstedt & Katarina Plank (red), *Levd Religion*. Nordic Academic Press, 2018

Levd religion, en antologi under redaktion av Daniel Enstedt och Katarina Plank, är ett försök att anbefalla en ny hållning till studiet av religion, med ett på det stora hela tydligt religionssociologiskt fokus.

Redaktörerna förklarar inledningsvis att fokus nu inte ska sättas på religiösa föreskrifter, dogmer och lagar utan på materialitet, kroppslighet, praktik, makt, spatialitet och relationer. Till en början liknar detta i mina ögon vad som normalt beskrivs som etnografisk forskning. De paradigmatiske texter som förs fram är också just skrivna av Robert Orsis, Courtney Bender och Nancy T Ammerman, forskare kända för sina etnografiska studier.

Den första reaktionen är att detta är ett sent uppvaknande för det religionssociologiska studium som historiskt starkt har betonat kvantitativ metod snarare än kvalitativ, och empiriskt arbete snarare än teoretiskt.

Men Jessica Moberg sätter tonen i sin korta text om nya pentekostala ordningar i Stockholm. Hon menar att studiet av religion behöver utveckla en ”dubbel blick som erkänner religionens röriga dimensioner men också söker principer som strukturerar och sätter gränser för röran.” Här bryts således kategorier upp och ger upphov till en oreda och rörighet som i sig är en mer verklig bild av hur religion tar sig uttryck i vardagsliv.

Elin Thorsén knyter an till samma idé i sin text om pilgrimer och religiös turism i Rishikesh, Indien. Hon sammanfattar med att några av pilgrimerna återkommer årligen, andra reser mellan olika platser och gemenskaper, medans ytterligare en tredje grupp är pilgrimer även i sitt hemmaliv genom att ”vara i satsang” hela tiden. Gränsen mellan pilgrimsfärd och vardagsliv är därmed uppbruten.

Det är alltså frågan om att uppmärksamma de flytande linjer som kännetecknar det religiösa utövandet. På så sätt är i Åsa Trulssons ord den troendes vardag inte skild från formella religiösa sammanhang. Och i Olivia Cejvans studie om modern alkemism framhålls upplösningen av motsatser såsom materialitet och andlighet.

Ann-Christin Hornborg problematiserar i sitt bidrag idén om den rena religionen, obefläckad av individuella inslag, tidsanda och kulturbundenhet. För Hornborg visar denna sig inte bara vara en konstruktion, den laborerar också med maktstrukturer och värden. Etnografen Hornborg plockar ur sitt eget rika material av observationer

från Tongaöarna, Peru, mi'kmaqfolket i Kanada, samt svenska new age-miljöer, och visar hur fältforskning kan bidra till att problematisera centrala religionsvetenskapliga begrepp. De kategorier som bestäms med hjälp av idéer om religion, tradition och synkretism är inte nödvändigtvis meningsfulla där troende i sin vardagliga utövning inte ser några motsättningar i att blanda till synes skiftande inslag. En katolik från mi'kmaqfolket kan således blanda mässan, traditionella svetthyddor och panindianska powwow-träffar utan att se någon konflikt i detta. Meningssystem, skriver Hornborg, ”följer inga naturlagar utan skapas, förhandlas och skapas igen.”

Flera av kapitlen fokuserar på ovanliga miljöer och arenor. Kan, i Wilhelm Karde-marks ord, gymmet ses som en rumslig bärare av livsåskådning? Hur utövas religion på sjukhus (Magdalena Nordin)? Eller hur framträder levd religion i ett skolklassrum (Karin Kittelmann Flensner)?

Två av bidragen är från mitt eget forskarperspektiv, och intresse för skiftningar i det evangelikala kristna landskapet, särskilt intressanta:

Först har vi Lena Roos som skriver om en grupp evangelikala amerikanska kristna kvinnor som befinner sig i en på sitt sätt förbryllande skärningspunkt mellan å ena sidan en fundamentalistisk kristendom präglad av konservativa värderingar och biblisk apokalyptik samt å andra sidan miljöreligions och stadsodlingstrendens idéer om fördelar med att äta närodlat och i säsong, och så den prepper-rörelse som förbereder sig för det moderna samhällets sammanbrott. I detta framträder en idé om Christian Gardening, ett specifik kristet sätt att odla på, och så blir odlandet till ett nav i den religiösa aktivismen, ett nav som ”fördjupar och inspirerar” andra delar av det kristna livet.

Det andra exemplet är Daniel Enstedt som skriver om levd apostasi bland ex-muslim. Enstedt delar upp före detta muslimer i flera grupper (en av dessa utgörs av de som konverterar till kristendom), men menar att apostaternas liv kännetecknas av en motsättning – att lämnandet av en religion inte nödvändigtvis innebär ett övergivande av all religion. Den inre rösten, eller den ”inre muslimen” kan innebära att praktiker lever sig kvar: den före detta muslimen har lämnat islam men islam har inte lämnat den före detta muslimen.

Delvis besvärande i *Levd Religion* är de återkommande och argumenterande resone-mang som talar till förmån för levd religion som perspektiv. Det blir lätt upprepande och också något forcerat. Dessutom är kapiteltexterna korta, mer ögonblicksbilder än egentliga inledningar till en viss forskningsmiljö eller tematik.

Men i *Levd Religion* finns också en mångfald och rikedom i infallsvinklar och miljöer som alla sätter fokus på de flytande linjer som kännetecknar religiöst utövande. Detta kan nog vara inspirerande i sig för den som just sökt sig till studiet av religi-onsvetenskap eller för den som på ett lättillgängligt sätt vill låta sig dras med i en ny reflektion över vad religion kan vara. Det är inte svårt att föreställa sig att boken med sitt religionssociologiska perspektiv kan tala också till en allmänsociologiskt skolad läsekrets.

Anders Lundberg
Linnéuniversitetet

Dags för redaktionsbyte!

DET ÄR SNART dags för lundaredaktionen att lämna över redaktörskapet till en ny redaktion. Den nya redaktionen kommer att ta över från och med 2020 och kommer att få instruktioner och vägledning av den gamla redaktionen i en övergångsfas. Den miljö som är intresserad av att ta över redaktionsarbetet ombeds att skicka in en intresseanmälan senast 30 augusti. Skicka intresseanmälan med preciserade idéer, ambitioner och lokala förutsättningar till katarina.jacobsson@soch.lu.se. Du kan även kontakta undertecknad för mer information om uppdragets förutsättningar.

Det kan även vara tid att fundera över nomineringar till förbundets pris ”Bästa avhandling 2018–2019”. Institutionsmedlemskap ger rätten att nominera max 2 avhandlingar från perioden 2018–2019. Motiverade nomineringar ska vara inne senast 1 december. Styrelsen önskar en ordning där prefekt nominerar efter beredning av handledarkollegium (eller motsvarande).

Vi hoppas ha förbundets nya hemsida igång inom kort som förutom ett mer tilltalande utseende förenklar hanteringen av individuellt medlemskap. Om din institution är medlem i förbundet är kostnaden för individuellt medlemskap bara 300 kronor per år. Det ger dessutom ett medlemskap i Nordiska sociologförbundet per automatik. Låt mig också påminna om Sociologidagarna i Stockholm 18–20 mars 2020 och Nordiska sociologförbundets konferens i Oslo 5–7 augusti. Vi hoppas på stor uppslutning! Innan dess representerar vi svensk sociologi på ESA:s konferens i Manchester i augusti detta år.

Med detta önskar undertecknad och styrelsen en härlig sommar!

Katarina Jacobsson
Ordförande för SSF

Anvisningar för författare

Sociologisk Forskning accepterar för eventuell publicering vetenskapliga artiklar på svenska eller annat skandinaviskt språk samt engelska. Tidskriften tillämpar ett (s.k. double blind) referee-förfarande, vilket innebär att artiklar som publiceras i Sociologisk Forskning är bedömda av oberoende kollegor. Sociologisk Forskning accepterar endast texter som inte tidigare publicerats och accepterar inte manuskript som samtidigt erbjuds annan tidskrift eller förlag. Inga avgifter tas ut för publicering i Sociologisk Forskning.

Artiklar

1. För bedömning accepteras endast kompletta manuskript. Redaktionen accepterar inte synopsis, utkast till artiklar eller i övrigt ofärdiga manuskript.
  2. Manuskriptets författare ska följa Sociologiförbundets riktlinjer för samförfattande.
  3. Manuskript registreras via Sociologisk Forsknings webbsida.
  4. Manuskriptet ska vara skrivet i MS-Word med dubbelt radavstånd och försett med goda marginaler. Nytt stycke görs med radbrytning. Manuskriptets omfång ska vara minst 4000 ord och högst 10000 ord, inklusive abstract/sammanfattning. Redaktionen tar endast emot manuskript via webbsidan.
  5. Författare ska inte anges i manuskriptet. På manuskriptets första sida anges endast titel och antal ord.
  6. En sammanfattning på engelska om maximalt 175 ord, en engelsk översättning av titeln, samt fem nyckelord på engelska ska bifogas.
  7. En kort författarpresentation på ca 50 ord ska bifogas. Ange även din titel, vetenskapliga hemvist, samt postadress.
  8. Eventuella noter placeras som fotnoter i manuskriptet. Slutnoter ska inte användas.
  9. Tabeller, figurer och bilder ska laddas upp i separata filer i sitt ursprungliga filformat.
  10. Eventuella förkortningar skrivs med punkt ("t.ex.").
  11. Litteraturhänvisningar i löpande text görs enligt följande: (Sontag 1977:35) alternativt Sontag (1977:35).
  12. DOI-länkar till referenser anges där sådana finns.
-

Referenser utformas på följande sätt

Bok: Pilgrim, D. & A. Rogers (1993) *A sociology of mental health and illness*. Buckingham: Open University Press.

Artikel: Haavio-Mannila, E., J.P. Roos & O. Kontula (1996) "Repression, revolution and ambivalence: The sexual life of three generations", *Acta sociologica* 39 (4):409–430.

Kapitel i bok: Dryler, H. (1994) "Etablering av nya högskolor: Ett medel för minskad snedrekrytering?", 285–308 i R. Erikson, & J.O. Jonsson (red.) *Sorteringen i skolan*. Stockholm: Carlsson.

Recensioner

Recensioner av sociologiska avhandlingar och annan relevant litteratur (inklusive kurslitteratur) välkomnas och bedöms av redaktionen. En recension ska vara minst 700 ord och högst 1500 ord. En recensionsessä, dvs. en recension där två eller fler böcker behandlas, ska vara högst 2500 ord. Ange författarens namn, bokens titel, utgivningsår och förlag. Recensioner ska laddas upp via Sociologisk Forsknings webbsida.

Debatt och kommentarer

I syfte att bidra till en levande debatt finns möjlighet att göra debattinlägg i tidskriften. Ett debattinlägg ska omfatta max 3000 ord. Där finns även möjlighet att inkomma med kommentarer till texter publicerade i tidskriften. En replik omfattar cirka 1000 ord. Kommentarer bör skickas till redaktionen senast 30 dagar efter det att texten publicerats. Författaren till den text som kommenteras ges alltid utrymme att svara på kommentarer som publiceras. Debattinlägg och kommentarer ska laddas upp via Sociologisk Forsknings webbsida.

Redaktörerna har ordet
Christofer Edling & Sara Eldén

Den egna erfarenhetens marknad – Om brukarinflytandearbete och kommodifieringen av individers erfarenhet av psykisk ohälsa
Erik Eriksson

Psychoactive drugs and the management of time
Mats Hilde

Att skapa en arbetssökande – Jobbcoaching, immateriellt arbete och den individualiserade arbetslösheten
Daniel Karlsson

Ruled by the calendar? Public sector and university managers on meetings, calendars, and time
Joakim Thelander & Malin Åkerström

The world is not a field – An interview with Michèle Lamont
Anders Hylmö

Recensionsessä – Det paradoxala arbetsförmågebegreppet
Christian Ståhl

Recensioner

Sociologförbundet har ordet